

T.C.

**SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**TARIMSAL İSTİHDAM ALANI OLARAK KÜLTÜR MANTARI
ÜRETİMİNDE ÇALIŞANLARIN ÇALIŞMA KOŞULLARININ
İNCELENMESİ: KORKUTELİ ÖRNEĞİ**

**İBRAHİM KARA
1230225141**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK**

ISPARTA-2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Düzeltilme Sonrası Girecek Öğrenci

Öğrencinin Adı Soyadı	İBRAHİM KARA
Anabilim Dalı	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Tez Başlığı	Tarımsal İstihdam Alanı Olarak Kültür Mantarı Üretiminde Çalışanların Çalışma Koşullarının İncelenmesi: Korkuteli Örneği
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	-

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 30/10/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ

☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ** kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Kenan ÖREN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Şerife DURMAZ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9- (7) Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir. (8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Tarımsal İstihdam Alanı Olarak Kültür Mantarı Üretiminde Çalışanların Çalışma Koşullarının İncelenmesi: Korkuteli Örneği” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İbrahim Kara
30.10.2019

(KARA, İbrahim, Tarımsal İstihdam Alanı Olarak Kültür Mantarı  retiminde çalışanların  alışma Koşullarının İncelenmesi: Korkuteli  rneği, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Tarım işçilerinin çalışma koşulları, sosyal güvence durumları, iş sağlığı ve güvenliği, tarım işçileri ile ilgili hukuksal düzenlemelerdeki yetersizlikler gibi birçok konuda sorunları bulunmaktadır. Benzer şekilde tarım işçisi olan kültür mantarı üretiminde çalışanlar da benzer sorunlarla karşılaşmaktadır.

Araştırmada Korkuteli ilçesinde kültür mantarı üretiminde çalışan işçilerin, çalışma koşulları, sosyo-demografik özellikleri ve iş sağlığı ve güvenliği konularında sorular belirlenmiş ve 15 işçi ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi olarak olgubilim deseni kullanılmış olup yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İşçiler tesadüfi örnekleme ile seçilmiş ve görüşmeler sonucunda elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda kültür mantarı üretiminde çalışan işçilerin, sosyo-demografik özellikleri, çalışma koşulları, iş sağlığı ve güvenliği ve diğer bulgular ana başlıkları altında karşılaştıkları sorunlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Korkuteli, Kültür Mantarı İşçileri,  alışma Koşulları, Kayıtdışı İstihdam, Nitel  alışma

(KARA, İbrahim, Examination of Working Conditions of Employees in Cultivated Mushroom Production as Agricultural Employment Area: Example of Korkuteli, Master Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Agricultural workers have problems in many areas such as working conditions, social security conditions, occupational health and safety, and inadequacies in legal regulations related to agricultural workers. Similarly, those working in the cultivation of mushrooms as agricultural workers face similar problems.

In the study, questions were determined about the working conditions, socio-demographic characteristics and occupational health and safety of the workers working in culture mushroom production in Korkuteli district and interviews were conducted with 15 workers. Phenomenology was used as a qualitative research method and a semi-structured interview form was used. The workers were selected by random sampling and the data obtained from the interviews were interpreted using the content analysis method.

As a result of this research, socio-demographic characteristics, working conditions, occupational health and safety and other findings of the workers working in culture mushroom production were examined.

Key Words: Korkuteli, Mushroom Workers, Working Conditions, Informal Employment, Qualitative Study

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
GRAFİKLER DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
ÖNSÖZ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’ DE TARIM SEKTÖRÜNÜN DURUMU VE KÜLTÜR MANTARI

1. TARIM SEKTÖRÜNÜN TANIMI VE YAPISI	3
2. TARIM SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ.....	4
3. TARIM SEKTÖRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ	6
3.1. Ulusal Gelir İçindeki Payı.....	6
3.2. Dış Ticaret İçindeki Payı.....	9
3.3. Parçalı Toprak Yapısı.....	10
3.4. Verim Düşüklüğü	13
4. KÜLTÜR MANTARI, TÜRLERİ, ÜRETİMİ VE İHRACATI.....	13
4.1. Kültür Mantarı.....	15
4.2. Kültür Mantarının Türleri	15
4.3. Yetiştirme Alanları.....	16
4.4. Dünyada Kültür Mantarı Üretimi.....	16
4.5. Türkiye’de Kültür Mantarı Üretimi	19
4.5.1 Antalya’da Kültür Mantarı Üretimi	21
4.6. Dünyada ve Türkiye’de Mantar ihracatı	23

4.6.1. Dünyada Mantar İhracatı.....	24
4.6.2. Türkiye’de Mantar İhracatı	27

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE EMEK PİYASASININ YAPISI VE TARIM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN SORUNLARI VE HUKUKİ DURUMLARI

1. TÜRKİYE’DE EMEK PİYASASININ YAPISI	30
1.1. İşgücü ve İşgücüne Katılım Oranı.....	30
1.2. İstihdam ve İstihdam Oranı.....	34
1.3. İşsizlik ve İşsizlik Oranı.....	36
2. TÜRK TARIM SEKTÖRÜNDE EMEK PİYASASININ YAPISI.....	39
2.1. Tarım Sektöründe İstihdam ve İstihdam Oranı.....	40
2.2. Tarım Sektöründe İşsizlik	46
2.3. Tarım Sektöründe Ücretler.....	47
3. TARIM İŞÇİLERİNİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR.....	48
3.1. Kayıtdışılık.....	48
3.2. Sosyal Güvenlik	50
3.3. İş Sağlığı ve İş Güvenliği.....	51
3.4. Yoksulluk	53
4. TARIM İŞÇİLERİNİN HUKUKİ DURUMLARI.....	56
4.1. 4857 Sayılı Kanunda Tarım İşçileri	56
4.2. 5510 Sayılı Kanunda Tarım İşçileri	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜR MANTARI ÜRETİMİNDE ÇALIŞANLARIN ÇALIŞMA KOŞULLARININ İNCELENMESİ: KORKUTELİ ÖRNEĞİ

1. MATERYAL VE METOT	63
1.1. ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	63
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	63

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI	64
1.4. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİ.....	65
2. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI VE ANALİZİ	66
2.1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	68
2.1.1. Kültür Mantarı İşçilerinin Sosyo - Demografik Özellikleri	68
2.1.1.1. Kültür Mantarı İşçilerinin Yaşa Göre Dağılımı	68
2.1.1.2. Kültür Mantarı İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı	69
2.1.1.3. Kültür Mantarı İşçilerinin Medeni Durumları.....	70
2.1.1.4. Kültür Mantarı İşçilerinin Eğitim Durumları	71
2.1.2. Kültür Mantarı İşçilerinin Çalışma Koşullarına Ait Bulgular.....	72
2.1.2.1. Çalışma Ortamı	72
2.1.2.2. Çalışma Süreleri	74
2.1.2.3. İşe Başlama ve İş Bitiş Saatleri	74
2.1.2.4. Dinlenme Süreleri	75
2.1.2.5. Gece Çalışması.....	76
2.1.2.6. Kazanılan Ücret.....	77
2.1.3. Kültür Mantarı İşçileri ile İlgili İş Sağlığı ve Güvenliği Bulguları.....	79
2.1.3.1. Yapılan İşler	79
2.1.3.2. İş kıyafetleri ve Kişisel Ekipman Kullanımı	81
2.1.3.3. Kimyasal Madde Kullanımı	82
2.1.3.4. Yük Taşıma	82
2.1.3.5. Çalışma Ortamındaki Tehlikeler	83
2.1.3.6. İş Kazası	84
2.1.4. Kültür Mantarı İşçilerine Ait Diğer Bulgular.....	85
2.1.4.1. Kültür Mantarı Sektöründe Çalışılan Süre	85
2.1.4.2. Kültür Mantarı İşçilerinin Sosyal Güvence Durumları	86
2.1.4.3. İşe Gidiş ve Dönüş Şekli	87
2.1.4.4. Kültür Mantarı Sektöründe Çalışma Nedenleri.....	87
2.1.4.5. STK Üyeliği	88
2.1.4.6. İş Bulma Şekli	89
2.1.4.7. Kültür Mantarı Sektöründe Aile Bireylerinden Çalışan Sayısı	89
2.1.4.8. Yıl İçinde Uğraşılan Diğer İşler	90

2.1.4.9. Gelirden Memnuniyet	90
2.1.4.10. Yapılan İşten Memnuniyet	91
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	100

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (Cari Fiyatlar, 1998 Baz Yılı).....	7
Tablo 2: GSYH'nin Sektörlere Göre Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim Endeksi).....	8
Tablo 3: Dış Ticarete Tarımın İthalat ve İhracat Payı (%).....	10
Tablo 4: Tarım Alanı (Bin Hektar)	11
Tablo 5: Tarımsal İşletme Büyüklükleri	12
Tablo 6: Ülkelere Göre Kültür Mantarı Üretimi (Ton).....	18
Tablo 7: İller Bazında Kültür Mantarı Üretimi(Ton).....	21
Tablo 8: Antalya, İlçelere Göre Kültür Mantarı Üretimi (Ton)	22
Tablo 9: Dünyada Mantar İhracatı (1000 Dolar)	24
Tablo 10: Ülkeler Göre Mantar İhracatı (1000 Dolar).....	26
Tablo 11: Türkiye'de Kültür Mantarı İhracatı (Dolar)	28
Tablo 12: İşgücü ve İşgücüne Katılım Oranı	32
Tablo 13: Cinsiyete Göre İşgücü (Bin) ve İşgücüne Katılım Oranı (%).....	33
Tablo 14: İstihdam ve İstihdam Oranı.....	34
Tablo 15: Cinsiyete Göre İstihdam (Bin) ve İstihdam Oranı (%)	35
Tablo 16: İşsiz Sayıları ve İşsizlik Oranı	37
Tablo 17: Cinsiyete Göre İşsiz Sayıları (Bin) ve İşsizlik Oranı (%).....	38
Tablo 18: Kır ve Kent Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	39
Tablo 19: Sektörlere Göre İstihdam Sayıları (Bin Kişi)	40
Tablo 20: Sektörlere Göre İstihdam Oranları.....	41
Tablo 21: Tarımda İstihdam Edilenlerin İşteki Durumları (Bin)	42
Tablo 22: Tarımda İstihdam Edilenlerin Cinsiyete Göre İşteki Durumları (Bin)	44
Tablo 23: Tarımda İstihdam Edilenlerin Eğitim Durumları (Bin)	45
Tablo 24: Tarımda İstihdam Edilenlerin Cinsiyete Göre Eğitim Durumları (Bin-2018 Yılı)	45
Tablo 25: Son Çalışılan Faaliyet Koluna ve Cinsiyete Göre İşsizler (Tarım-Bin)	46
Tablo 26: Tarım işçilerinin ortalama ücretleri (TL).....	47
Tablo 27: Kayıtdışı İstihdamın Sektörel Dağılımı	49
Tablo 28: Yoksulluk Oranı (%).....	54
Tablo 29: Eğitim Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları(Yoksulluk Riski %50).....	55
Tablo 30: Türkiye'de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Kaydı Olmayanların İşteki Durumu (Bin)	61
Tablo 31: Kültür Mantarı İşçilerinin Yaşa Göre Dağılımı	69
Tablo 32: Kültür Mantarı İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	70
Tablo 33: Kültür Mantarı İşçilerinin Medeni Durumları	70
Tablo 34: Kültür Mantarı İşçilerinin Eğitim Durumları.....	71
Tablo 35: Çalışılan Yere Göre Ücretler (Kişi Başı).....	78
Tablo 36: Kültür Mantarı İşçilerinin Yaptıkları İşler.....	80
Tablo 37: Kültür Mantarı İşçilerinin Kıdemleri.....	85
Tablo 38: Kültür Mantarı İşçilerinin Sosyal Güvence Durumları.....	86

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Şapkalı Mantarın Bölümleri	14
Şekil 2: Dünyada Kültür Mantarı Üretimi (%)	17
Şekil 3: En Fazla Kültür Mantarı Üreten Ülkeler (Ton).....	19
Şekil 4: Dünyada Mantar İhracatı (%).....	25
Şekil 5: Ülkeler Göre Mantar İhracat Geliri Oranları (Dolar).....	27
Şekil 6: Tarımda İstihdam Edilenlerin İşteki Durumları (Bin).....	43

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1: Türkiye’ de Kültür Mantar Üretimi (Ton).....	20
Grafik 2: Türkiye'de Yıllara Göre Kültür Mantarı İhracatı (Dolar)	29

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
E.T	: Erişim Tarihi
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
Md	: Madde
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

ÖNSÖZ

Tarım sektöründe çalışan işçiler, birçok sorun ile karşı karşıya gelmektedir. Bu sorunlardan bazıları kayıtdışı istihdam, fazla çalışma saatleri, iş kazası riskleri, sosyal güvenceden yoksunluk gibi sorunlardır. Tarım sektöründe istihdam edilen kültür mantarı işçileri de benzer sorunlar ile karşı karşıya gelmektedir. Kültür mantarı sektöründe çalışan işçilerin sorunlarını ele almaya çalıştığım bu araştırma birçok kişinin desteği ve emeğinin sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında katkılarından dolayı danışmanım Sayın Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın bütün aşamalarında her türlü maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen ve haklarını ödeyemeyeceğim ailemin tüm bireylerine şükranlarımı sunarım.

Tezin hazırlanma sürecinde desteğinden ve fedakârlığından dolayı eşime ve en büyük motivasyon kaynağım kızım RÜVEYDA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Tarım, dünyada hala önemini koruyan ve insanlık var oldukça önemi hiç azalmayacak olan bir sektördür. İnsanların, en önemli fizyolojik ihtiyaçlarından olan beslenme ihtiyacının kayda değer kısmı tarım ile sağlanmaktadır. Bu özelliği ile tarım, insanların toprağı işlemeyi öğrendikten sonra göçebe yaşam tarzını bırakıp, yerleşik yaşam tarzına geçmesini sağlamış ve insanlık için kilometre taşlarından birisi olmuştur.

Tarım ilk zamanlar sadece beslenme ihtiyacını karşılayan bir özelliğe sahipken daha sonraları ticari ve ekonomik özellikler kazanmıştır. Dünyada tarımsal üretimin yapılmadığı bir ülkenin olmadığı bilinmektedir. Dahası hala dünyada, ekonomilerinin tarıma dayalı olduğu birçok ülke bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörünün önem arz ettiği bilinmektedir. Ayrıca tarım, sanayi sektörünün gelişmesi için gerekli olan hammadde ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamaktadır. Tarım, ülkelerde sadece üretim alanı değil aynı zamanda bir istihdam alanıdır.

Türkiye'de tarımın ve sanayinin hızla gelişmesi ile birlikte 1950'li yıllardan sonra tarımda makineleşme yaşanmış ve kırsal alandaki hayatı ciddi şekilde değiştirmiştir. Tarımda modern uygulamalar ile birlikte toprak rejimi değişmiş, topraklar belirli ellerde toplanmaya başlamış, topraksızlaşma sonucunda tarımsal alanlarda çalışanlar işsiz kalarak kırdan kente göç etmek zorunda kalmışlardır. İşsizliğin artmasında, miras yoluyla toprakların küçülmesi, tarımda verim düşüklüğü ve parçalı toprak yapısı da etkili olmuştur.

Tarımda makineleşme ve modernleşme, tarım açısından olumlu fakat kırsal alanda istihdam edilenler için olumsuz sonuçlar doğursa da 2019 yılı Haziran verilerine göre Türkiye'de istihdamın edilenlerin yaklaşık yüzde 19'unu tarım sektöründe istihdam edilenler oluşturmaktadır. Tarımın çok çeşitli istihdam olanakları sağlaması aynı zamanda çok çeşitli çalışma ortamı ve işçi profili ile karşı karşıya kalmamıza sebep olmaktadır. Bu çeşitlilik sonucunda çok farklı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Tarım işlerinin genellikle sezonluk olması, işlerin süresiz olması, kayıtdışı istihdam, iş sağlığı ve güvenliğinden yoksunluk, bölgesel ücret farklılıkları, çalışma ortamlarının genellikle

dış ortamlara açık olması ve tarım işçileri için yapılan hukuki düzenlemelerin yetersiz olması tarım sektörünün sorunlardan bazılarıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde tarım sektörünün önemi, özellikleri, ekonomideki payı ve Türkiye'de ve dünyada kültür mantarı üretimi ve ihracatı konuları başlıklar halinde incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'de emek piyasasının durumu, tarım sektöründe emek piyasasının durumu, tarım işçilerinin karşılaştığı sorunlar ve hukuki durumları incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise alan araştırması olup, tarımsal istihdam alanı olarak kültür mantarı üretiminde çalışan işçilerin çalışma ortamları hakkında bilgi edinmek, çalışma koşulları, yaptıkları işleri, ücret, çalışma süreleri, sosyal güvence durumları, çalışma nedenleri ve çalışma ortamındaki tehlikeler ve yaşadıkları sorunlar hakkında sektöre ilişkin bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’ DE TARIM SEKTÖRÜNÜN DURUMU

VE KÜLTÜR MANTARI

1. TARIM SEKTÖRÜNÜN TANIMI VE YAPISI

Tarım, temel anlamıyla hayvansal ve bitkisel ürünlerin üretimini inceleyen bilim dalı olarak tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle adı ziraat olan bu bilim dalının, üretilen tarımsal ürünlerin verim artışı, en uygun şartlarda depolanması ve pazarlanması da inceleme konuları kapsamındadır. Yani tarım, insan hayatının devamlılığı için gerekli, ekonomik faaliyet konusu olabilecek bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi ve sonuç olarak doğal ortama müdahale edilmesi uygulamalarının tamamını içerir. (Türkoğlu, 2015: 3).

Tarım, insanların toprağı kullanarak topraktan bitkisel ve hayvansal ürünleri üretilip bunları farklı metotlarla işlemesi, muhafaza etmesi, değerlendirmesi ve pazarlaması şeklinde tanımlanabilir. Karluk’a göre ge niş anlamda tarım; bitkisel ve hayvansal ürünler üretiminin yanı sıra bu ürünlerin yetiştiricileri eliyle işlenmesi; ormancılık ve balıkçılık faaliyetleri, tarımsal ürünlerin yetiştiricileri tarafından taşınması ve depolanması, toptan olarak değil de üreticiler tarafından perakende olarak satılması ile tarım araç-gereç ve makinelerin diğer tarım üreticilerinin üretimle ilgili faaliyetlerinde bir bedel karşılığında kullandırılmasını da içine almaktadır. (Karluk, 2007: 175).

Dünyada nüfusun hızla artması, insanların temel ihtiyaçlarını yani beslenmenin karşılanabilmesi için kısıtlı kaynakların optimum seviyede kullanımını, verimliliğın arttırılmasını ve yaşam döngüsünün nesilden nesile aktarılması şeklinde devam ettirebilmesi düşüncesiyle çevre ile uyumlu sürdürülebilir tarım kavramını gündeme getirmiştir. Tarımsal faaliyetler insanların beslenme ve giyinme gibi acil ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğundan insanlığın ilk iktisadi faaliyetleridir. Bu yüzden tarımsal faaliyetlerin insanlığın ilk zamanlarından günümüze uzun zaman ilk sırayı tutması tesadüf eseri değildir (Kocaöz, 2009: 4).

İnsanların göçebe hayat tarzından yerleşik hayata geçmesinde tarım ve tarımsal üretimin etkisi büyüktür. Yerleşik hayata geçmeden önce insanlık toplayıcılık, avcılık gibi yöntemlerle temel beslenme ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Zaman içerisinde öğrendiği ekim, dikim, bakım evcilleştirme gibi yöntemler sonucunda hayvan ve bitkilerden elde ettikleri ürünleri kullanmaya başlamışlardır. Bu uygulamalar sonucunda tarım öğrenilmiş ve yerleşik hayat, insanların yeni yaşayış biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, insanlık tarihinin gelmiş olduğu bu noktada tarımın önemli bir yeri bulunmaktadır (Türkoğlu, 2015: 3).

İnsanlık tarihinde tarım ve sanayi olmak üzere başlıca iki reform yaşanmıştır. Topraktan ürün elde edilmesinin öğrenilmesiyle yerleşik hayata geçen insanoğlu bu alanda gelişim göstererek yeni teknik ve metotlar tarım reformu olarak nitelendirilebilir. İkinci reform ise sanayi reformu; üretimi, verimi arttıran ve mevcut piyasaya yeni ürünler süren yöntemlerdir (Özgüven, 1997: 3).

Bu iki reform sonrasında gelişen ve dönüşen ekonomik ve sosyal hayat, tarımın ticaret amacıyla yapılmasının temellerini atmış, böylece endüstriyel tarım ortaya çıkmıştır. Ticari amaçla yapılmaya başlayan tarımda, üretimin artırılması için sulama, tohumlama ve gübreleme uygulamaları yapılmaya başlanmıştır. Sanayi reformu ile birlikte teknolojik gelişmeler hızlanmış kimya alanında kimyasal gübreler ve ilaç buluşları verimlilik artırmak için kullanılmaya başlanmıştır. Daha ileriki dönemlerde bu yöntemlerin yaygın kullanılmasıyla birlikte verimlilik artışı sağlayan fakat sağlıksız ürünlerin üretilmesine sebep olmuştur (Kazacı, 2010: 17).

2. TARIM SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ

Tarımın önemi, üretimin ortaya çıkabilmesi için var olan toprak ve emek gibi iki ana üretim kaynağının kullanılmasıdır. İki ana kaynağın kullanılarak üretime başlanan süreç, ilk başta kendi ihtiyaçlarını giderirken sonraki dönemlerde başkalarının ihtiyaçlarını karşılar hale gelmiştir. Böylelikle elde ettiği geliri de üretimi kolay hale getirecek sermaye mallarına dönüştürerek üretime çeşitlilik kazandırmış ve üretimi artırarak tarımın etki alanını genişletmiştir. (Dernek, 2006: 8).

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerinde önemli bir konuma sahiptir. Ekonomik kalkınma teorisi tarım sektörünü, kalkınma sürecinin temel destek alanlarından biri olarak kabul etmektedir. Kalkınma sürecinin başlangıcında olan gelişmekte olan ülkelerde, dinamik ve öncü sektör olarak kabul gören sanayi sektörüne ucuz gıda ve işgücü sağlayarak kalkınma sürecinde gelişmeyi hızlandırıcı etkiye sahiptir. (Uçkan ve Dağdemir, 2009: 27).

Tarım sektörü genel yapısı itibariyle mevcut sektörlerden önemli farklılıklar göstermektedir. Öyle ki gelişmiş ülkelerde tarımın sanayileşmesine rağmen, farklılıkların ortaya çıkardığı sorunlar ortadan kaldırılamamaktadır. Tarım sektörünün kendine has özelliklerini maddeler halinde özetlersek: (Tunç, 2002: 54-55).

- Tarımsal üretim doğal koşulların etkisi altındadır. Teknolojik gelişmenin yüksek olduğu ülkelerde bile tarım sektörünün ayrıcalığı vardır. Üreticilerinin karşı karşıya kalabileceği olumsuz durumlara karşı sektör koruma altındadır.
- Tarımsal ürün talebinin değişmesi durumunda, tarımsal ürün arzının tepkisi geç olmaktadır. Ayrıca tarımsal ürün arzı bir önceki yılın ürün fiyatlarıyla doğrudan bağlantısı vardır.
- Tarımsal üretim genelde ikili yapı olarak hem geçimlik(öz tüketim) hem de pazarlık şeklinde ayrılır.
- Tarım sektöründe sanayinin aksine ‘‘Azalan Verim Yasası’’ geçerlidir. Bu durum tarım sektöründe fazla sermaye kullanımını önlemektedir.
- Tarım sektörü bünyesinde bulunan işletmelerin, piyasa koşulları farklılık arz etmektedir. Sayısal çoğunlukta ve dağınık bir yapıya sahip olan tarımsal işletmeler ürettikleri ve ihtiyaçları olan bazı materyalleri değişik piyasalardan karşılamaktadırlar.
- Tarım kesiminde gelir arttıkça, devletin vereceği desteklerin azalması ve böylece diğer kesimler için verilecek desteklerin artması sağlanmış olacaktır.

Tarımsal istihdamın azalmasına rağmen tarımsal üretim artış göstermektedir (Özgüven, 1997: 15).

3. TARIM SEKTÖRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ

Tarım ürünlerinin üretimi önemli ölçüde toprak, su ve iklim koşullarına bağlı olması sebebiyle kendine özgü problemleri bulunmaktadır. Tarımsal üretim kontrol edilemeyen bir ortamda yani doğal çevrede olduğu için üretim için mevsimsel şartlara göre hareket edilmek zorundadır. Bu durum doğal ortamda yapılan tarımsal üretimin dışsal faktörlere açık bir ortamda gerçekleşmesi demektir. Tarımsal üretim süreçleri değişiklik göstermek ile birlikte çoğu zaman uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duymaktadır. Ürünlerin ekim ve hasat süreçleri uzun olduğu için en az bir dönemlik süre gerekir. Bunların dışında hava koşulları, doğal afetler (sel, kuraklık, dolu gibi), bitki ve hayvan hastalıkları tarımsal üretimi etkileyen diğer etmenlerdir (Orhan, 1999: 9).

Tarımsal üretim büyük oranda dışsal faktörlere ve doğa koşullarına bağlı olduğundan dolayı üretimde kullanılan emek ve sermayenin artırılması üretim miktarını kayda değer biçimde arttırmayacaktır. Benzer şekilde üretilen tarımsal ürünlere olan talepteki değişikliğin de tarımsal üretim arzı gibi esnekliği düşüktür. Bunun sebebi tarımsal üretim daha çok insanların zorunlu ihtiyaçlarını karşıladığından, tüketilebilecekleri miktardan fazlasını talep etmemelerinden kaynaklıdır (Karluk, 2005: 174).

Tarım sektörü bütün bu özelliklerden ve faktörlerden dolayı hassasiyet gösterilen bir alan olmuş, uygulanan politikalar desteklenmiştir. Tarımda uygulanan politikalara ülke içinde olduğu gibi uluslararası düzeyde de uyulmuş ve uygulanmıştır (Türkoğlu: 2015: 6).

3.1. Ulusal Gelir İçindeki Payı

Türkiye’ de tarım sektörünün ekonomi içindeki payı azalmayı sürdüren bir durumda olsa da, gıda güvenliği ve kırsal kalkınma açısından stratejik bir öneme sahiptir (TÜSİAD, 2019).

Tablo 1: Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (Cari Fiyatlar, 1998 Baz Yılı)

Yıllar	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	Sanayi	Hizmetler
1998	12,5	25,1	48,5
1999	10,5	22,9	52,3
2000	10,1	21,6	52,6
2001	8,9	21	54,7
2002	10,3	20,1	53,4
2003	9,9	20,2	52,9
2004	9,4	19,8	52,8
2005	9,3	19,7	52,8
2006	8,2	19,8	53,2
2007	7,5	19,7	54,6
2008	7,5	19,4	55,3
2009	8,1	18,4	57
2010	9	18,5	54,3
2011	8,2	19,8	52,8
2012	7,8	19,3	53,7
2013	6,7	19,6	53,2
2014	6,6	20,1	53,7
2015	6,9	19,8	53,3
2016	6,2	19,6	53,8
2017	6,1	20,7	53,3
2018	5,8	22,3	54,3

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 1’ de tarımın GSYH içindeki payının yıllar itibari ile düşüş seyrinde olduğu görülmektedir. 1998 yılında tarımın GSYH içindeki payı, yüzde 12,5 iken 2018 yılına gelindiğinde yüzde 5,8 seviyelerine gerilemiştir. Bu süreç içerisinde sanayi sektörünün 1998 yılında GSYH içindeki payı yüzde 25,1 iken 2018 yılına gelindiğinde ise yüzde 22,3 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde hizmetler sektörünün 1998 yılındaki GSYH

içindeki payı ise yüzde 48,5 iken 2018 yılında yüzde 54,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tarım sektörünün GSYH içindeki payının yıllar itibari ile düşüş eğilimli olması sanayileşmenin ve gelişmenin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Sanayileşme sürecinde ülkelerin milli geliri arttıkça, sanayi ve hizmetler sektörlerinin paylarının artması tarım sektörünün ise payının azalması beklenen bir durumdur (Dinler, 1996: 71). Fakat yukarıdaki tabloda yıllar itibari ile tarım sektörünün payı azalırken, sanayi sektörünün payının dalgalı bir seyir izlediği, hizmetler sektörünün payının 2009 yılına kadar en üst seviye olan yüzde 57 seviyelerine yükseldiği görülmektedir. Tarımın payının azalması Türkiye'nin gelişmişlik seviyesi ile ilgili olduğunu söylemek zor olabilir. Çünkü tarım sektörünün milli gelir içindeki payının azalması sanayi ve hizmetlerin paylarının aynı oranda milli gelir artışı şeklinde yansımadığı görülmektedir. Dahası sanayi sektörünün payının artmaması ve (Kazgan, 2009, 436) hizmetler sektörünün bu şekilde hızlı büyümesi sorunlu bir büyümeyi göstermektedir.

Tablo 2: GSYH'nin Sektörlere Göre Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim Endeksi)

Yıllar	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	Sanayi	Hizmetler
2005	7,9	9,5	7,1
2006	1,5	9,1	5,1
2007	-6	6,3	5,1
2008	4,5	0,8	1,4
2009	4,1	-8,6	-2,1
2010	7,7	10,3	5,2
2011	3,4	17,3	8,9
2012	2,2	3,5	5,9
2013	2,3	9	7,6
2014	0,6	5,7	6,3
2015	9,4	5	5,6
2016	-2,6	4,3	3,2
2017	4,9	9,3	7,6
2018	1,9	1,3	4,6

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 2’de tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün GSYH içindeki büyüme oranları verilmiştir. Tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün yıllar itibari ile büyüme hızı değişiklik göstermektedir. 2006 ile 2017 yıllarında negatif yönlü bir büyüme görülmektedir. Tarım sektöründe oluşan bu negatif büyüme etkisini ekonomik gelişmenin hızını yavaşlatması şeklinde göstermiştir. Kuraklık, sel ve don gibi olumsuz doğa olayları tarımsal üretimin maliyetlerini arttırarak negatif büyümenin temel etkenlerini oluşturmuştur. Kriz döneminden sonra da pozitif yönde büyüme gerçekleştirmesi ekonomiye olumlu şekilde yansımıştır (TÜSİAD, 2019). Tarım ülkesi olan Türkiye’ de tarım sektöründe büyüme oranlarının yeterli olmadığı görülmektedir.

3.2. Dış Ticaret İçindeki Payı

Ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarında tarım sektörünün olumlu etkisi, dış ticaret ile döviz girdisi sağlamasıdır. Tarım sektörünün sağlamış olduğu döviz üç şekilde üç şekilde sağlanmaktadır. Birincisi; ülkelerin tarımsal üretimi ihraç ederek döviz girişi sağlaması, ikincisi tarımsal üretim sonucunda ithal ikamesinin temin edilmesi ülke dışına çıkacak olan dövizin ülke içinde kalmasının sağlanması, üçüncü olarak da tarıma dayalı sanayileşmenin gelişmesiyle hammadde ile birlikte tüketim mallarının da ihracatı ile döviz girişinin sağlanmasıdır (Deran, 2005: 29).

1980 yılından günümüze Türkiye’ de tarımın ihracat içindeki payı azalırken, ithalat içindeki payında nispi bir artış görülmektedir. Tarıma dayalı ihracat toplamının yüzde 35’ i gıda ürünlerinden, yüzde 61’ i gıdanın dışında kalan hayvansal ve bitkisel ürünlerden ve yüzde 4’ ü tarımsal girdilerden meydana gelirken; ithalatta ise gıdanın oranı yüzde 36, gıda dışında kalan hayvansal ve bitkisel ürünlerin oranı yüzde 44 ve tarımsal girdilerin oranı yüzde 20’ den oluşmaktadır. Buna göre tarımsal girdilerin, ithalat içindeki oranı önemli bir yer tuttuğu söylenilebilir (Anonim, 2016: 123).

Tablo 3: Dış Ticarete Tarımın İthalat ve İhracat Payı (%)

Yıllar	Toplam İhracatta Tarımın Payı	Toplam İthalatta Tarımın Payı	Yıllar	Toplam İhracatta Tarımın Payı	Toplam İthalatta Tarımın Payı
1980	55,8	0,9	2012	3,4	3,1
1985	20,7	2,4	2013	3,7	3,1
1990	15,5	4,6	2014	3,8	3,5
1995	8,5	5,0	2015	4,0	3,5
2000	5,9	3,6	2016	3,8	3,5
2005	4,5	2,2	2017	3,4	3,8
2010	4,3	4,8	2018	3,3	4,2
2011	3,8	3,7	2019	2,8	4,9

Kaynak: Aydın ve Aydın, 2018: 118, TÜİK,2019

Tablo 3’e göre Türkiye’ de 1980 yılından 2019 yılına kadar geçen sürede tarımın ihracat içindeki payı yüzde 55 seviyelerinden yüzde 2,8’ e kadar gerilerken, ithalatın payı yüzde 0,9’dan yüzde 4,9’a yükselmiştir. Bu durum tarımsal ihracatın, tarımsal ithalatı karşılayamadığını göstermektedir.

Türkiye, tarımsal ticarete değişim dönüşüm geçirmiş ve dış ticarete tarımın payı giderek azalmıştır. Tarımsal üretimde hammaddeye bağımlı hale gelme durumu söz konusu olmaktadır. Bu durum tarımsal ürünlerin ihracattaki paylarını arttırmak için hammadde ithalatı yapmayı mecbur kılmakta ve dış ticareti olumsuz etkilemektedir (Aydın ve Aydın, 2018: 127).

3.3. Parçalı Toprak Yapısı

Tarımsal işletmelerde var olan toprakların tek bir parça halinde(bütün) kalmayarak birkaç parselde bölünmesi durumuna, toprak parçalanması denmektedir. Bu durumun devam etmesi sonucunda gittikçe küçülen toprak, ekonomik olarak işletilemeyecek ve verimsiz hale gelecektir (Sayın ve ark., 2017: 214). Parçalanmaya sebep olan diğer faktörler arasında ise kamulaştırma faaliyetleri ve arazi tasarruf şekilleri gibi nedenler de yer almaktadır (Demirtaş ve Sarı 2003). Türkiye’de tarım topraklarının

parçalanma sebeplerinin başında miras yoluyla bölüşme gelmektedir. Bir diğer sebep de bazı üreticilerin ekonomik zorluk ve sıkıntı nedeniyle arazilerini satmak zorunda kalmalarıdır. Alım ve satımda yasal denetlemenin yetersi oluşu da yine parçalanmayı etkileyen sebepler arasında sayılmaktadır (Ekinci ve Sayılı, 2010: 122). Miras ile sürekli olarak küçülen ortalama tarımsal işletme büyüklüğü, özellikle son zamanlarda tarımsal reformun önemini göstermiştir (Uçak, 2011: 9).

Parçalı toprak yapısı sorununa yönelik toplulaştırma projeleri şeklinde tarım reformları yapılmıştır. Ülke genelinde yasal düzenlemeler yürütülmektedir. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa toprakların parçalanmasını önlemeye yönelik sistemli ve zorunlu toplulaştırmanın uygulanmasını getirmiştir (Gün, Dellal ve Ünüvar, 2012: 220).

Tablo 4: Tarım Alanı (Bin Hektar)

Yıllar	Toplam Tarım Alanı	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı		Sebze Bahçeleri Alanı	Süs Bitkileri Alanı	Meyveler, İçecek ve Baharat	Çayır ve Mera Arazisi
		Ekilen Alan	Nadas				
2001	40 967	17 917	4 914	909	-	2 610	14 617
2002	41 196	17 935	5 040	930	-	2 674	14 617
2003	40 644	17 408	4 991	911	-	2 717	14 617
2004	41 210	17 962	4 956	895	-	2 780	14 617
2005	41 223	18 005	4 876	894	-	2 831	14 617
2006	40 493	17 440	4 691	850	-	2 895	14 617
2007	39 504	16 945	4 219	815	-	2 909	14 617
2008	39 122	16 460	4 259	836	-	2 950	14 617
2009	38 912	16 217	4 323	811	-	2 943	14 617
2010	39 011	16 333	4 249	802	-	3 011	14 617
2011	38 231	15 692	4 017	810	4	3 091	14 617
2012	38 399	15 463	4 286	827	5	3 201	14 617
2013	38 423	15 613	4 148	808	5	3 232	14 617
2014	38 558	15 782	4 108	804	5	3 243	14 617
2015	38 551	15 723	4 114	808	5	3 284	14 617
2016	38 328	15 575	3 998	804	5	3 329	14 617
2017	37 964	15 498	3 697	798	5	3 348	14 617
2018	37 802	15 421	3 513	784	5	3 462	14 617

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 4’ te yıllar itibariyle tarım alanlarının kullanım şekillerine göre hektar cinsinden büyüklükleri verilmiştir. 2001 yılında 40.967 hektar olan toplam tarım alanı 2018 yılına geldiğimizde 37.802 bin hektara gerilemiştir. Aynı dönemde ekilen alanın da 17.917 hektardan 15.421 hektara gerilediği görülmektedir. Verilerden anlaşılabacağı üzere süs bitkileri yetiştiriciliğine 2011 yılından itibaren başlanmıştır. Son 17 yıllık süreçte çayır ve mera arazisinin değişmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 5: Tarımsal İşletme Büyüklükleri

İşletme Büyüklüğü (Dekar)	İşletme Başına Düşen Tarım Arazisi Parça Sayısı	Tarım Arazisi Ortalama Parça Büyüklüğü(Dekar)
<5	1,5	1,6
5 - 9	2,4	2,7
10 - 19	3,4	3,8
20 - 49	4,7	6,4
50 - 99	6,9	9,4
100 - 199	10,1	12,9
200 - 499	13,7	20,6
500 - 999	21,1	30,3
1000+	36,9	60,3
Toplam	5,9	12,9

Kaynak: TÜİK, 2016 (Tarımsal İşletme Yapı Araştırması)

Tablo 5 Türkiye’de tarımsal işletme büyüklükleri, işletme başına düşen tarım arazisi parça sayısı ve tarım arazisi ortalama parça büyüklüğü şeklinde düzenlenmiştir. Tabloya göre tarımsal işletmelerin %80,7’si 100 dekardan küçük işletme büyüklük gruplarında yer almaktadır. Bu işletmelerin tasarrufunda bulundurduğu arazi ise toplam arazinin %29,1’ini oluşturmaktadır. İşletmelerin tarım arazisi parça sayısı incelendiğinde, işletme başına düşen tarım arazisi parça sayısı 5,9 adet, tarım arazisi ortalama parça büyüklüğü ise 12,9 dekadır.

3.4. Verim Düşüklüğü

İktisatta verimlilik, belirli bir üretim çıktısı ile bu çıktıyı elde etmek için kullanılan girdiler arasındaki orandır. Verimliliği tarım açısından ise, herhangi bir üründe birim alanda elde edilen ürün miktarı şeklinde tanımlayabiliriz. Yapılan çalışmalarda bu konuda, arazi verimliliği, toprak yapısı ile birlikte ilaçlama, makineleşme, sulama, gübreleme, kullanılan tohum kalitesi vb. girdiler etkili olmaktadır (Benek, 2007: 202).

Yoğun tarımda verimlilik, tarımsal gelişmişlik seviyesinin önemli işaretlerinden birisidir. Verimlilik açısından Türkiye, gelişmiş ülkeler bir yana, birçok tarım ürünü için dünyadaki verimlilik ortalamasının gerisinde bulunmaktadır (Benek, 2007: 202).

Tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu istenilen büyüklükte olmadığı gibi, tarım toprakları verimli biçimde işlenemeyecek durumdadır. Parçalı ve dağınık toprak yapısından dolayı tarımsal yapıdaki bozukluklar verim üzerinde olumsuz etki göstermektedir. Bunun yanı sıra tarımda parçalı yapıdan dolayı verim artırıcı önlemlerin alınması da zorlaşmakta ve maliyetleri artırıcı etkiye neden olmaktadır (Ekinci ve Sayılı, 2010: 122). Tarımsal mülkiyetin dengesiz, tarımsal işletmelerin yeterli büyüklükte olmaması tarımsal verimliliği etkilemektedir (Gün, Dellal ve Ünüvar, 2012: 220).

4. KÜLTÜR MANTARI, TÜRLERİ, ÜRETİMİ VE İHRACATI

Bilimsel olarak mantarlar âlemi, eski Yunan dilinde “Mykos: Mantar” kelimesinden ortaya çıkmış, “Mycota” adını alır. Mantarlar âlemine, Latineden gelen “Fungus: Mantar”, “Fungi: Mantarlar” adları da verilmektedir (Barutçıyan, 2012: 42). Dünyada tahminen yaklaşık 1,5 milyon tür mantar olmasına rağmen bunlardan sadece 120.000’e yakını tanımlanıp sınıflandırılabilmiştir (Webster ve Weber, 2011: 1).

Eskiden beri mantarlar insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Mantarlar yetişme alanları bakımından kırdaki tarlalarda ve ağaçlık bölgelerde yağmurlardan sonra çok miktarda aniden belirebilirler. Mantarlar bazı özellikleri bakımından hem bitkilerden hem de hayvanlardan ayrı bir grupta ele alınırlar (Sümer, 1987: 9). Mantarlar klorofili olmayan, üreme organları ve ana fizyolojisi ipliğe benzer “hüf” denilen küçük borucuklardan

meydana gelen canlılardır. Mantarlar hem eşeyli hem de eşeysiz olarak spor oluşturarak çoğalabilen canlı türleridir. Yapılarında bitkilerdeki gibi klorofil olmadığından dolayı kendi besinlerini üretebilme yetenekleri yoktur. Besinlerini ölü artıklarından ve diğer canlılardan temin ederler (Sümer, 1987: 9).

İnsanlar daha önceleri doğada kendiliğinden yetişen mantarları toplayıp yemesi, günümüzde yerini mantarların insanlar tarafından oluşturulan yapay ortamlarda kültür mantarı yetiştirip tüketmesi şekline dönüşmüştür. Günümüze doğru geldiğimizde doğadan toplanarak yenen mantar miktarı, yetiştiriciliği yapılan kültür mantarlarına oranla giderek azalmaktadır. Lezzet ve aroma olarak daha zengin olan doğal mantar türleri karşısında zehirsiz ve istenilen miktarlarda kolayca bulunabilmeleri açısından kültür mantarları daha avantajlı hale gelmiştir. Ayrıca kültür mantarı yetiştiriciliği uygun ortam sağlandığı zaman yıl boyu üretimi yapılabilen mono kültür, karlı olan bir üretim faaliyetidir (Anonim, 2012).

Şekil 1: Şapkalı Mantarın Bölümleri

Kaynak: <http://wildpeaceacademy.com/makro-mantarların-incelenmesi-ve-makro-mantar-morfolojisi>,
ET: 17.09.2019

Yukarıdaki şekil 1’de şapkalı mantar 8 bölümden oluşmaktadır. Bunlar; şapka, lameller, sporlar, yüzük, sap, volva(çorap), hifler ve misel şeklindedir.

4.1. Kültür Mantarı

Yüzyıllar önceden beri bilinen ve doğadan toplanarak tüketilen doğal mantarlar kültür olarak ilk kez Fransa'da 16 yy. 'da yetiştirilmeye başlanmıştır. 1900'l yıllardan sonra Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Macaristan, Danimarka ve Almanya gibi ülkelerde mantar üretici ülkeler arasında yer almıştır (Günay, 1995: 469).

Kültür mantarı organik madde bakımından zengin bitkisel artıkların kimyasal değişime uğratılarak hazırlandığı bir materyal içinde (Erkel, 2000: 31-38) ve kapalı ortamlarda yetiştirilir. "Kompost" adı verilen bu materyaller için özel kompost üretim tesisleri vardır. (Kadioğlu, 2015: 232).

4.2. Kültür Mantarının Türleri

Kültürü yapılan mantarların başlıca türleri Agaricus bisporus, Pleurotus, Lentinula mantarlarıdır. Bu türlerden başka kültürü yapılan mantar türleri de mevcuttur. Dünyada yaklaşık %30 ile en çok kültür mantarı olarak üretilen cins başlıca Agaricus bisporus ve A. brasilensis türleri olmak üzere Agaricus' dur. Kültür mantarı üretiminde %27 ile Pleurotus, ikinci sırada ve %17 ile Lentinula ise üçüncü konumdadır. Agaricus, Pleurotus ve Lentinula cinsleri dünyadaki üretiminde yaklaşık %74' ne tekabül etmektedir (Royse, 2014: 2).

Türkiye'de ise son yıllara kadar üretilen Agaricus cinsi tek tür durumundaydı. Dünya kültür mantarı üretiminde cinslere göre dağılımına benzer şekilde Türkiye'de de Agaricus cinsi %86 oranı ile birinci sırada, %10 oranı ile Pleurotus türleri ikinci ve %3 ile Lentinula edodes türü üçüncü sırada bulunmaktadır (Eren ve Pekşen, 2016: 192).

Resim: Beyaz şapkali kültür mantarı (*Agaricus Bisporus*)

4.3. Yetiştirme Alanları

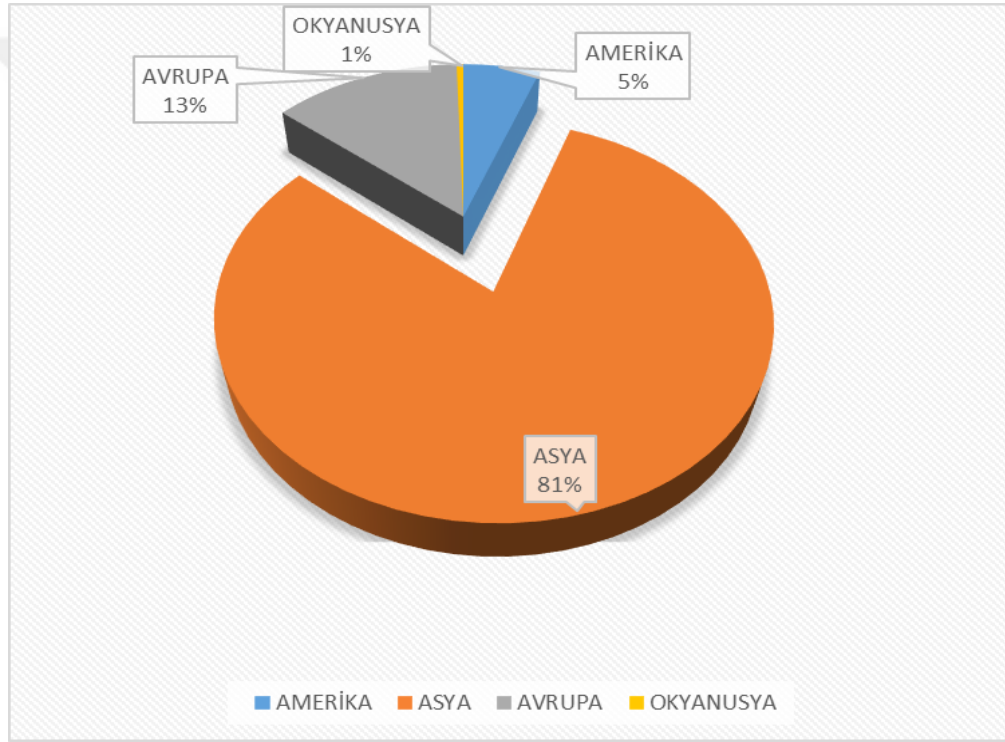
İklim koşullarının kısmen ya da tamamen kontrol edilebildiği kapalı mekânlardır. Bunların bazıları mağara gibi doğal ortam, bazıları da yapay olarak kullanılan mantar üretimi için dekor edilmiş barınaklardır (Günay, 1995: 79-86).

4.4. Dünyada Kültür Mantarı Üretimi

Günümüzde tükettiğimiz mantarların birçoğunu doğada kendiliğinden ve mevsimlere bağlı olarak yetişen doğal mantarlar oluşturmaktadır. Hal böyle iken doğal mantarların zehirli olma olasılığı ve bunların kolayca ayırt edilememesi tüketicilerin bu olumsuzluktan zarar görmesini önlemesi bakımından olan artıları kültür mantarına olan

talebin artmasını buna bağlı olarak üretim ve tüketimin hızla artmasını sağlamıştır (Şen ve Yalçın, 2010: 1208). Bu hızlı artış ile birlikte yenilebilir mantar pazarında yüksek ticari potansiyel sağlamış ve bu ürünü önemli odun dışı orman ürünlerinden biri hâline getirmiştir (Boa, 2004). Günümüzde de kültür mantarı tüm dünyada hız kesmeden artmaya devam etmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde mantar yetiştiriciliği bir sanayi kolu denilebilecek duruma gelmiştir. Mantar üretim süreciyle ilgili pek çok işlemin mekanik sistemler tarafından yapıldığı büyük ve modern işletmelerde otomatik kontrol sistemine sahip bilgisayarlı modern üretimler yapılmaktadır (Anonim, 2003).

Şekil 2: Dünyada Kültür Mantarı Üretimi (2017)

Kaynak: FAO, 2019

Dünyada kültür mantarı üretimi 2017 yılında Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre yaklaşık 10,3 milyon ton olup bunun yaklaşık yüzde 81'ini Asya, yüzde 13'ünü Avrupa, yüzde 5'sini Amerika, yüzde 1'ini Okyanusya ve geri kalanı da diğer yerlerde üretilmektedir. Oranlardan da görüldüğü gibi dünyada mantar üretiminin ana merkezini Asya kıtası oluşturmaktadır.

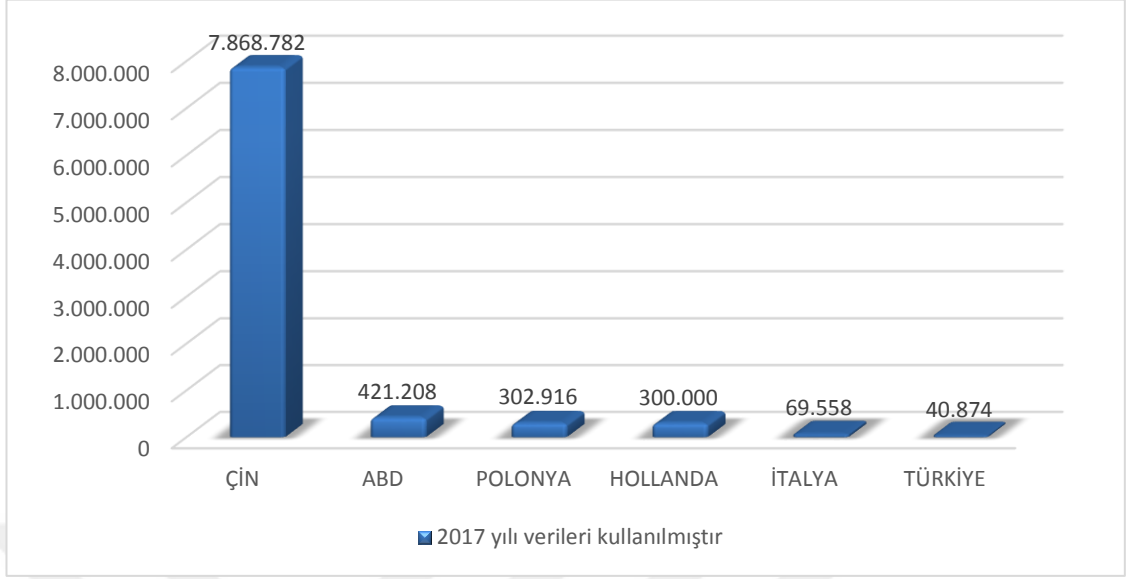
Tablo 6: Ülkelere Göre Kültür Mantarı Üretimi (Ton)

YILLAR	ÇİN	ABD	POLONYA	HOLLANDA	İTALYA	TÜRKİYE
2004	3 360 496	387 601	150 000	260 000	94 152	15 000
2005	3 409 674	386 984	160 000	245 000	88 361	17 000
2006	3 684 337	382 541	169 049	235 000	100 100	21 833
2007	4 068 518	359 630	180 000	240 000	85 911	23 426
2008	4 710 574	368 591	185 000	255 000	342 000	26 526
2009	4 680 720	371 844	206 613	230 000	720 100	19 501
2010	4 833 723	359 469	230 000	266 000	613 260	21 559
2011	5 667 820	390 902	220 000	304 000	761 858	27 058
2012	6 536 776	402 904	230 006	307 000	1 016 886	33 750
2013	7 076 250	408 157	249 148	323 000	60 453	34 494
2014	7 654 613	432 100	265 357	310 000	60 011	38 767
2015	8 365 100	420 853	277 876	310 000	59 484	39 495
2016	7 504 947	427 925	290 396	300 000	68 362	40 272
2017	7 868 782	421 208	302 916	300 000	69 558	40 874

Kaynak: FAO, 2019

Yukarıdaki tablo 6’da dünya yemeklik mantar üretiminin 2004 ve 2017 yılları arasındaki rakamlar mantar üretimindeki artışın devam ettiğini göstermektedir. Asya kıtasında Çin tek başına yaklaşık 8 milyon ton üretim hacmiyle dünya kültür mantarı üretiminin yaklaşık yüzde 77’sini oluşturmaktadır. Bu ülkeyi sırayla Amerika, Polonya, Hollanda gibi ülkeler de 300 bin tonun üzerinde bir üretim hacmiyle takip etmektedir. 2004 yılında Çin 3.360.496 ton, Amerika 387.601 ton, Polonya 150.000 ton, Hollanda 260.000 ton, İtalya 94.152 ton ve Türkiye 15.000 ton mantar üretimi gerçekleştirilmiştir. 2017 yılına geldiğimizde ise 7.868.782 ton, Amerika 421.208 ton, Polonya 302.916 ton, Hollanda 300.000 ton, İtalya 69.558 ton ve Türkiye 40.874 ton mantar üretimi gerçekleştirilmiştir. Tabloya baktığımızda 2004 yılından 2017’ye gelindiğinde Çin’in ve Polonya’nın üretimini 2 kat Türkiye’nin ise üretim hacmini yaklaşık 3 kat arttırdığı göze çarpmaktadır.

Şekil 3: En Fazla Kültür Mantarı Üreten Ülkeler (Ton)

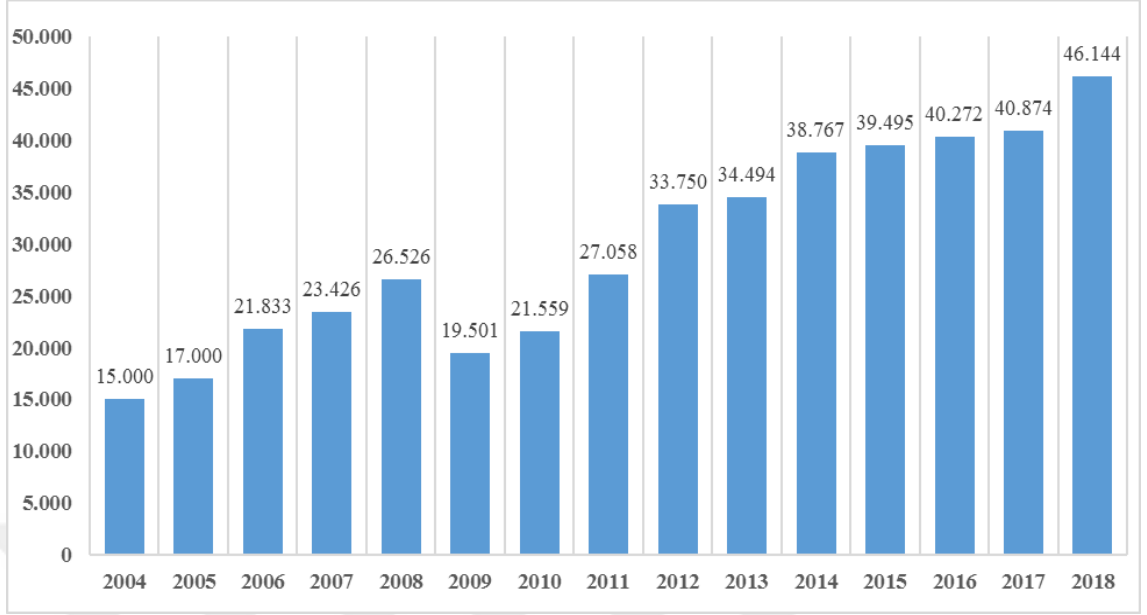
Kaynak: FAO, 2019

Yukarıdaki şekilde 3'te 2017 yılına ait kültür mantarı üretimleri yer almaktadır. Bu verilere göre Çin dünyanın en çok kültür mantarı üreten ülkesi konumundadır. ABD ikinci sırada, Polonya ise 3. sırada bulunmaktadır. Türkiye bu sıralamada 16. sırada yer almaktadır.

4.5. Türkiye’de Kültür Mantarı Üretimi

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de ticareti yapılmak için üretilen ve kültürü yapılan en önemli mantar türü *Agaricus bisporus* (beyaz şapkalı mantar)’tur. Türkiye’de kültür mantarı üretimi üzerine yapılan ilk bilimsel çalışmalar ise 1960’lı yılların başında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi’nde yapılmıştır (Günay, 1995: 3-10). Ülkemizde kültür mantarcılığı ile ilgili ilk çalışmalara 1960’lı yıllarda başlanılmakla birlikte kültür mantarı üretiminin yaygınlaşması 1970’li yıllara denk gelmektedir (Erkel, 1992: 1-8).

Grafik 1:Türkiye’ de Kültür Mantar Üretimi (Ton)

Kaynak: TÜİK, 2019

Ülkemizde kültür mantarı yetiştiriciliği yaklaşık 50 yıllık geçmişi olan bir üretim kolu olmasına karşın, hızlı bir gelişme göstermiştir. Türkiye’de 1973 yılında yıllık mantar üretimi 80 ton iken, 2018 yılında ise 46.144 tona ulaşmıştır (TÜİK, 2019). Bu duruma önemli etken de mantar üretiminde kullanılan hammaddeler bakımından oldukça zengin olan Türkiye’ de birçok endüstriyel ve tarımsal atıkların mantar üretimi için kullanılan kompostun önemli bileşenleri olması ve bunlara ulaşılabilirlikteki kolaylıklar üretimi cazip bir hale getirmektedir (Erkel, 1992: 1-8).

Ayrıca son zamanlarda ülkemizde üretilen kültür mantarı miktarının büyük kısmı küçük aile işletmelerinden temin edilmekteyken, süreç içerisinde talepteki artışa bağlı olarak farklı illerde yer alan orta (500-2000m²) ve büyük ölçekli (>2000 m²) birçok mantar üretim işletmeleri kurulmuş ve mantar üretiminde bu işletmelerin payları giderek artmaya başlamıştır (Eren ve Pekşen, 2014: 29). Ülkemizde özellikle Akdeniz bölgesi başta olmak üzere Marmara, İç Anadolu ve Ege Bölge’lerinde mantar yetiştiriciliği yaygın bir şekilde yapılmasına rağmen, Karadeniz, Güney Doğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölge’lerinde üretim miktarı oldukça düşüktür (Aksu,2006).

Tablo 7: İller Bazında Kültür Mantarı Üretimi (Ton)

Yıllar	Antalya	Burdur	Konya	Kocaeli	İstanbul	İzmir	Isparta	Ankara	Afyonkarahisar	Denizli
2004	11 048	-	582	-	3 065	120	10	8	5	55
2005	11 753	-	519	-	3 620	650	10	-	12	55
2006	13 251	36	569	2 275	4 000	150	-	-	16	52
2007	12 242	43	10	2 500	4 225	510	77	-	157	83
2008	12 161	137	-	2 530	4 225	510	112	-	186	83
2009	12 779	1 178	-	2 530	975	510	98	-	185	91
2010	12 580	2 126	1 937	2 530	1 050	510	98	-	225	33
2011	12 590	6 062	3 650	2 530	750	500	100	156	225	33
2012	18 600	6 062	3 675	2 530	900	500	100	196	345	341
2013	19 100	6 363	3 675	3 295	150	500	110	100	75	247
2014	20 617	6 363	4 429	3 295	150	500	1 052	636	45	402
2015	20 617	6 363	4 360	3 295	150	500	792	636	143	329
2016	21 533	5 822	4 519	3 142	150	500	882	640	131	327
2017	22 044	5 042	4 215	3 142	150	500	1 219	755	131	331
2018	25 337	5 042	4 594	3 100	520	500	1 179	647	1305	210

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 7'deki TÜİK verileri incelendiğinde 2018 yılında Türkiye' de en fazla kültür mantarı üretimi yapan iller sırasıyla Antalya, Burdur, Konya ve Kocaeli olmuştur. 2018 yılı TÜİK verilerine göre tek başına Antalya 25.337 ton ile Türkiye'deki kültür mantarı üretiminin yaklaşık yüzde 55' ini üretmektedir. Antalya'yı 5042 ton üretim ile Burdur, 4594 ton üretim ile Konya ve 3100 ton üretim ile Kocaeli takip etmektedir.

4.5.1 Antalya'da Kültür Mantarı Üretimi

1991 yılında yapılan bir çalışmada, Akdeniz bölgesinin mantar üretimi bakımından Marmara, iç Anadolu ve ege bölgesinden sonra geldiği bildirilmiştir (Erkal: 1992:). 1995 yılında yapılan bir başka çalışmada ise Akdeniz bölgesi 7.728 ton civarında

olan Türkiye mantar üretimine yapmış olduğu katkı %44 ile birinci sıradadır. 1999 yılı verilerini incelediğimizde de yaklaşık 13.000 ton olan Türkiye üretiminin önemli bir bölümünün Akdeniz bölgesinde karşılandığı görülmektedir (Erkal ve Aksu, 2000:). Akdeniz bölgesi içinde ise Antalya 25.337 ton ile Türkiye mantar üretiminin yaklaşık yüzde 55'ini karşılamaktadır (TÜİK, 2019).

Tablo 8: Antalya, İlçelere Göre Kültür Mantarı Üretimi (Ton)

Yıllar	Aksu	Döşemealtı	Elmalı	Konyaaltı	Korkuteli	Manavgat	Merkez	Antalya
2004	-	-	37	-	10 000	37	945	11 048
2005	-	-	30	-	11 560	80	24	11 753
2006	-	-	34	-	12 000	84	1000	13 251
2007	-	-	-	-	11 920	-	322	12 242
2008	10	51	-	100	12 000	-	-	12 161
2009	14	184	160	400	12 000	21	-	12 779
2010	14	200	-	320	12 000	46	-	12 580
2011	14	200	10	320	12 000	46	-	12 590
2012	14	210	10	320	18 000	46	-	18 600
2013	14	210	10	320	18 500	46	-	19 100
2014	14	210	10	320	20 000	63	-	20 617
2015	14	210	10	320	20 000	63	-	20 617
2016	14	189	10	320	21 000	-	-	21 533
2017	14	190	20	320	21 500	-	-	22 044
2018	14	143	20	160	25 000	-	-	25 337

Kaynak: TÜİK, 2019

Antalya ilinde kültür mantarı üretiminde en fazla paya sahip ilçe Korkuteli İlçesidir. Korkuteli, kültür mantarı ile Akyar köyünde 1986 yılında bir üretici, Burdur ilinin Bucak ilçesinde yaşayan arkadaşının tavsiyesi ve desteği ile deneme amaçlı mantar üretimine başlamıştır. Aynı zamana denk gelen dönemde ilçede kurulmaya başlayan kompost üretim tesisleri kültür mantarı üretiminin yaygınlaşmasına imkân tanımıştır.

1990 yılların başlarından itibaren Korkuteli’ de kültür mantarı üretimi hızla yaygınlaşmaya başlamıştır (Kadioğlu, 2015: 230). Aynı zamanda Korkuteli ilçesi kültür mantarı yetiştiriciliğinde kompost (kültür mantarı üretim materyali) üretimi yapan 4 büyük firma ve 25 civarındaki pazarlama firması ile Türkiye’nin mantar başkenti konumundadır(<http://www.turktarim.gov.tr/Haber/227/turkiyenin-mantar-baskenti-korkuteli>, E.T: 25.09.2019).

Korkuteli’ de kültür mantarı üretimi çoğunlukla aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. İlçede insanların asıl geçim kaynakları çoğunlukla tarım ve hayvancılıktır. Kültür mantarı üretimi ek olarak yapılır. Kültür mantarı genelde üretim alanı 15-50 m² olan betonarme yapılarda yetiştirilir. Bazı büyük işletmeler hariç mantarhane denilen bu yapılar üreticilerin evlerinin bitişiğinde veya yakınında bulunur. İşgücünün çok olduğu Küçükköy, Büyükköy, İmrahor, Akyar, Sülekler, İlçe Merkezi, Yelten ve Yeşilyayla gibi nüfusu 1000’ in üzerinde olan yerleşim yerlerinde üretici sayısı ve üretim miktarı fazladır. Buna karşın işgücünün az olduğu ve nüfusunun çoğunluk ile 100’ den az olan Beğiş, Göçerler, Karabayır, Yukarıkaraman, Nebiler, Çıvgalar, ve Çukurca gibi yerleşim yerlerinde ise üretim azdır (Kadioğlu, 2015: 238).

Tablo 8’i incelediğimizde Antalya’nın ilçeleri içerisinde Korkuteli 2004 yılından 2018 yılına kadar olan zaman aralığında kültür mantarı üretiminde diğer ilçelerden açık ara önde bir üretim gerçekleştirmiştir. Korkuteli’ deki kültür mantarı üretimi 2018 yılı TÜİK verilerine bakıldığında 25.000 ton üretim ile Türkiye’nin yıllık kültür mantarı üretiminin yaklaşık yüzde 55’ini tek başına karşılamaktadır. Bu durum geçmiş yıllarda incelendiğinde de Korkuteli’nin, Türkiye’ deki kültür mantarı üretiminin yüzde 50’ den daha fazla kısmını karşıladığı görülmektedir.

4.6. Dünyada ve Türkiye’de Mantar ihracatı

Dünyada kültür mantarı üretimi, mantarların protein kaynağı olması, ekonomik değerinin olması gibi nedenlerle son zamanlarda hızla artmaktadır. Kültür mantarı ihracatında son dönemlerde önde gelen ülkeler Çin, Hollanda ve Polonya’dır.

4.6.1. Dünyada Mantar İhracatı

Mantarlar taze veya konserve şeklinde kullanılabilirler. Örneğin kurutulmuş, dondurulmuş veya konserve olarak tüketilmektedir. Mantarlar genellikle doğadan toplanabilir ya da marketlerden satın alınarak kullanılabilirler. Mantar türlerinin sıklıkla kültürleri yetiştirilmektedir. Küresel bazda gıda maddelerinin ticaret hacmi arttıkça yeni mantar türlerinin de pazara girmesi beklenmektedir (Gry vd., 2012: 13).

Tablo 9: Dünyada Mantar İhracatı (1000 Dolar)

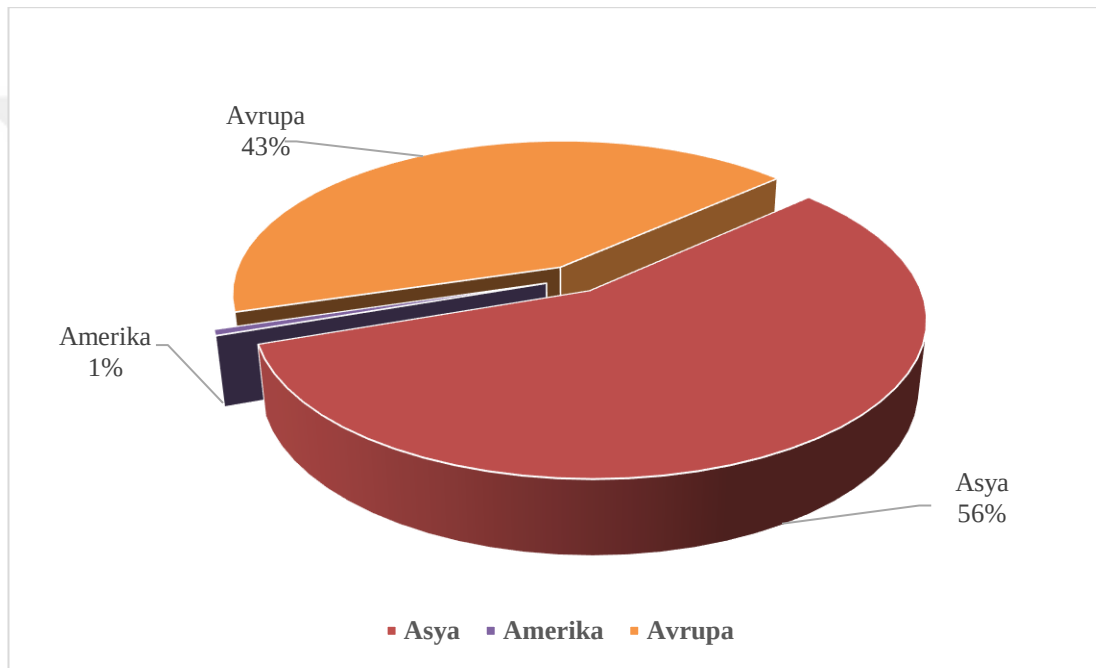
Yıllar	Dünya	Asya	Amerika	Avrupa
2000	612 341	259 993	19 307	332 118
2001	580 354	244 819	20 144	314 499
2002	628 180	293 828	17 250	316 464
2003	782 378	370 487	19 165	391 583
2004	825 173	383 802	13 195	426 920
2005	757 713	364 066	10 768	381 650
2006	913 011	492 468	10 197	408 685
2007	1 214 195	719 291	11 630	480 632
2008	1 403 065	739 323	13 792	647 684
2009	923 378	431 271	9 089	480 233
2010	1 023 787	522 433	9 228	489 207
2011	1 171 977	624 815	10 328	534 228
2012	1 176 482	633 935	10 228	530 250
2013	1 281 291	702 887	10 489	564 936
2014	1 289 963	657 651	11 895	619 143
2015	1 095 206	586 405	12 946	493 215
2016	1 155 425	650 945	6.816	496 269

Kaynak: FAO,2019

Yukarıdaki tablo 9’da dünyada mantar ihracatının dolar cinsinden değerleri yer almaktadır. 2016 yılı verilerine göre dünyada toplam 1 milyar 155 milyon 425 bin dolarlık

mantar ihracatı gerçekleşmiştir. Anlaşılabacağı üzere mantarlar ekonomik getiri bakımından önemli bir yere sahip durumdadır. 2000 yılında dünyada yaklaşık 612 milyon dolarlık mantar ihracatı gerçekleştirilirken 2016 yılına gelindiğinde neredeyse 2 katına çıkmış durumdadır. Bu da ekonomik değer bakımından mantarın önem kazandığının göstergesidir. Mantar üretiminde olduğu gibi Asya ihracatta da 650 milyon dolarlık ihracat payı ile birinci sıradadır. İkinci sırada ise Avrupa 496 milyon dolarlık mantar ihracatı gerçekleşmiştir.

Şekil 4: Dünyada Mantar İhracatı (2016)

Kaynak: FAO,2019

Yukarıdaki şekil 4'te dünyada mantar ihracatına göre paylar yer almaktadır. Asya toplam mantar ihracatının yüzde 56'sını, Avrupa yüzde 43'ünü ve Amerika da yüzde 1'ini gerçekleştirmektedir. . 2016 yılı FAO verilerine göre ABD mantar üretiminde ikinci sırada yer almasına rağmen ihracattaki payı çok düşük seviyelerde kalmıştır. Buna sebep olarak mantarların daha çok iç pazarda tüketildiği söylenebilir. Asya ise yüzde 56 pay ile mantar piyasasının egemen bölgesi konumundadır.

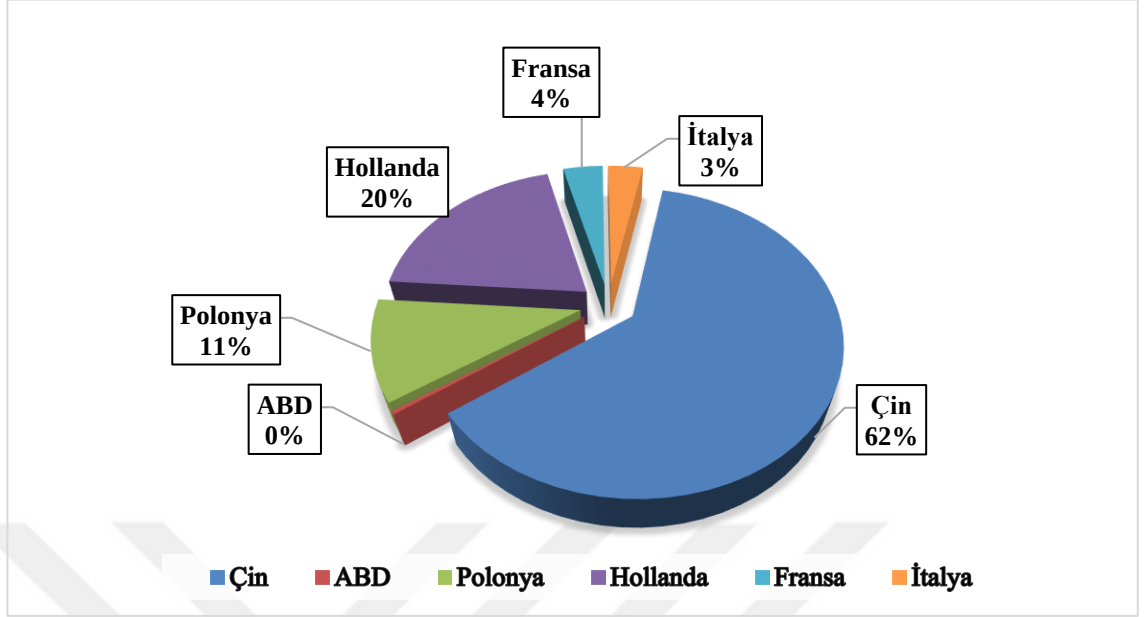
Tablo 10: Ülkeler Göre Mantar İhracatı (1000 Dolar)

Yıllar	Çin	ABD	Polonya	Hollanda	Fransa	İtalya
2006	428 733	2 339	33 461	216 724	42 036	25 603
2007	663 387	2 723	34 123	240 084	66 017	30 163
2008	674 880	3 599	43 742	357 993	64 188	32 267
2009	386 839	3 594	39 691	259 233	55 328	24 480
2010	476 978	3 271	43 291	239 667	63 826	25 648
2011	571 374	2 815	46 923	262 278	61 806	30 886
2012	596 609	3 657	60 256	283 328	45 921	28 602
2013	671 206	4 645	65 685	294 140	51 221	28 700
2014	614 082	5 764	87 476	297 201	60 744	28 695
2015	548 370	8 975	94 463	205 248	46 521	29 773
2016	622 579	3 645	107 272	199 247	37 414	32 935

Kaynak: FAO,2019

Yukarıdaki tablo 10’da ülkeler temelinde mantar ihracatı gelirleri yer almaktadır. Tabloya göre 2016 yılındaki 622 milyon 579 bin dolarlık ihracat ile en yüksek ihracat gelirine sahip ülke Çin, Çin’den sonra 199 milyon 247 bin dolarlık gelir ile Hollanda ikinci ülke ve 107 milyon 272 bin dolarlık gelir ile Polonya üçüncü sırada yer almaktadır. Aynı yılda en düşük ihracat gelirine sahip olan ülke 3 milyon 645 bin dolarlık mantar ihracatı yapan ABD olmuştur. 10 yıllık sürede mantar ihracat gelirini en çok artıran ülke yüzde 220 artış ile Polonya olmuştur. Bu 10 yıllık süre sonunda Hollanda ve Fransa’nın ise mantar ihracat gelirleri azalmıştır.

Şekil 5: Ülkeler Göre Mantar İhracat Geliri Oranları (Dolar)

Kaynak: FAO, 2019

Yukarıdaki şekil 5’te en büyük mantar ihracatı payına sahip ülke Çin’dir. Çin en çok mantar ihracat gelirine sahip ülkeler içinde yüzde 62’lik paya sahiptir. Buradan mantar pazarının önemli bir kısmına Çin’in hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Çin’den sonra Avrupa’yı temsilen en çok ihracat payına sahip ülke ise Hollanda’dır. Hollanda’yı yüzde 11 ihracat payı ile Polonya takip etmektedir. Bu ülkeler arasında en küçük ihracat payına sahip ülke ise ABD’dir. Fransa’nın payı yüzde 4 ve İtalya’nın payı ise yüzde 4 şeklindedir.

4.6.2. Türkiye’de Mantar İhracatı

Türkiye pazara yakınlık, ucuz hammadde ve işgücü ve iklimsel özellikler gibi sahip olduğu avantaj ile dünyada mantar üretimine uygun ülkelerden biridir. Üretim için devlet desteği olması, üretimde makineleşme ve ticarete geleneksel uygulamaları destekleyici olarak modern ihracat pazarlaması yöntemlerine başvurarak mantarlardan elde edilen kazancın artmasına imkân sağlayacaktır (Metin, Güngör ve Çolak, 2013: 2).

Doğa mantarı ihracatına göre çok daha düşük miktarlarda kültür mantarı ihracatı yapılmaktadır. Türkiye’de yurt dışına ihraç edilen mantarların büyük çoğunluğunu doğa mantarları oluşturmaktadır (Eren ve Pekşen, 2016: 194).

Tablo 11: Türkiye'de Kültür Mantarı İhracatı (Dolar)

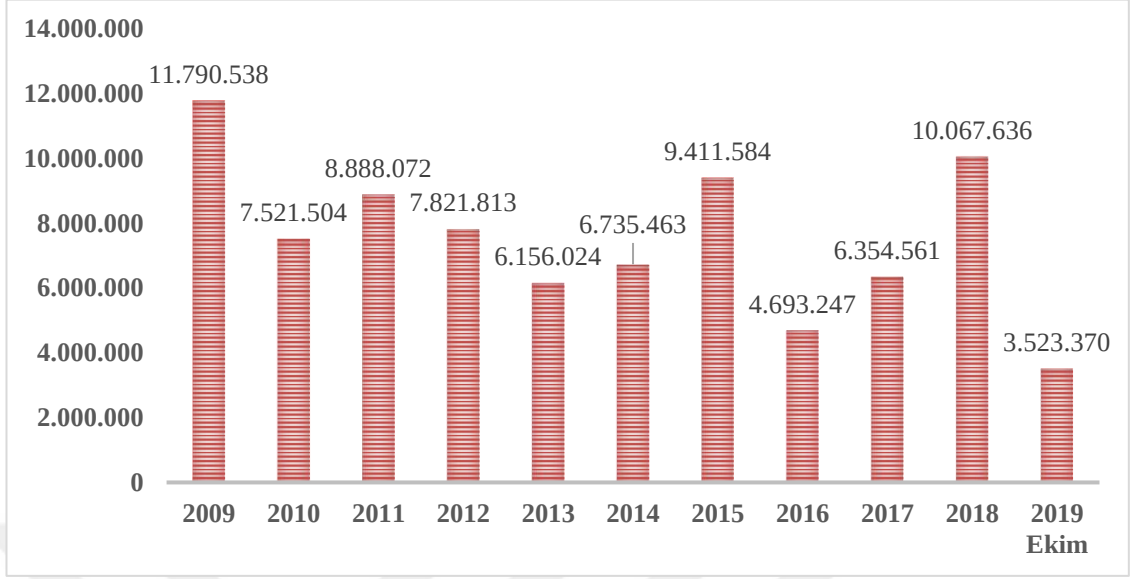
Yıllar	İhracat
2009	11.790.538
2010	7.521.504
2011	8.888.072
2012	7.821.813
2013	6.156.024
2014	6.735.463
2015	9.411.584
2016	4.693.247
2017	6.354.561
2018	10. 067.636
2019 Ekim	3.523.370

Kaynak: TÜİK, 2019

Türkiye kültür mantarını taze, dondurulmuş, konserve veya kurutulmuş olarak genellikle Gürcistan, Irak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Almanya'ya ihraç etmektedir (Eren ve Pekşen, 2016: 194). Yukarıdaki tablo 11'de Türkiye'de en yüksek mantar ihracat gelirine 2009 yılında yaklaşık 12 milyon dolar ile ulaşılmıştır. En düşük mantar ihracat geliri ise 2019 yılında 3,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'deki kültür mantarı sektörünün büyüklüğü sadece iç pazar ihtiyaçlarına değil dış pazar ihtiyaçlarına da cevap verecek seviyeye geldiği görülmekte ve ülke ekonomisine döviz girdisi sağlamaktadır. Türkiye 2019 yılı FAO verilerine göre kültür mantarı üretiminde dünyada 16. sırada bulunmaktadır.

Grafik 2: Türkiye'de Yıllara Göre Kültür Mantarı İhracatı (Dolar)

Kaynak: TÜİK, 2019

Yukarıdaki grafik 2’de kültür mantarı ihracat gelirlerinin yıllara göre bilgileri yer almaktadır. Kültür mantarı ihracat gelirlerinde düzensiz bir eğilim görülmektedir. Yıllara göre farklı artış ve azalışlar mevcuttur. 10 yıllık kültür mantarı ihracat geliri ortalaması 8,4 milyon dolardır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE EMEK PİYASASININ YAPISI VE TARIM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN SORUNLARI VE HUKUKİ DURUMLARI

1. TÜRKİYE’DE EMEK PİYASASININ YAPISI

Emek piyasası, emek arzında bulunanlar(işçiler) ile emek talep edenlerin(işverenler) karşılaştığı organizasyona denmektedir (Zaim,1997: 11). Türkiye’de emek piyasasının genel özellikleri itibari ile gelişmekte olan ülkeler benzer şekildedir. Şöyle ki, sürekli artan bir nüfus yapısı ve nüfusa artışına karşı istihdamın düşük olmasıdır (Alabaş, 2007: 8). Ülkelerin emek piyasaları incelenirken, emek piyasalarının temel dinamiklerine bakılarak değerlendirilmektedir. Emek piyasalarının temel dinamikleri demografik yapı, işgücüne katılım oranı, istihdam ve işsizlik olarak 4 bölüme ayrılır (Tetik, 2012: 5).

1.1. İşgücü ve İşgücüne Katılım Oranı

Kavramsal olarak işgücü; ‘‘çalışabilir nüfusun, çalışma arzu ve gücünde olmayanlar (çocuklar, yaşlılar, daimi iş göremezler), ev kadınları, hazır yiyenler (rantiyeler) dışında kalan kısmı’’ şeklinde tanımlanmıştır. İşgücüne katılma oranı ise; ‘‘işgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranı’’ şeklindedir (Önsal, 2017: 241).

Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, işgücüne dâhil olanlar (istihdam edilenler ve işsizler) ve işgücüne dâhil olmayanlar olarak ikiye ayrılır. İşgücüne dâhil olmayanlar; istihdam edilmemiş veya işsiz olmayan çalışma çağındaki nüfustur. İşgücüne dâhil olmayan nüfus aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır (TÜİK, www.tuik.gov.tr):

-İş Aramayıp Çalışmaya Hazır Olanlar: ‘‘Çeşitli nedenlerle bir iş aramayan, ancak 2 hafta içinde işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir. ‘‘ Bunlar da iş bulma umidi olmayanlar ve diğerleri olmak üzere iki başlık altında toplanır.

- İş Bulma Ümidi Olmayanlar: “Daha önce iş aradığı halde bulamayan veya kendi vasıflarına uygun bir iş bulabileceğine inanmadığı için iş aramayan ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.”

- Diğerleri: “Mevsimlik çalışma, ev kadını olma, öğrencilik, irad sahibi olma, emeklilik ve çalışamaz halde olma gibi nedenlerle iş aramayıp ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.”

- Mevsimlik Çalışanlar: “Mevsimlik çalışması nedeniyle iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.”

- Ev İşleriyle Meşgul Olanlar: “Kendi evinde ev işleriyle meşgul olması nedeniyle iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.”

- Öğrenci: “Bir öğrenim kurumuna devam etmesi nedeniyle iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.”

- Emekli: “Bir sosyal güvenlik kuruluşundan emekli olduğu için iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.”

- Çalışamaz Halde Olanlar: “Bedensel özür, hastalık veya yaşlılık nedeniyle iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir. ‘’

- Diğer: “Ailevi ve kişisel nedenler ve bunun dışındaki diğer nedenler ile iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir. ‘’

Tablo 12: İşgücü ve İşgücüne Katılım Oranı

Yıllar	15 ve Daha Yukarı Yaşta Nüfus (Bin Kişi)	İşgücü (Bin Kişi)	İşgücüne Katılım Oranı (%)
2005	48 356	21 691	44,9
2006	49 275	21 913	44,5
2007	50 177	22 253	44,3
2008	50 982	22 899	44,9
2009	51 833	23 710	45,7
2010	52 904	24 594	46,5
2011	53 985	25 594	47,4
2012	54 961	26 141	47,6
2013	55 982	27 046	48,3
2014	56 986	28 786	50,5
2015	57 854	29 678	51,3
2016	58 720	30 535	52,0
2017	59 894	31 643	52,8
2018	60 654	32 274	53,2
2019 Haziran	61 426	32 766	53,3

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 12’de Türkiye’deki işgücü sayıları ve işgücüne katılım oranları yer almaktadır. 2005 yılında işgücü sayısı 21 milyon 691 bin kişi iken 2019 yılı haziran ayına gelindiğinde 32 milyon 766 bin kişiye ulaşmıştır. İşgücü sayısı 2005 yılından itibaren sürekli artış göstermiştir. İşgücüne katılım oranı, bazı yıllarlardaki küçük azalışlar hariç 2005 yılından itibaren 2019 yılına kadar artış göstermektedir. 2005 yılında yüzde 44,9 olan işgücüne katılım oranı 2019 yılına gelindiğinde yüzde 53,3 seviyelerine kadar artış göstermiştir. İşgücüne katılım oranının artması o ülkede iktisadi faaliyete katılan toplumun artması anlamına gelmektedir. Bu durum toplum ihtiyaçlarının daha fazla üretken kesim tarafından karşılanması demektir.

Tablo 13: Cinsiyete Göre İşgücü ve İşgücüne Katılım Oranı

Yıllar	Erkek			Kadın		
	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus (Bin)	İşgücü (Bin)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus (Bin)	İşgücü (Bin)	İşgücüne Katılma Oranı (%)
2005	23 673	16 704	70,6	24 686	5 750	23,3
2006	24 094	16 836	69,9	25 080	5 916	23,6
2007	24 513	17 098	69,8	25 480	6 016	23,6
2008	24 917	17 476	70,1	25 855	6 329	24,5
2009	25 369	17 898	70,5	26 317	6 851	26,0
2010	25 801	18 257	70,8	26 740	7 383	27,6
2011	26 320	18 867	71,7	27 273	7 859	28,8
2012	26 951	19 147	71,0	27 773	8 192	29,5
2013	27 411	19 597	71,5	28 197	8 674	30,8
2014	28 145	20 057	71,3	28 841	8 729	30,3
2015	28 573	20 453	71,6	29 281	9 225	31,5
2016	29 031	20 899	72,0	29 689	9 637	32,5
2017	29 649	21 484	72,5	30 244	10 159	33,6
2018	30 007	21 801	72,7	30 647	10 473	34,2
2019 Temmuz	30 390	22 253	73,2	31 117	10 860	34,9

Kaynak: TÜİK, 2019

Cinsiyete göre işgücü sayıları incelendiğinde 2005 yılında 16 milyon 704 bin erkek işgücü var iken, aynı dönemde 5 milyon 750 bin kadın işgücü vardır. 2019 yılı temmuz ayına gelindiğinde erkek işgücü sayısı 22 milyon 253 bine, kadın işgücü sayısı da 10 milyon 860 bine çıkmıştır. Geçen süre içerisinde kadın işgücü yaklaşık iki kat artış göstermiştir. Cinsiyete göre işgücüne katılım oranlarında da erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. 2005 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranı yüzde 70,6 iken, aynı dönemde kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 23,3'tür. 2019 yılı temmuz ayına gelindiğinde erkeklerin işgücüne katılım oranı yüzde 73,2'ye, kadınların işgücüne katılım oranı ise yüzde 34,9'a çıkmıştır. Erkekler ile karşılaştırıldığında kadınların işgücüne katılım oranı 11 puandan fazla artış göstermiştir. Her ne kadar kadınların işgücü sayısı ve işgücü oranındaki artış erkeklere göre daha fazla olsa da erkekleri işgücü sayısı ve işgücüne katılım oranı, kadınların işgücü sayısının ve işgücüne katılım oranının iki katından fazladır.

1.2. İstihdam ve İstihdam Oranı

İstihdam ve işsizlik bir bütünün iki parçası olarak değerlendirilebilir. Ama istihdam mana olarak pozitif, işsizlik ise negatif bir kavramdır (Aktürk, 1999: 186-186). İstihdam, “’üretim faktörlerinden olan emeğin üretim sürecine katılması, çalışmak isteyen iş verilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. İstihdam oranı ise, “’ istihdamın kurumsal olmayan çalışma çağı içindeki oranı” ‘dır (Önsal, 2017: 219). Geniş anlamda istihdamı, bir toplumda üretim faktörlerinin tamamını kullanarak üreticilerin hizmetine sunma şeklinde tanımlayabiliriz (Türkbal, 1993:381). Dar anlamda istihdam ise, bir ülkede, tüm yıl boyunca ekonomik faaliyetlere katılacak işgücünün çalışma ve çalıştırılma durumudur. (Tatar, 2006: 3).

İstihdamı, tam istihdam ve eksik istihdam olarak iki alt başlıkta inceleyebiliriz. Tam istihdam, “’çalışma arzu ve gücünde olup çalışmak isteyenlerin tamamının istihdam edildiği ekonomik durum”’ olarak tanımlayabiliriz. Eksik istihdamı ise, “’referans döneminde ekonomik nedenlerle kırk saatten daha az süre çalışıp mevcut işinde ya da ikinci bir işte daha fazla süre çalışmaya uygun olan kişiler (görülebilir eksik istihdam)”’ (Önsal, 2017: 474). Diğer bir tanıma göre, “’mevcut işinden elde ettiği gelirin azlığı ya da kendi mesleğinde istihdam edilmemek gibi nedenlerle mevcut işini değiştirmek istediğini ya da ikinci bir iş aradığını bildiren kişiler”’ dir (Önsal, 2017: 122).

Tablo 14: İstihdam ve İstihdam Oranı

Yıllar	İstihdam (Bin)	İstidam Oranı(%)
2005	19 633	40,6
2006	19 933	40,5
2007	20 209	40,3
2008	20 604	40,4
2009	20 615	39,8
2010	21 858	41,3
2011	23 266	43,1
2012	23 937	43,6
2013	24 601	43,9
2014	25 933	45,5

2015	26 621	46,0
2016	27 205	46,3
2017	28 189	47,1
2018	28 738	47,4
2019 Haziran	28 512	46,4

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 14'e göre Türkiye'de 2019 Haziran ayı itibariyle istihdam 28 milyon 512 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde istihdam oranı yüzde 46,4 olarak belirlenmiştir. 2005 yılı ile 2019 yılı karşılaştırıldığında istihdamda olan kişi sayısı 8 milyon 879 bin kişi artmıştır. Aynı dönemde istihdam yüzde 5,8 artış göstermiştir.

Tablo 15: Cinsiyete Göre İstihdam ve İstihdam Oranı

Yıllar	Erkek			Kadın		
	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus (Bin)	İstihdam (Bin)	İstihdam Oranı (%)	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus (Bin)	İstihdam (Bin)	İstihdam Oranı (%)
2005	23 673	14 959	63,2	24 686	5 108	20,7
2006	24 094	15 165	62,9	25 080	5 258	21,0
2007	24 513	15 382	62,7	25 480	5 356	21,0
2008	24 917	15 598	62,6	25 855	5 595	21,6
2009	25 369	15 406	60,7	26 317	5 871	22,3
2010	25 801	16 170	62,7	26 740	6 425	24,0
2011	26 320	17 137	65,1	27 273	6 973	25,6
2012	26 951	17 512	65,0	27 773	7 309	26,3
2013	27 411	17 883	65,2	28 197	7 641	27,1
2014	28 145	18 244	64,8	28 841	7 689	26,7
2015	28 573	18 562	65,0	29 281	8 058	27,5
2016	29 031	18 893	65,1	29 689	8 312	28,0
2017	29 649	19 460	65,6	30 244	8 729	28,9
2018	30 007	19 720	65,7	30 647	9 018	29,4
2019 Temmuz	30 390	19 470	64,1	31 117	9 047	29,1

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 15’te Türkiye’de istihdam ve istihdam oranının cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. 2005 yılında istihdam edilen erkek sayısı 14 milyon 959 bin, aynı dönemde istihdam edilen kadın sayısı 5 milyon 108 bin kişidir. 2005 yılında erkeklerde istihdam oranı yüzde 63,2 iken, kadınlarda yüzde 20,7 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılı Temmuz ayına gelindiğinde istihdam edilen erkek sayısı 19 milyon 470 bine, kadın sayısı ise 9 milyon 47 bine çıkmıştır. Aynı yılda erkeklerde istihdam oranı yüzde 64,1 iken kadınlarda ise 29,1 olarak gerçekleşmiştir. Geçen süre içerisinde istihdam edilen erkek sayısı yaklaşık 5,5 milyon kişi, kadın sayısı ise yaklaşık 4 milyon kişi artmıştır. İstihdam oranlarında ise erkeklerde yaklaşık 1 puanlık kadınlarda ise yaklaşık 9 puanlık bir artış yaşanmıştır. 2019 yılı verileri incelendiğinde erkeklerin istihdam sayısı ve istihdam oranı kadınların istihdam sayısının ve istihdam oranının iki katından daha fazladır.

1.3. İşsizlik ve İşsizlik Oranı

İşsizlik, kapsamlı bir tanımlamayla hane halkı anketlerinde TÜİK tarafından yapılmıştır: “Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kar karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişiler işsiz” ve aynı zamanda “üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dâhildirler” (TÜİK 2010, [www. tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr)). İşsizlik oranı; “işsiz sayısının işgücü içindeki oranı” ‘dır (Önsal, 2017: 219).

Türkiye, işsizlik konusunda 1980’li yıllardan sonra sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Bu dönemde emek piyasasıyla ilgili en önemli problemlerin başını çekmektedir. 1980 yılında ithal ikameci politikalar ile sanayileşmeyi terk etmiş, ihracata dayalı büyüme politikalarına geçmiştir. Büyüme politikalarındaki bu değişiklik sonucunda, artan ihracat genelde mevcut olan kapasitenin yüksek oranda kullanımı ve iç talebin bastırılması yoluyla sağlanmış, bu sebeple istihdam oluşturma ve işsizliği azaltma rolü sınırlı kalmıştır (Bekiroğlu, 2010: 148). 2001 ve 2008 yıllarında patlak veren ekonomik krizler takip eden yıllarda işsizlik oranlarında artışlar göstermiş işsizlik

oranlarının çift hanelere çıktığı görülmüştür. 2001 ve 2008 yılında yaşanan krizler ve sonrasında artan verimlilik ile kapasite kullanım oranları istihdam artışını sınırlayan ve işsizliği artıran etkenler olmuştur (DPT, 2007: 42).

Tablo 16: İşsiz Sayıları ve İşsizlik Oranı

Yıllar	İşsiz (Bin Kişi)	İşsizlik Oranı (%)	Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)
2005	2 058	9,5	12,0
2006	1 980	9,0	11,1
2007	2 044	9,2	11,2
2008	2 295	10,0	12,3
2009	3 095	13,1	16,0
2010	2 737	11,1	13,7
2011	2 328	9,1	11,3
2012	2 204	8,4	10,3
2013	2 445	9,0	10,9
2014	2 853	9,9	12,0
2015	3 057	10,3	12,4
2016	3 330	10,9	13,0
2017	3 454	10,9	13,0
2018	3 537	11,0	12,9
2019 Temmuz	4 596	13,9	16,5

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 16’da Türkiye’de 2005 yılında işsiz sayısı 2 milyon 58 bin kişi, 2019 Haziran ayında 4 milyon 596 bin kişi olmuştur. 14 yıllık süreçte işsiz sayısı yaklaşık 2 milyon 500 bin kişi artmıştır. 2005 yılından itibaren işsiz sayıları ara ara azalış gösterse de 2012 yılından itibaren sürekli artış göstermiştir. İşsizlik oranlarını incelediğimizde 2005 yılında yüzde 9,5 olan işsizlik oranı 2019 Temmuz ayına gelindiğinde yüzde 13,9 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılından itibaren ise işsizlik oranları çift basamaklı hanelerde seyretmektedir. Tarım dışı işsizlik oranlarına bakıldığında, işsizlik oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 17: Cinsiyete Göre İşsiz Sayıları ve İşsizlik Oranı

Yıllar	Erkek			Kadın		
	İşgücü(Bin)	İşsiz(Bin)	İşsizlik Oranı (%)	İşgücü(Bin)	İşsiz(Bin)	İşsizlik Oranı (%)
2005	16 704	1 746	10,5	5 750	642	11,2
2006	16 836	1 671	9,9	5 916	658	11,1
2007	17 098	1 716	10,0	6 016	660	11,0
2008	17 476	1 877	10,7	6 329	734	11,6
2009	17 898	2 491	13,9	6 851	979	14,3
2010	18 257	2 088	11,4	7 383	959	13,0
2011	18 867	1 730	9,2	7 859	885	11,3
2012	19 147	1 635	8,5	8 192	883	10,8
2013	19 597	1 714	8,7	8 674	1 033	11,9
2014	20 057	1 813	9,0	8 729	1 040	11,9
2015	20 453	1 891	9,2	9 225	1 167	12,6
2016	20 899	2 006	9,6	9 637	1 324	13,7
2017	21 484	2 024	9,4	10 159	1 431	14,1
2018	21 801	2 082	9,5	10 473	1 455	13,9
2019 Temmuz	22 253	2 782	12,5	10 860	1 813	16,7

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 17’de Türkiye’deki işsiz sayıları ve işsizlik oranının cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. 2005 yılında işsiz erkek sayısı 1 milyon 746 bin, aynı dönemde işsiz kadın sayısı 642 bin kişidir. 2005 yılında erkeklerde işsizlik oranı yüzde 10,5 iken, kadınlarda yüzde 11,2 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılı Temmuz ayına gelindiğinde işsiz erkek sayısı 2 milyon 782 bine, kadın sayısı ise 1 milyon 813 bine çıkmıştır. Aynı yılda erkeklerde işsizlik oranı yüzde 12,5 iken kadınlarda ise 16,7 olarak gerçekleşmiştir. Geçen süre içerisinde işsiz erkek sayısı yaklaşık 1 milyon kişi, kadın sayısı ise yaklaşık 1,2 milyon kişi artmıştır. Tablodan çıkan sonuca göre kadınların işsizlik oranı erkeklerden her zaman fazla olmuştur.

2. TÜRK TARIM SEKTÖRÜNDE EMEK PİYASASININ YAPISI

Türkiye'nin nüfusu, 2018 yılı TÜİK verilerine göre 82 milyon 3 bin 882 kişidir. Nüfusun yüzde 92,3'ü kentlerde, yüzde 7,7'si kırsal bölgelerde yaşamaktadır. 12.11.2012 yılında 13 ilde büyükşehir belediyesi ve 26 ilçe kurulması ile bazı kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına ilişkin 6360 nolu kanun kabul edilmiştir. Bu kanun ile birlikte köyler mahalle, belde belediyeleri ise belde ismiyle ilçe belediyesine katılmıştır. Aşağıdaki tabloda da bu değişiklikten önce nüfusun yüzde 77,3'ü kentlerde, yüzde 22,7'si ise kırsal bölgelerde alanlarında görünmekteyken değişiklik sonrası kırsal nüfus oranında 14 puanlık bir düşüş yaşanırken, kent nüfus oranında 14 puanlık bir artış yaşanmıştır.

Tablo 18: Kır ve Kent Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

Yıllar	Toplam	Kır	Kent	Kır Nüfus Oranı (%)	Kent Nüfus Oranı (%)
2008	71 517 100	17 905 377	53 611 723	25,0	75,0
2009	72 561 312	17 754 093	54 807 219	24,5	75,5
2010	73 722 988	17 500 632	56 222 356	23,7	76,3
2011	74 724 269	17 338 563	57 385 706	23,2	76,8
2012	75 627 384	17 178 953	58 448 431	22,7	77,3
2013	76 667 864	6 633 451	70 034 413	8,7	91,3
2014	77 695 904	6 409 722	71 286 182	8,2	91,8
2015	78 741 053	6 217 919	72 523 134	7,9	92,1
2016	79 814 871	6 143 123	73 671 748	7,7	92,3
2017	80 810 525	6 049 393	74 761 132	7,5	92,5
2018	82 003 882	6 337 385	75 666 497	7,7	92,3

Kaynak: TÜİK, 2019 (2013 yılı itibari ile Kent: il/ilçe merkezleri, Kır: bende/ köy merkezleri olarak alınmıştır)

Büyükşehir yasası sonrasında TÜİK, kır ve kent nüfusu ayrımını, kent nüfusunu temsilen il ve ilçe nüfusu olarak, kır nüfusunu da belde ve köy şeklinde belirlemiştir. Kanun değişikliği sonrası 2013 yılında kent nüfusu 70 milyon 34 bin 413 kişi, kırsal nüfus

6 milyon 633 bin 431 kişi olmuştur ve kent nşfus oranı yşzde 91,3, kır nşfus oranı ise yşzde 8,7 olarak hesaplanmıştır.

2.1. Tarım Sektöründe İştihadam ve İştihadam Oranı

İştihadamın sektörel dağılımı bir şlkenin ekonomik ve sosyal yönden gelişmiş seviyede olduğunun en önemli göstergelerinden birisidir. Gelişmiş şlkelerde istihadamda gelişme tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne doğru olurken; şlkemizde sanayi sektöründe yeterli ilerlemeler olmadan hizmetler sektörüne doğru bir geçiş yaşanmıştır (DPT, 2007: 35). Sektörel temelde istihadam alanının toplam istihadam içindeki payları ve bu payların değişim ve eğilimleri önemli bir göstergedir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 44).

Türkiye’ de sektör bazında istihadam sayılarına bakıldığında, 2019 yılı Haziran ayı sonuçlarına göre istihadam edilenler toplamı 28 milyon 512 bin kişi olarak hesaplanmıştır. İştihadamın hizmetler sektöründe yoğunlaştığı görşlmektedir. Hizmetler sektörünü sırayla sanayi, tarım ve inşaat sektörü takip etmektedir. Aşağıdaki tablo 19’da istihadamın sektörel dağılımı verilmiştir.

Tablo 19: Sektörlere Göre İştihadam Sayıları (Bin)

Yıllar	15+ Yaş				
	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2005	19 633	5 014	4 241	1 097	9 281
2006	19 933	4 653	4 362	1 192	9 726
2007	20 209	4 546	4 403	1 231	10 029
2008	20 604	4 621	4 537	1 238	10 208
2009	20 615	4 752	4 179	1 305	10 380
2010	21 858	5 084	4 615	1 434	10 725
2011	23 266	5 412	4 842	1 680	11 332
2012	23 937	5 301	4 903	1 717	12 016
2013	24 601	5 204	5 101	1 768	12 528

2014	25 933	5 470	5 316	1 912	13 235
2015	26 621	5 483	5 332	1 914	13 891
2016	27 205	5 305	5 296	1 987	14 617
2017	28 189	5 464	5 383	2 095	15 246
2018	28 738	5 297	5 674	1 992	15 774
2019 Haziran	28 512	5 392	5 616	1 617	15 888

Kaynak: TÜİK, 2019

TÜİK 2019 verilerine göre hizmetler sektöründe 15 milyon 888 bin kişi, sanayi sektöründe 5 milyon 616 bin kişi, tarım sektöründe 5 milyon 392 bin kişi ve inşaat sektöründe ise 1 milyon 617 bin kişi istihdam edilmektedir. Tarım ve sanayi sektörleri istihdam edilen kişi sayısı bakımından birbirlerine yakındır.

Tablo 20: Sektörlere Göre İstihdam Oranları(%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2005	25,5	21,6	5,6	47,3
2006	23,3	21,9	6,0	48,8
2007	22,5	21,8	6,1	49,6
2008	22,4	22,0	6,0	49,5
2009	23,1	20,3	6,3	50,4
2010	23,3	21,1	6,6	49,1
2011	23,3	20,8	7,2	48,7
2012	22,1	20,5	7,2	50,2
2013	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	21,1	20,5	7,4	51,0
2015	20,6	20,0	7,2	52,2
2016	19,5	19,5	7,3	53,7
2017	19,4	19,1	7,4	54,1
2018	18,4	19,7	6,9	54,9
2019 Haziran	18,9	19,7	5,7	55,7

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 20’de Türkiye’deki 2005- 2019 yılları arası istihdam oranları verilmiştir. 2005 yılında tarım sektöründe istihdam yüzde 25,5, sanayi sektöründe 21,6, inşaat sektöründe yüzde 5,6 ve hizmetler sektöründe ise 47,3 olarak hesaplanmıştır. 2019 yılına gelindiğinde tarım sektöründeki istihdam oranı 6,6 puanlık düşüş ile yüzde 18,9, sanayi sektöründe 1,9 puan düşüş ile yüzde 19,7 ve hizmetler sektöründe 8,4 puanlık artış ile yüzde 55,7 olarak hesaplanmıştır. İnşaat sektöründe ise önemli bir değişiklik olmamıştır. 14 yıllık süreçte diğer sektörlerde azalışlar olurken sadece hizmetler sektörü istihdam oranını arttıran sektör olarak dikkat çekmektedir. Veriler incelendiğinde Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olarak, sanayi sektöründeki istihdamın artmaması hatta azalma eğilimi göstermesi, sanayileşmeyi tam anlamıyla gerçekleştiremediği ve tarım sektöründen hizmetler sektörüne geçiş yaşadığı görülmektedir. Gelişmiş ülkeler incelendiğinde, tarım sektöründe istihdam oranları yüzde 5 seviyesinin altında seyretmektedir.

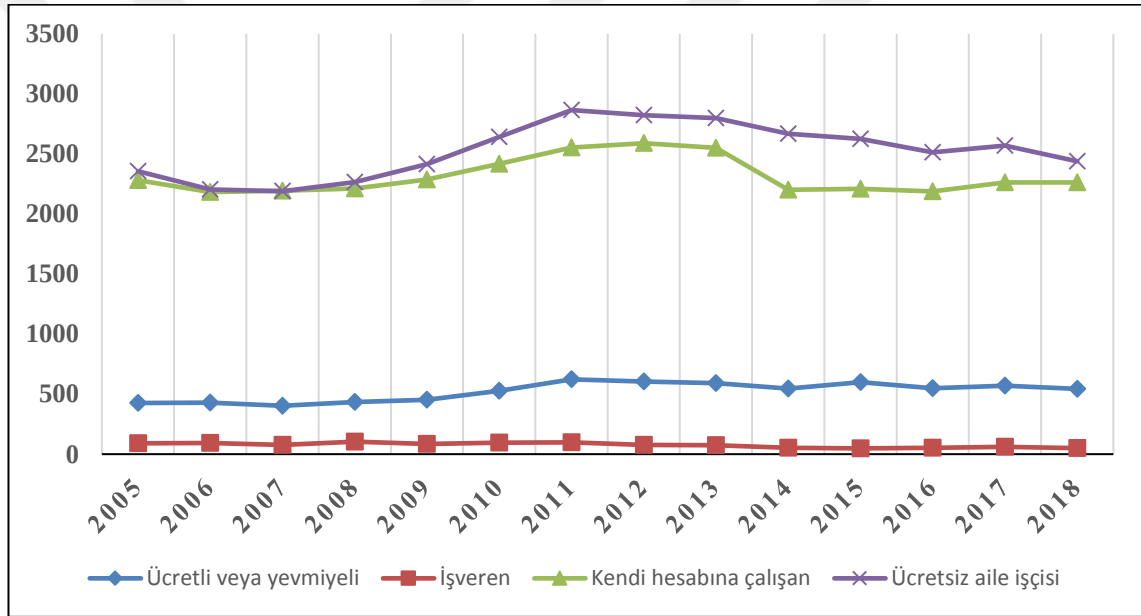
Tablo 21: Tarımda İstihdam Edilenlerin İşteki Durumları (Bin)

Yıllar	Ücretli veya yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi	Toplam
2005	426	90	2 281	2 357	5 154
2006	428	92	2 183	2 205	4 907
2007	403	78	2 195	2 190	4 867
2008	434	104	2 212	2 266	5 016
2009	454	85	2 286	2 416	5 240
2010	527	95	2 418	2 643	5 683
2011	623	99	2 554	2 866	6 143
2012	606	78	2 590	2 823	6 097
2013	591	73	2 552	2 799	6 015
2014	546	53	2 203	2 668	5 470
2015	599	48	2 209	2 627	5 483
2016	548	54	2 189	2 514	5 305
2017	570	61	2 263	2 571	5 464
2018	544	51	2 262	2 440	5 296
2019 Temmuz	751	52	2 171	2 670	5 644

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 21’de Türkiye’de, tarım sektöründe istihdam edilenlerin işteki durumlarına göre sayıları gösterilmektedir. 2005 yılından 2018 yılına kadar olan veriler incelendiğinde en az istihdam edilen kişi sayısı işveren, en çok istihdam edilen kişi sayısını ise ücretsiz aile işçileri oluşturmuştur. 2005 yılında işteki durumuna göre istihdam edilenlerin yüzde 8,3’ ünü ücretli veya yevmiyeli çalışanlar, yüzde 1,7’sini işveren, yüzde 44,3’ünü kendi hesabına çalışanlar ve yüzde 45,7’sini ise ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır. 2019 yılı Temmuz ayında ise işteki durumuna göre istihdam edilenlerin yüzde 13,3’ ünü ücretli veya yevmiyeli çalışanlar, yüzde 0,9’unu işveren, yüzde 38,5’ini kendi hesabına çalışanlar ve yüzde 47,3’ünü ise ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır.

Şekil 6: Tarımda İstihdam Edilenlerin İşteki Durumları (Bin)

Kaynak: TÜİK, 2019

Yıllar itibari ile ücretli veya yevmiyeli istihdam edilenler ve işveren olarak bulunanların istihdam sayılarında ciddi artış ve azalışlar olmamıştır. Kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilenler 2007 yılından 2011 yılına kadar artış göstermiş fakat 2011 yılından sonra azalma eğilimi göstermiştir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin yaklaşık yüzde 86’sını kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır. Kendi hesabına çalışanların ve ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilenlerin yüksek olması tarımı yaşam biçimi olarak benimsemelerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 22: Tarımda İstihdam Edilenlerin Cinsiyete Göre İşteki Durumları (Bin)

Yıllar	Erkek					Kadın				
	Ücretli veya yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi	Toplam	Ücretli veya yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi	Toplam
2005	271	82	1 836	598	2 787	155	8	445	1 759	2 367
2006	272	82	1 749	509	2 613	156	10	434	1 695	2 295
2007	257	69	1 761	493	2 578	147	9	435	1 697	2 288
2008	264	90	1 812	496	2 663	170	14	400	1 770	2 354
2009	281	78	1 878	558	2 795	173	7	408	1 857	2 445
2010	308	85	1 993	573	2 959	219	10	426	2 070	2 724
2011	385	92	2 120	602	3 199	238	8	434	2 265	2 944
2012	392	71	2 177	585	3 225	213	8	413	2 238	2 872
2013	373	68	2 146	601	3 189	218	5	406	2 197	2 826
2014	332	49	1 935	621	2 937	214	4	268	2 047	2 533
2015	371	45	1 952	589	2 956	228	3	257	2 039	2 527
2016	345	49	1 941	585	2 920	203	4	248	1 929	2 384
2017	356	57	2 007	574	2 993	214	3	256	1 997	2 471
2018	341	48	1 995	560	2 943	203	3	267	1 880	2 353
2019 Temmuz	440	48	1 931	668,0	3 088	310	4	240	2 002	2 556

Kaynak: TÜİK, 2019

Tarımda istihdam edilenlerin cinsiyete göre durumlarına bakıldığında 2005 yılından sonra işveren durumundaki kadınların azalma eğiliminde olduğu göze çarpmaktadır. 2005 yılında tarımda işveren durumundaki kadın sayısı 8 iken 2019 yılında bu sayı 4 olarak görülmektedir. İşveren durumundaki kadınların sayısının en yüksek olduğu yıl 14 kişi ile 2014 yılıdır. Bütün yıllarda tarımda istihdam edilenlerin işteki durumuna göre en yüksek olduğu grup, erkeklerde kendi hesabına çalışanlar, kadınlarda ise ücretsiz aile işçisi grubudur. Bu durum tarımda erkeklerin ailenin reisi ve aileyi geçindirmek zorunda olan kişi olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınlar daha çok tarım işlerinde eşlerine yardımcı olduğu için ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir.

Tablo 23: Tarımda İstihdam Edilenlerin Eğitim Durumları (Bin)

Eğitim Durumu	2014	2015	2016	2017	2018
Okuma Yazma Bilmeyen	800	744	629	654	627
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	498	469	439	422	424
İlkokul	2863	2906	2824	2873	2733
İlköğretim	533	485	425	426	375
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	327	388	455	519	541
Genel Lise	206	206	217	224	221
Lise Dengi Mesleki Okul	152	176	188	206	239
Yüksek Öğretim	91	109	127	141	138
Toplam	5470	5483	5304	5465	5298

Kaynak: TÜİK, 2019

Tarımda istihdam edilenlerin eğitim durumları tablo 23'te görülmektedir. 2014 yılından 2018 yılına kadar olan zaman aralığı incelendiğinde tarımda istihdam edilenlerin yarısından fazlasının ilkokul ve daha düşük bir seviyede eğitim almış durumda oldukları görülmektedir. Tarımda istihdam edilenlerin en fazla olduğu eğitim seviyesi ise ilkokuldur. Tüm yıllarda tarımda istihdam edilenlerin ortalama yüzde 52'sini ilkokul mezunu olanlar oluşturmaktadır. Tüm yıllar incelendiğinde tarımda en az istihdam edilen eğitim düzeyi yükseköğretimdir. 2014 yılından 2018 yılına kadar olan aralıkta okuma yazma bilmeyenlerin sayısı azalma eğiliminde iken yükseköğretim mezunu olanların ise artış eğiliminde olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 24: Tarımda İstihdam Edilenlerin Cinsiyete Göre Eğitim Durumları (Bin-2018 Yılı)

Eğitim Durumu	Erkek		Kadın	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okuma Yazma Bilmeyen	122	4,1	505	21,5
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	161	5,5	264	11,2
İlkokul	1618	54,9	1115	47,4
İlköğretim	200	6,8	175	7,4

Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	397	13,5	144	6,1
Genel Lise	160	5,4	60	2,5
Lise Dengi Mesleki Okul	183	6,2	57	2,4
Yüksek Öğretim	104	3,5	34	1,4
Toplam	2945	100,0	2354	100

Kaynak: TÜİK, 2019

Yukarıdaki tablo 24’te Türkiye’de, tarımda istihdam edilenlerin eğitim seviyeleri ve cinsiyete göre sayıları yer almaktadır. 2018 verilerine göre tarımda istihdam edilenlerin yüzde 55,6’sını erkekler, yüzde 44,4’ünü de kadınlar oluşturmaktadır. Tarımda istihdam edilen erkeklerin yüzde 65’i, kadınların ise yüzde 80,1’i ilkökul ve altında eğitim seviyesine sahiptir. Tarımda istihdam edilen erkeklerin sadece yüzde 4,1’i okuma yazma bilmezken, kadınların yüzde 21,5’i okuma yazma bilmemektedir. Yani tarımda istihdam edilen en az 5 kadından biri okuma yazma bilmemektedir.

2.2. Tarım Sektöründe İşsizlik

Tarım sektöründe işsizlik, kişilerin doğrudan yoksul olmalarına sebep olan bir durumdur. Toprakların miras yoluyla küçülmesi ve tarımda makineleşmenin de etkisiyle kırsal bölgelerde işsizlik oranları artmaya başlamıştır. Kırsal bölgelerde iş olanaklarının kısıtlı olması ve çiftçilerin topraksız kalması olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Kırsalda işsiz kalan bireylerin çoğu kentlere göç etmek zorunda kalmış ve kentteki işsizlik sorununu da olumsuz etkilemiştir.

Tablo 25: Son Çalışılan Faaliyet Koluna ve Cinsiyete Göre İşsizler (Tarım-Bin)

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
2014	123	52	174
2015	128	51	179
2016	120	53	173
2017	121	54	175
2018	115	63	178

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 25’te Türkiye’deki, son çalışılan faaliyet koluna (Tarım) ve cinsiyete göre işsizler yer almaktadır. 2014 yılında tarımda işsiz sayısı 174 bin kişi olarak belirlenmiştir. 2018 yılına gelindiğinde ise bu sayının 178 bine arttığı görülmektedir. 2014 yılında tarımda işsiz erkek sayısı 123 bin iken, işsiz kadın sayısı 52 bin kişidir. 2018 yılına gelindiğinde tarımda işsiz erkek sayısı 115 bin iken, işsiz kadın sayısı 63 bin kişi olarak bulunmuştur. 2018 yılında toplam işsiz sayısının yüzde 64,6’sını erkekler, yüzde 33,4’ünü kadınlar oluşturmaktadır. 2014 yılından 2018 yılına kadar geçen sürede, erkek işsiz sayısı azalma eğilimi gösterirken, kadın işsiz sayısı artış göstermektedir.

2.3. Tarım Sektöründe Ücretler

Türkiye’de 2005-2018 döneminde mevsimlik işçilere ve sürekli işçilere ödenen ücretler aşağıdaki tablo 26’da verilmiştir. Buna göre, kadın ve erkek işçilere ödenen ücretlerdeki fark 2005 yılına göre 2018 yılında artış göstermiştir. Bu durum kadın işçilerin ücretlerinde erkek işçilere göre bir gerileme olduğunu göstermektedir. Mevsimlik kadın tarım işçilerinin ortalama günlük ücretleri 2017 yılına göre yüzde 11,7 artış göstererek 67 TL olarak gerçekleşirken, erkek işçi ücretleri %12,3 oranında artış göstererek 82 TL olarak gerçekleşmiştir. Sürekli kadın tarım işçilerinin ortalama günlük ücretleri 2017 yılına göre yüzde 4 artış göstererek 54,6 TL olarak gerçekleşirken, erkek işçi ücretleri yüzde 13,9 oranında artış göstererek 72,90 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 26: Tarım İşçilerinin Ortalama Ücretleri (TL)

Yıllar	Sürekli Tarım İşçilerinin Günlük Ücretleri			Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ücretleri		
	Kadın	Erkek	Ortalama	Kadın	Erkek	Ortalama
2005	10,5	13,45	13,05	14	18	15
2006	12,6	17,04	16,27	16	22	18
2007	18,3	23,55	23,12	19	26	22
2008	21,4	27,38	26,78	21	29	25
2009	21,7	27,87	26,88	23	32	27
2010	24,4	30,20	29,46	25	35	29

2011	24,9	34,06	32,63	29	38	33
2012	28,6	37,60	36,33	33	43	38
2013	34,4	42,06	41,07	36	48	42
2014	37,3	43,47	42,79	41	54	48
2015	44,4	52,10	51,07	46	59	52
2016	48,5	57,13	55,90	53	66	59
2017	52,5	64,03	61,90	60	73	66
2018	54,6	72,90	70,43	67	82	74

Kaynak: TÜİK, 2019

Verilere göre mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin, sürekli tarım işçilerinin ücretlerinden daha iyi olduğu görülmektedir. Ayrıca sürekli kadın tarım işçilerinin ücret artışı, sürekli erkek tarım işçilerinin ücret artışından yaklaşık yüzde 10 daha azdır. Mevsimlik tarım işçilerinde bu fark yaklaşık yüzde 0,6'dır.

3. TARIM İŞÇİLERİNİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Tarım sektöründe çalışan işçiler, sektörün getirmiş olduğu istihdam çeşitliliği ve buna bağlı olarak sorunların tespitine ve çözüm üretilmesine karşı çok fazla değişkenin olması nedeniyle, çok çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Tarım sektöründe çalışan işçiler için en önemli sorunlardan bazıları; kayıtdışılık, sosyal güvenlik, iş sağlığı ve iş güvenliği ve yoksulluk sorunlarıdır.

3.1. Kayıtdışılık

Birçok araştırmacı tarafından çeşitli tanımlarla ele alınan kayıtdışı istihdam, devletin egemen olduğu alan dışında olan bir istihdam faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Kayıtdışılığın boyutlarını ölçecek etkin bir yöntem bulunmaması, ekonomi içinde bu konudaki çalışmaların önemliliğini artırmaktadır (Güloğlu, Korkmaz ve Kip, 2003: 52).

OECD ise kayıtdışı istihdamı, “ürünlerin üretiminde çalışmayla ilgili bir veya daha fazla yasal yükümlülüğün yerine getirilmediği çalışmalardır” şeklinde tanımlamıştır (Yurdakul, 2014: 14). Tablo 27’de kayıtdışı istihdamın, 2006-2016 yılları arasındaki oranları yer almaktadır.

Tablo 27: Kayıtdışı İstihdamın Sektörel Dağılımı

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2006	87,8	34,1	38,1	31,9	-	47
2007	88,1	32,3	35,5	30,6	-	45,4
2008	87,8	29,8	31,6	28,8	-	43,5
2009	85,8	30,1	33,4	28,4	-	43,8
2010	85,5	29,1	32,7	27,1	-	43,3
2011	83,9	27,8	31,5	25,7	-	42,1
2012	83,6	24,5	27,9	22,7	-	39
2013	83,3	22,4	25,2	20,9	-	36,8
2014	82,3	22,3	20,3	21,1	36,6	35
2015	81,2	21,2	19,1	20,1	35,6	33,6
2016	82,1	21,7	20,2	20,4	35,8	33,5

Kaynak: TÜİK, 2019

Kayıtdışı istihdamın en yüksek olarak görüldüğü sektör tarım sektörüdür. Bunun nedeni vasıfsız işgücü sayısının çok olmasından kaynaklanmaktadır. Vasıfsız işgücü genelde eğitim düzeyi düşük olan bireylerden oluşmaktadır. Bu durumun vasıfsız işgücünün genellikle eğitim ve vasıf gerektirmeyen bu sektörde daha kolay çalışma alanı bulmasının sonucudur (Çelik ve Güney, 2017: 233). Kayıtdışı istihdamın sektör dağılımına baktığımızda, 2006 yılında tarım sektöründe kayıtdışı çalışan oranı yüzde 87,8, sanayi sektöründe yüzde 38,2 ve hizmetler sektöründe ise yüzde 31,89 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde emek piyasasının tümünde kayıtdışı istihdam oranı yüzde 47 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılından 2016 yılına kadar geçen sürelerde kayıtdışı

istihdam oranlarının azalma eğiliminde olduğu gözlenmektedir. 2016 yılında tarım sektöründeki kayıtdışı istihdam oranı yüzde 82,1, sanayi sektöründe 20,2 ve hizmetler sektöründe 20,3 ve inşaat sektöründe ise 35,8 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılı ile karşılaştırdığımızda 2016 yılında tarım sektöründeki kayıtdışı istihdam oranı belli oranda düşmekle beraber kayıtdışı istihdam oranının hala yüzde 82 seviyelerinde olması hala kayıtdışı istihdamın yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Sanayi ve hizmetler sektöründe 10 puandan fazla bir azalış gösterdiği gözlenmektedir. İlk verilerine 2014 yılında ulaştığımız inşaat sektöründe ise 2016 yılında kayıtdışı istihdam oranı yüzde 35,8 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında emek piyasasının tümünde kayıtdışı istihdam oranı yüzde 33,5 olarak gerçekleşmiştir. Toplam kayıtdışı istihdam oranında da yaklaşık 15 puanlık bir azalış gerçekleştirmiştir.

Türkiye’de kayıtdışı istihdam, emek piyasası sorunlarının içinde hala önemini korumaktadır. Emek piyasası sorunları içerisinde çözülmesi gereken öncelikli sorunlar içerisinde yer almaktadır.

3.2. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik ihtiyacı insanlar için temel gereksinimdir. Herkes yaşamı süresince kendisini güvende hissetmek ister. Bireyler sosyal güvence altında olduklarını hissettikçe, daha mutlu ve daha verimli bir hayatı benimserler ve sahiplenirler. Fakat toplumun her kesimine sosyal güvenlik uygulamaları ulaşamamakta ve kapsam dışında kalan bireyler, gruplar veya bazı sektörlerde çalışanlar bulunmaktadır. Özellikle tarım sektöründe çalışanların çoğu sosyal güvenceden mahrum durumdadırlar.

Tarımda çalışanların çok çeşitli olması ve üretilen ürünlerin çeşitli olmasından kaynaklanan çalışma koşulları, sosyal güvenlik sorununa çözüm getirmeyi zorlaştırmaktadır. Türkiye’de sosyal güvenlik kavramının sadece tazmin mekanizması olarak görülmesi, sosyal güvenliğin koruyucu tarafının göz ardı edilmesi, tarımda çalışanlar tarafından sahiplenme sorununa neden olmaktadır. Bu duruma sebep olan en yaygın düşünceler; tarım kesiminde aile geleneklerinin büyük etkiye sahip olması ve üretim alanlarının küçük yapıda ve dağınık olmasıdır (Gülçubuk vd., :6).

“Türkiye genelinde nüfusun fazlalığı, toprağın marjinal kullanım sınırına gelmiş olması, makineleşme ile işgücü fazlalığının açığa çıkması, tarımsal üretimin büyük ölçüde doğal koşullara bağımlılığı, tarımsal ürünlerde ve girdilerde fiyat dalgalanmaları, gelir düzeyinin düşük ve dağılımın dengesiz olması, az topraklı ve topraksız çiftçilerin fazlalığı ile geleneksel ilişkilerin varlığı gibi nedenler sağlıklı ve işleyen bir sosyal güvenlik sisteminin varlığını hem zorunlu kılmakta hem de sistemin oluşturulmasını güçleştirmektedir” (Akpınar, 2008:157).

3.3. İş Sağlığı ve İş Güvenliği

İş sağlığı ve güvenliği kavramı, işçinin sağlık ve emniyetini işyeri içinde ve iş dolayısıyla doğan tehlikeler ile birlikte, işyeri dışından da gelebilecek tehlike ve risklere karşı önlem almaktır (Beyazıt, 2006, :529).

ILO’ ya göre 1,3 milyar kişinin istihdam edildiği tarım sektöründe her yıl 170 bin kişi yaşamını kaybetmektedir. Çeşitli iş kazalarıyla karşılaşan ve meslek hastalıklarına maruz kalan kişi sayısı da azımsanmayacak kadar fazladır. EUROSTAT verilerine göre diğer sektörler ile karşılaştırıldığında tarım sektörü, inşaat sektörünün ardından en tehlikeli ikinci sektör olarak yer almaktadır (Çamurcu ve Seyhan, 2015: 550).

Tarım kapalı ve açık çevrelerde, çok değişken coğrafi ve iklimsel koşullarda çalışan ve çok çeşitli makine, hayvan, bitki ve ürünü barındıran bir sektördür. Birçok gelişmiş ülkede tarımsal işletmeler büyük ölçekli ve üst düzeyde makineleşmiştir. Oysa gelişmekte olan pek çok ülkede emek yoğun tarım çok daha yaygındır.

Tarımda iş kazası ve meslek hastalıklarına sebep olan birçok neden arasından en sık karşılaşılanları;

- Makineler, taşıtlar, aletler ve hayvanlar ile çalışma
- aşırı gürültü ve titreşim
- kayma, sekme ve yüksekten düşme
- kas-iskelet bozukluklarına yol açan ağır yük kaldırma, taşıma ve diğer işler

- toz ve diğer organik maddelere, kimyasallara ve bulaşıcı etkenlere maruz kalma
- uç sıcaklıklara ve sert iklim koşullarına açık olmak gibi kırsal alanda diğer çalışma koşulları.

Tarımda İSG'yi geliştirmek için ILO vb. kuruluların almış olduğu kararları uygulamaya çalışmak gerekmektedir. ILO'nun tarım ile ilgili olan 184 Sayılı Sözleşmesi ve 192 sayılı tavsiye kararı dikkate alınmalıdır (Anonim, 2013: 36-37).

184 Nolu Tarımda Sağlık ve Güvenliğe İlişkin Sözleşme

2001 yılında kabul edilen sözleşme 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmede geçen “tarım” terimi geçimlik tarımı ve ormanların endüstriyel kullanımını kapsamamaktadır. Sözleşmeyi onaylayan ülkeler tarımda işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili uygun bir ulusal politika belirleyecek, yürütecek ve dönemsel olarak gözden geçirecektir. Yasalar ve düzenlemelerle işçi ve işverenlerin hakları ve görevleri belirlenecek, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon mekanizması oluşturulacak ve kuruluşların görev ve sorumlulukları tanımlanacaktır. Yetkili makamlar düzeltici önlemleri alacak, uygun cezaları getirecek, işçilerin sağlığına ve güvenliğine yakın risk oluşturan tarımsal faaliyetlerin, koşullar düzeltilinceye kadar durdurulmasını ya da kısıtlanmasını sağlayacaktır.

Tarım işyerleri için bir denetim sistemi oluşturulması kararlaştırılmıştır. Belirli denetim görevleri bölgesel ya da yerel düzeyde uygun hükümet kuruluşlarına, kamu kurumlarına veya hükümet kontrolüne tabi özel kuruluşlara verilebilecektir. Sözleşme kapsamında işverene güvenlik ve sağlıkla ilgili risk değerlendirmesi yapma, önleyici ve koruyucu tedbirleri alma, yeterli ve uygun eğitim verme, rehberlik etme, ciddi tehlike anında işi durdurma, acil önlemleri alma; işçilere ise sağlık ve güvenlikle ilgili alınan önlemlere ve verilen talimatlara uyma ve işverenle işbirliği yapma sorumluluğu yüklenmektedir. Ayrıca işçilere ilgili konularda bilgilendirilme, danışılma, temsilcilerini seçme, ciddi risk durumunda işten uzaklaşma hakkı verilmektedir.

Sözleşmede makine güvenliği ve ergonomi, malzemelerin kullanılması ve taşınması, kimyasalların güvenli kullanımı, hayvanlarla ilgili işler ve biyolojik risklerden korunma, gençler, geçici ve mevsimlik işçiler, kadınlar, sosyal tesisler ve barınma tesisleri, çalışma süreleri, iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı koruma konularında da hükümler bulunmaktadır (184 Sayılı ILO Sözleşmesi).

Günümüzde de yüksek çalışma temposu, uzman personel eksikliği, politik ve sosyo-ekonomik etmenler, yetersiz kazanç, çocuk işçilerin aktif olarak sektörde çalışmaları ve tarımın yaşam biçimi olarak algılanması ve karşılaşılan iş kazalarına karşı güvencesizlik çözüm bekleyen sorunlardan bazılarıdır (Çamurcu ve Seyhan, 2015:552).

3.4. Yoksulluk

Yoksulluk, sahip olunan toplam gelirin, insanların yaşaması için gerekli olan yiyecek, giyim vb. ihtiyaçları asgari seviyedeki fiziki ihtiyaçlarını karşılayamaması veya yetmemesi olarak tanımlayabiliriz (Dumanlı, 1996: 2). Yoksulluk, mutlak ve göreci yoksulluk olarak 2 farklı yaklaşım üzerinden de tanımlanmaktadır. Bunlardan ilki mutlak yoksulluk, *hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur*. Mutlak yoksulluk oranı ise asgari refah düzeyini yakalayamayanların toplam nüfusa oranıdır. İkincisi ise göreci yoksulluk, *bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranın altında olması durumudur*. Yani toplumun genel seviyesinin belli oranda altında gelir ve harcamaya sahip olması bireyi veya hanehalkını göreci anlamda yoksul olarak tanımlanmaktadır (Tonus, 2013: 70). Bu yöntemde eşdeğer fert başına düşen tüketim harcaması ortalama değerinin % 50'si de göreci yoksulluk sınırı olarak tanımlanmakta ve göreci yoksulluk oranı da, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, göreci yoksulluk sınırının altında kalan hanehalkı nüfusunun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmaktadır. (Ensari, 2010: 10). Aşağıdaki tabloda Türkiye geneli yoksulluk oranları, göreci yoksulluk yöntemine göre hesaplanmıştır.

Tablo 28: Yoksulluk Oranı (%)

Yıllar	Yoksulluk Riski (%50)	Yoksulluk Riski (%70)
2006	18,55	31,95
2007	16,3	30,08
2008	16,73	30,85
2009	17,15	31,1
2010	16,86	30,58
2011	16,12	30,02
2012	16,3	30,23
2013	14,96	29,52
2014	14,97	29,36
2015	14,7	29,5
2016	14,3	28,7
2017	13,5	28,1
2018	13,9	28,5

Kaynak: TÜİK, 2019

Yukarıdaki tablo 28’de yoksulluk sınırı bakımından % 50 ve %70 sınırları üzerinden görelî yoksulluk oranları yer almaktadır. Her iki sınır bakımından yoksulluk oranları 2006 yılından 2018 yılına kadarki sürede düşme eğilimli bir seyir izlemiştir. % 50 sınır üzerinden yapılan hesaplamada 2006 yılında yoksulluk oranı yüzde 18,55 iken 2018 yılına gelindiğinde 13,9’e gerilemiştir. Aynı şekilde %70 sınır üzerinden yapılan hesaplamada 2006 yılında yoksulluk oranı 31,95 iken 2018 yılına gelindiğinde 28,5’e gerilemiştir. Yoksulluk riskinin yüksek olarak hesaplanması sonucunda yoksulluk oranları arasındaki fark göze çarpmaktadır. Yoksulluk riski yüksek olarak hesaplandığında yoksulluk oranı artmakta yani ülkede yoksul olarak değerlendirilen kişi sayısının artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 29: Eğitim Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları(Yoksulluk Riski %50)

Yıllar	Okuma Yazma Bilmeyen	Lise Altı Eğitimli	Lise ve Dengi Meslek Okulu	Yükseköğretim
2006	32,81	5,41	14,28	0,66
2007	30,71	12,49	5,23	0,79
2008	29,53	13,33	5,24	0,73
2009	32,69	13,87	5,06	1,16
2010	28,84	14,29	4,53	1,03
2011	28,93	13,12	5,84	1,06
2012	30,12	13,51	5,88	1,12
2013	26,6	12,44	5,57	1,8
2014	27,67	12,46	5,67	1,3
2015	27,2	12,8	5,6	1,6
2016	26,2	12,5	6,2	1,7
2017	25,4	11,7	5,5	1,5
2018	27,5	12,1	5,8	2,2

Kaynak: TÜİK, 2019

Yukarıdaki tablo 29’da yoksulluk oranları görelî yoksulluk hesaplaması ile yapılmıştır. Tabloda Türkiye geneli eğitim durumuna göre yoksulluk oranları yer almaktadır. Yoksulluk oranının en yüksek olduğu eğitim seviyesi, okuma yazma bilmeyenlerin oluşturduğu gruptur. Bu grupta yoksulluk oranı 2018 yılında yüzde 27,5’tir. Yoksulluk oranının en düşük olduğu eğitim seviyesi ise yükseköğretim mezunu olan gruptur. Bu grupta ise 2018 yılında yoksulluk oranı yüzde 2,2 olarak gerçekleşmiştir.

Kırsal yoksulluk, yoksulluğun mekânsal bir ifadesi olarak tanımlanabilir (Kutukız, 2016: 900). Kişisel tüketim ile yeterli düzeyde eğitim, sağlık, temiz su, konut ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişim gibi alanlardaki eksiklikler kırsal yoksulluğu nitelendirmektedir (Öztürk, 2005: 80).

Türkiye’de son dönemlerde, tarımsal istihdamın azalması ve işgücünün niteliksiz olması işsizlikle bağlantılı olarak yoksulluğu da beraberinde getirmektedir (Erhalim,

2011: 100). Yoksulluk tarım kesiminde yoğun olarak yaşanmaktadır. Tarımda işlerin daha çok mevsimlik veya geçici nitelikte olması da yoksulluğun etkilerini arttırıcı rol oynamaktadır (Öztürk ve Çetin: 2662-2663). Tarım sektöründe yeniden yapılanmayla birlikte de tarımsal reformlar tarım sektöründe birçok çalışanı işsiz bırakarak yoksullaşmasına sebep olmuştur (Sapancalı, 2005: 148). Kırsal kesim yoksulluğunun bir başka sebebi de tarım işçisi olarak çalışan insanların çoğunun asgari ücretin altında ve sigortasız olarak çalışmasıdır (Öztürk, 2014: 60).

Kırsal kesimdeki yoksulluğu azaltmak, tarım ve tarım dışı faaliyetleri modernize etmek için gerekli olan uygulamalar;

- ⇒ Çiftçilerin mesleki yeterliliklerinin iyileştirilmesi
- ⇒ Tarımsal altyapı, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi
- ⇒ Üretim teknolojilerinin yenilenmesi
- ⇒ Pazarlama ve finansman bilgisinin güçlü hale getirilmesi
- ⇒ Girişimcilik ve işletme ekonomisi konularında işletme ve üreticilerin desteklenmesi gerekmektedir (KPP, 2011: 30).

4. TARIM İŞÇİLERİNİN HUKUKİ DURUMLARI

Türkiye’de tarım işçileri ile ilgili yasal mevzuatın hala çok eksik olmasıyla birlikte yine de tarım işçilerinin belli şartları sağlaması durumunda hukuki güvence kapsamına alındıkları düzenlemeler mevcuttur.

4.1. 4857 Sayılı Kanunda Tarım İşçileri

Tarım işçileri, tarım işlerinin kapsam ve sınırlarının belirlenememesinden ve bu duruma benzer diğer sorunlardan dolayı geçmişten beri çalışma hayatına dair yapılan hukuki düzenlemelerin dışında kalmıştır. Bu durum tarımsal kesimde istihdam edilen işçilerin hukuksal güvencelerden yoksun kalmalarına sebep olmuştur (Kılıç, 2010: 81).

4857 sayılı İş Kanunu'nun 4 maddesinde tarım işçileri ile ilgili düzenlemelere yer verilmektedir.

Bahsedilen kanunun;

Madde 4 -Aşağıda belirtilen işlerde ve iş ilişkilerinde bu Kanun hükümleri uygulanmaz;

‘‘a) Deniz ve hava taşıma işlerinde,

b) 50'den az işçi çalıştırılan (50 dâhil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde,

c) Aile ekonomisi sınırları içinde kalan tarımla ilgili her çeşit yapı işleri,

d) Bir ailenin üyeleri ve 3 üncü dereceye kadar (3 üncü derece dâhil) hısımları arasında dışardan başka biri katılmayarak evlerde ve el sanatlarının yapıldığı işlerde,

e) Ev hizmetlerinde,

f) Çıraklar hakkında,

g) Sporcular hakkında,

h) Rehabilite edilenler hakkında,

ı) 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununun 2 nci maddesinin tarifine uygun üç kişinin çalıştığı işyerlerinde.’’

Şu kadar ki;

‘‘a) Kıyılarda veya liman ve iskelelerde gemilerden karaya ve karadan gemilere yapılan yükleme ve boşaltma işleri,

b) Havacılığın bütün yer tesislerinde yürütülen işler,

c) Tarım sanatları ile tarım aletleri, makine ve parçalarının yapıldığı atölye ve fabrikalarda görülen işler,

d) Tarım işletmelerinde yapılan yapı işleri,

e) Halkın faydalanmasına açık veya işyerinin eklentisi durumunda olan park ve bahçe işleri,

f) Deniz İş Kanunu kapsamına girmeyen ve tarım işlerinden sayılmayan, denizlerde çalışan su ürünleri üreticileri ile ilgili işler,’’

Bu Kanun hükümlerine tabidir (4857 sayılı İş Kanunu).

4857 sayılı Kanunun 4. maddesinin 1. fıkrasının b bendinde geçen ‘‘50’den az işçi çalıştıran (50 dâhil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işletme veya işyerlerinde’’ bu kanun hükümleri uygulanamayacaktır. Buradan hareketle 50 ve daha çok işçi çalıştıran tarım işletmesi veya işyerlerinde çalışan tarım işçileri bu kanun hükümlerine tabidirler. Böylece tarım işçileri, bütün işçilere tanınmış olan hukuksal güvenceden kısmen de olsa faydalanma imkânına sahip olmuşlardır (Soyer, 2010: 26).

4857 sayılı Kanunun 4. Maddesinde yer alan düzenlemede kanun kapsamında olan işçilerin çalıştığı hangi işlerin tarım işi olarak adlandırılacağı dolayısıyla hangi işçilerin tarım işçisi kabul edileceği sorusunu gündeme getirmiştir. Bu sorunun cevabı da İK m.111’de açıklanmaktadır. Bu maddeye göre ‘‘Bir işin bu Kanunun uygulanması bakımından sanayi, ticaret, tarım ve orman işlerinden sayılıp sayılamayacağını Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bir yönetmelikle belirler’’ düzenlemesine yer verilmiştir (Kılıç, 2010: 81). 2004 yılında, Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşlerinden Sayılan İşlere İlişkin Yönetmelik kabul edilmiştir (Resmi Gazete, S. 26986, 2004).

Bu yönetmeliğe göre aşağıdaki işler tarım ve orman işi olarak kabul edilmiştir;

“1. Her çeşit meyveli ve meyvesiz bitkiler; çay, pamuk, tütün, elyaflı bitkiler; turunçgiller; pirinç, baklagiller; ağaç, ağaççık, omca, tohum, fide, fidan; sebze ve tarla ürünleri; yem ve süs bitkilerinin yetiştirilmesi, üretimi, ıslahı, araştırılması, bunlarla ilgili her türlü toprak işleri, ekim, dikim, aşı, budama, sulama, gübreleme, hasat, harman, devşirme, temizleme, hazırlama ve ayırma işleri, hastalık ve zararlılarla mücadele, sulama birliklerince ortaklaşa ödeme usulü ile tarımsal sulama sistemlerinin işletilmesi, toprak ıslahı, çayır, mera, toprak ve su korunması gibi işler,

2. Her türlü iş ve gelir hayvanlarının yetiştirilmesi, üretimi, ıslahı ve bunlarla ilgili bakım, güdüm, terbiye, kırkım, sağım ve ürünlerinin elde edilmesi, toplanması, saklanması ile bu hayvanların hastalık ve asalaklarıyla mücadele işleri,

3. Ormanların korunması, planlanması (amenajman), yetiştirilmesi, işletilmesi, sınırlandırılması çalışmaları, yangınla mücadele çalışmaları, bunlara ait alt yapı çalışmaları ile

etüt proje, ağaçlandırma, erozyon kontrolü, rehabilitasyon, orman içi mera ıslahı, aşılama, tohum ve ağaç ıslahı, tohum toplama, fidan üretimi, tohumlukların tesisi, ormancılık araştırma çalışmaları ile av yaban hayatı çalışmaları, milli park, orman içi dinlenme yerleri ve kent ormanlarının kurulması, bakımı, geliştirilmesi ve korunması işleri,

4. 20.4.1967 tarihli ve 854 sayılı Deniz İş Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydıyla, kara ve su ürünleri avcılığı, yetiştiriciliği ve üreticiliği ile bu yoldan elde edilen ürünlerin saklanması ve taşınması işleri” (Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşlerinden Sayılan İşlere İlişkin Yönetmelik, 2004).

İK m.4’e göre kapsam dışı olan işçilerin de kapsam dışı olmalarına rağmen ilgili kanunun diğer hükümlerinden tamamen soyutlanacağı anlamına gelmeyecektir. Şöyle ki İK m. 113’e göre 50’den az işçi çalıştıran tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerleri veya işletmelerinde çalışan işçiler açısından İK’nun 32., 35., 37. ve 38. maddelerine aykırı

davranışlar sebebiyle cezai yaptırımlar uygulanır. 113. madde dışından yine asgari ücret ile ilgili İK'nun 39. maddesi de istisna kapsamında olan işçiler için uygulama bulacaktır (Baysal, 2014: 74). 4857 sayılı İK kapsamında yer bulamayan ve başka özel kanun da kapsamında yer almayan işler ve iş ilişkileri ile ilgili Borçlar Kanununun genel hükümleri ile hizmet akdinin düzenlenmiş olduğu 313-354. maddeleri geçerlidir (Akyıldız ve Korkmaz: 2012: 42).

Her ne kadar 4857 sayılı kanunda tarım işçisi statüsü kazananların kanun kapsamında değerlendirilmesi tarım işçileri açısından önemli bir adım olsa da kapsam dışında kalan tarım işçileri ve geçici tarım işçilerinin büyük çoğunluğu kanuni güvenceden mahrum durumdadırlar. Kanuni güvenceden mahrum olarak çalışma hayatına devam eden tarım işçileri aileleri ile birlikte alındıklarında azımsanmayacak sayıda oldukları ortadadır. Bu sebeple en kısa sürede tarımsal yapıdaki sorunların düzeltilerek tarım işçileri için düzenleme yapılabilecek bir yapıya kavuşması ve tarım işçileri için yeterli olacak hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Kılıç, 2006: 47-48).

4.2. 5510 Sayılı Kanunda Tarım İşçileri

Tarım işçilerinin sosyal güvenlik kapsamı olarak çalışma şekillerine göre farklılıklar bulunmaktadır. Tarım işçileri, çalışma şekillerine göre sürekli tarım işçisi, süresiz çalışan tarım işçisi ve geçici tarım işçisi olmak üzere 3 grupta incelenmektedir (Kılıç, 2010: 82). 4857 sayılı İK, niteliği gereği en çok 30 iş günü süren işlere süresiz iş, 30 iş gününden fazla süren işleri ise sürekli iş olarak kabul etmektedir (Akyıldız ve Korkmaz, 2012: 44). Sürekli tarım işçileri de iki alt başlıkta incelenmektedir. Birincisi kamu kesiminde çalışan tarım işçileri, ikincisi ise özel sektörde çalışan tarım işçileridir.

Kamu veya özek sektörde çalışan sürekli tarım işçileri, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu hükümlerine tabiidirler. Fakat süresiz ve mevsimlik tarım işçileri ise bu kanun kapsamında yer almamaktadırlar (Kılıç,2010: 82-83).

Tarım işçilerinin sosyal güvenliği ile ilgili düzenleme yapılan diğer kanunlar, 1983 yılında kabul edilen, tarımsal işlerde hizmet akdiyle süresiz olarak çalışan işçilerin

sosyal güvenliklerini sağlamak üzere 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ve 1983 yılında kabul edilen, çiftçilerin sosyal güvenliğini sağlamak üzere çıkan Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu' dur (Gölçubuk vd., :7). Ancak 2925 sayılı Kanunun büyük kısmı ve 2926 sayılı Kanunun da tamamı, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası ile kaldırılmıştır.

6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair (Torba) Kanunun 51. maddesiyle Kanuna 01.03.2011 tarihinde ek 5. madde ilave edilmiştir. Bu ek 5. madde ile birlikte kamuda tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar hariç, tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar, 5510 sayılı Kanunun 4. maddesinin (a) bendi kapsamında sigortalı sayılmıştır (Adıgüzel. 2011, 327).

Tablo 30: Türkiye’de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Kaydı Olmayanların İşteki Durumu (Bin)

Yıllar	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına Çalışanlar	Ücretsiz Aile İşçisi
2014	4 500	450	26	1 557	2 468
2015	4 451	443	21	1 533	2 453
2016	4 355	426	23	1 552	2 353
2017	4 554	450	30	1 662	2 412
2018	4 382	420	26	1 733	2 204
2019 Temmuz	4 963	620	31	1 740	2 572

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 30’da Türkiye’de, 2014-2019 yılları arasında tarımsal kesimdeki kişilerin, işteki durumlarına göre herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayanların sayıları görülmektedir. 2019 yılı Temmuz ayı itibarı ile Türkiye’de tarımsal kesimde toplam 4 milyon 963 bin kişi herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir. Tüm yıllar incelendiğinde sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayan en fazla kişi, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar, en az kişi ise işveren grubunda bulunan kişilerdir. Tarımda ücretli veya yevmiyeli olarak herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayanların sayısı

da 2019 yılı Temmuz ayı itibari ile 620 bin kişidir. Tarımda yaklaşık 5,5 milyon kişinin istihdam edildiği düşünöldüğönde tarımda herhangi bir sosyal güvencesi olmayan kişilerin oranı yüzde 80'in üzerinde olduğu görölmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜR MANTARI ÜRETİMİNDE ÇALIŞANLARIN ÇALIŞMA KOŞULLARININ İNCELENMESİ: KORKUTELİ ÖRNEĞİ

1. MATERYAL VE METOT

1.1. ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

TÜİK verilerine göre 2018 yılında Türkiye’de yıllık kültür mantarı üretim miktarı 46.144 ton olarak gerçekleşmiştir. Antalya’nın ilçeleri içerisinde Korkuteli 2004 yılından 2018 yılına kadar olan zaman aralığına bakıldığında kültür mantarı üretiminde başı çekmektedir. Korkuteli’deki kültür mantarı üretimi 2018 yılı TÜİK verilerine göre 25.000 ton üretim ile Türkiye’nin yıllık kültür mantarı üretiminin yaklaşık yüzde 55’ini tek başına karşıladığı görülmektedir. Geçmiş yıllarda incelendiğinde de Korkuteli’nin, Türkiye’deki kültür mantarı üretiminin yüzde 50’den daha fazla kısmını karşıladığı görülmektedir.

Aynı zamanda Korkuteli ilçesi kültür mantarı yetiştiriciliğinde kompost (kültür mantarı üretim materyali) üretimi yapan 4 büyük firma ve 25 civarındaki pazarlama firması ile Türkiye’nin mantar başkenti konumundadır (Çetin, 2019). 2 bin 560 adet üretim deposu olan Korkuteli’nde, Korkuteli İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü’nün 2013-2014 yılında BAKA (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı) destekli “Mantarcılıkta Yeni Yaklaşımlar” projesi uygulanmıştır. Projede elde edilen sonuçlara göre; yüzde 96’sı aile işletmesi, çalışanların yüzde 80’i ilkokul mezunu. Üretilen mantarların yüzde 94’ünün tüccara satıldığı belirlenmiştir (Basım, 2019: 12-13).

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Türkiye ekonomisinde tarım, ekonomik olarak hala önemini korumaktadır. Bu yönüyle emek piyasasında tarımsal işgücünün yeri önem teşkil etmektedir. Ancak tarımsal işgücünün çoğunluğunun, kayıt altına alınamaması ve takip edilememesi önemli sorun oluşturmaktadır. Diğer bir önemli sorun da tarım işçileri ile ilgili hukuksal alt

yapının yetersiz oluşudur. Tarım işçileri ile ilgili düzenlemelerin, iş hukuku ve sosyal güvenlik hukukunda yetersiz olması birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Tarımsal istihdam alanı olarak kültür mantarı üretiminde çalışanlar ile ilgili şimdiye kadar hiçbir çalışma yapılmamış ve çalışma koşullarının incelenmemiş olmasıdır. Araştırmanın temel amacı, kültür mantarı işçilerinin çalışma koşullarının ve sorunlarının incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Bu nedenle araştırmada, kültür mantarı işçilerinin ulaşım, eğitim, sağlık, çalışma koşulları, ücret, çalışma süreleri, sosyal güvenlik, mesleki tehlikeler ile ilgili yaşadığı sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanılma nedeni daha önce araştırma için hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri ile pilot çalışma yapılmış ve nicel yöntemde kullanılan anket formundaki sorulara doğru yanıtlar alınamamıştır. Bunun nedeni olarak anket uygulanan bireylerin eğitim seviyelerinin anket sorularını kavrayacak seviyede olmadığı belirlenmiştir. Böylece araştırmaya nitel araştırma yöntemi ile devam edilme kararı alınmıştır. Nitel araştırmayı; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 19). Nitel araştırmanın deseni olgubilim olarak belirlenmiştir. Olgular çevremizdeki olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi farklı ve çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Olgubilim araştırmalarında temel veri toplama araçlarından bir tanesi de görüşmedir. Olgulara ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmak için görüşmenin araştırmacılara sunduğu etkileşim, esneklik ve sondalar yoluyla irdeleme özelliklerinin kullanılması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 72-74). Araştırmanın içeriğini oluşturan veriler, nitel araştırma yöntemlerinden en sık kullanılan görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmanın temel yaklaşımını ise nitel araştırma yönteminin tümevarım yaklaşımıdır. Tümevarım yaklaşımı, parçaların incelenmesini ve bu incelemelere dayanarak bütünün tanımlanmasını amaçlayan bir yaklaşımdır (İslamoğlu, 2002: 36). Derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmasının

nedenleri; araştırma verilerinin doğrudan işçilerin görüşleri ile elde edilmek istenmesi, mülakatta samimi bir ortam olduğundan daha güvenilir cevapların alınmak istenmesi, işçilerin eğitim seviyeleri göz önüne alındığında anket yerine yüz yüze görüşme tercih edilmiştir.

1.4. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın örneklemini Antalya ili Korkuteli ilçesinde 2019 yılı temmuz- eylül ayları arasında yapılan bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Korkuteli'nin örneklem olarak seçilmesinin nedeni, Türkiye'deki kültür mantarı üretiminin yüzde 55 e yakını tek başına üretmesi ve bu sektörde yaklaşık 6.000 kişinin istihdam edilmesidir. (<http://www.turkiyeturizm.com/korkutelinde-mantar-uretimi-6-bin-kisiyi-istihdam-ediyor-58900h.htm>, E.T: 10.08.2019).

Araştırma kültür mantarı üretiminde çalışan toplam 15 tarım işçisi ile gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmenin çeşitliliği, ana kütleyi temsil edebilmesi ve çalışma koşullarının genelini yansıtabilmesi açısından ilçe merkezinde büyük ölçekli üretim yapan belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışan işçilerin olduğu bir işletme, yevmiye usulü çalışan işçilerin olduğu ilçe merkezinde bulunan merkez mahallelerden birinde olan küçük ölçekli bir işletme ve kırsal bölgeyi temsilen merkeze yaklaşık 26 km olan bir mahalledeki işletmede çalışanlar tesadüfi örneklem ile seçilmiştir.

Çalışma yapılan bölgedeki, kültür mantarı üretiminde çalışanların tamamını eşit olarak temsil edebilmesi için bölgenin farklı çalışma yapısına sahip alanlarını temsilen belirlenen kırsal kesimde küçük ölçekli işletmelerde çalışan işçilerden 5 tane, ilçe merkezindeki küçük ölçekli işletmelerde çalışan işçilerden 5 tane ve büyük ölçekli işletmelerde çalışan işçilerden 5 tane toplam 15 işçi ile görüşmeler yapılmıştır.

Tablo 31: Araştırmada Görüşme Yapılan Katılımcı Listesi

	Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum
Kırsal Kesimde Küçük Ölçekli İşletme	K1	Kadın	42	Evli
	K2	Kadın	38	Evli
	K3	Kadın	23	Bekâr
	K4	Kadın	53	Evli
	K5	Kadın	46	Evli
İlçe Merkezinde Küçük Ölçekli İşletme	K6	Kadın	40	Evli
	K7	Kadın	38	Eşinden Ayrı
	K8	Kadın	44	Eşinden Ayrı
	K9	Kadın	39	Evli
	K10	Erkek	51	Evli
Büyük Ölçekli İşletme	K11	Erkek	30	Evli
	K12	Erkek	25	Bekâr
	K13	Kadın	54	Evli
	K14	Kadın	42	Evli
	K15	Erkek	32	Evli

2. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde mülakat yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı biçimlendirilmiş mülakat formu kullanılmıştır. Hazırlanan mülakat formunda işçilere; demografik özellikleri, çalışma koşulları, yaşam koşulları ve ulaşım koşullarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. İçerik analizi; birbirine benzeyen verileri belli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek ve bunları anlaşılabilir bir şekilde organize edip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 162). Veriler

incelenirken işçilere sorulan her soru ayrı ayrı ele alınarak gerekli sorularda tablolar oluşturulup yorumlanmış, diğer sorularda da çıkarımlarda bulunarak ve yorumlamalar yaparak derinlemesine analiz yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 32: Araştırmada Kullanılan Demografik Form

1) Cinsiyet
2) Yaş
3) Medeni Durum
4) Eğitim Durumu

Tablo 33: Araştırma Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1) Kültür mantarı sektöründe çalışma nedeniniz nedir?
2) Kaç yıldır bu işte çalışmaktasınız?
3) Bu iş asıl işiniz mi ek işiniz mi?
4) Ailede sizden başka bu sektörde çalışan var mı?
5) İşinizi nasıl buldunuz?
6) Çalışma ortamınız hakkında bilgi verir misiniz?
7) Mantar üretiminde hangi aşamalarda çalışıyorsunuz?
8) Çalışma süresi günlük ortalama kaç saat?
9) Dinlenme süresi var mı?
10) Ücretiniz ne kadar ve ücretleri kim/kimler nasıl belirliyor?
11) İşe gidip gelirken kullandığınız ulaşım şekli nedir?
12) Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?

- 13) Çalışma ortamınızdaki tehlikeler nelerdir?
- 14) Çalıştığınız işte kimyasal madde kullanıyor musunuz?
- 15) Eğer kullanıyorsanız kullanım veya uygulama ile ilgili eğitim aldınız mı?
- 16) İşte kullandığınız alet ve malzemeler var mı?
- 17) Çalışma ortamınızda karşılaştığınız en önemli sorunlar nelerdir? (En fazla 3 tanesini söyleyiniz)
- 18) Şu anki ekonomik durumunuzdan ne kadar memnunsunuz?
- 19) Başka bir işte çalışma olanağınız olsaydı çalışır mıydınız?
- 20) Herhangi bir STK'ya üye misiniz?

2.1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu araştırma 2019 yılı içerisinde Antalya ilinin Korkuteli ilçesinde kültür mantarı işçisi olarak çalışan 15 işçi üzerinden yürütülmüştür.

2.1.1. Kültür Mantarı İşçilerinin Sosyo - Demografik Özellikleri

Kültür mantarı işçilerinin sosyo-demografik özelliklerine ait bulgular yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çocuk sayısı ve sektörde çalışan diğer aile bireyleri bağlamında ele alınmıştır.

2.1.1.1. Kültür Mantarı İşçilerinin Yaşa Göre Dağılımı

Yaş durumları bir ülkedeki bireylerin hareket ve çalışma kapasitesini ortaya koyması açısından çok önemli bir konudur (Kaleci, 2007, 80). Özellikle tarım işçisi olarak çalışan işçilerde yaş kıstası önemlidir. Çünkü tarım işçileri, istihdam edilen diğer işçi grupları arasında yüksek risk grubunda yer almaktadırlar.

Tablo 34: Kültür Mantarı İşçilerinin Yaşa Göre Dağılımı

Yaş Aralıkları	Sayı	Oran (%)
15-24	2	13,3
24-64	13	86,7
64+	-	-
Toplam	15	100

Araştırma kapsamında 15 işçinin yaş dağılımları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Tabloda dikkat çeken, görüşme yapılan kültür mantarı işçilerinin yaş dağılımında yüzde 86,7 paya sahip olan 24-64 yaş arası orta yaş grubunda bulunan işçiler en yüksek paya sahip görünmektedir. Yaş dağılımında 15-24 yaş arası gençlerin işçilerin payı yüzde 13,3'tür. 15-24 yaş arası olan gençlerin birçoğu ve 64+ grubunda yer alan bireylerin kültür mantarı sektörünü tercih etmedikleri görülmektedir. Sektörü en çk tercih eden bireyler orta yaş grubunda yer almaktadır. Kültür mantarı sektöründe, görüşme yapılan çalışanların en genci 23, en yaşlısı 54 yaşındadır ve yaş ortalaması 39,8 olarak bulunmuştur.

2.1.1.2. Kültür Mantarı İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Türkiye'de tarım işçilerinin cinsiyete göre dağılımı bakımından kadın ve erkek sayıları birbirlerine yakın değerdedir. 2018 yılı TÜİK verilerine göre tarımda istihdam edilen kadınların sayısı 2 milyon 354 bin, erkeklerin sayısı ise 2 milyon 945 bin olarak bulunmuştur.

Genellikle tarımda, dezavantajlı gruplardan olan kadın ve çocuk işçiler çk fazlaca istihdam edilmektedirler. Tarım işleri, çoğunlukla dış ortam koşullarına açık ve ağır işlerin yapıldığı işlerdir. Kültür mantarı üretiminde çalışan görüşme yapılan işçilerin de birçoğunu kadın işçiler oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda kültür mantarı üretiminde çalışanların cinsiyete göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 35: Kültür Mantarı İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Oran (%)
Erkek	4	26,7
Kadın	11	73,3
Toplam	15	100

Yapılan görüşmelerde kültür mantarı üretiminde kadın işgücü kullanımı, genel tarım işgücünün cinsiyet dağılımının aksine daha yaygın olarak görülmektedir. Tabloyu incelediğimizde Kültür mantarı üretiminde çalışanların yüzde 73,3’ kadın ve yüzde 26,7’si erkektir. Kırsal kesimde genellikle tarım veya hayvancılık ile uğraşan kadınlar, tarım işlerinin mevsimlik olması ve kültür mantarı sektörünün tüm yıl iş imkânı sağlaması ile bu sektöre yoğun olarak ilgi göstermektedirler. Ayrıca kadınların bu sektörde yoğun olarak çalışmalarının diğer önemli etkisi de ev ekonomisine sağlamış olduğu maddi katkıdır. Kırsal kesimde çalışanların, ilçe merkezindeki işletmelerde çalışanların ve büyük ölçekli işletmede çalışanların ortalama yüzde 70’ini kadın işçiler oluşturmaktadır. Bu sektörde çalışan erkekler de genellikle büyük ölçekli işletmelerde (fabrika) alışmaktadırlar.

2.1.1.3. Kültür Mantarı İşçilerinin Medeni Durumları

Tarım sektöründe çalışan kadınların birçoğu, hem ücretsiz aile işçisi hem ücretli veya yevmiyeli işçi hem de ev hanımı olmaları açısından birden fazla görev yapmak durumunda kalmaktadırlar.

Tablo 36: Kültür Mantarı İşçilerinin Medeni Durumları

Cinsiyet	Evli	Oran	Bekâr	Oran	Eşinden Ayrı	Oran
Kadın	8	%53,3	1	%6,7	2	%13,3
Erkek	3	%20	1	%6,7	-	-

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tarımsal istihdam alanı olan kültür mantarı sektöründe çalışan görüme yapılan işçilerin cinsiyet ve medeni halleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Sektörde yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre çalışanların yüzde 53,3'ünü evli kadınların, yüzde 20'sini evli erkeklerin, yüzde 6,7'sini bekâr kadınların, yüzde 6,7'sini bekâr erkeklerin ve yüzde 13,3'ünü de eşinden ayrı kadınların oluşturduğu görülmektedir.

2.1.1.4. Kültür Mantarı İşçilerinin Eğitim Durumları

TÜİK verileri incelendiğinde tarım işçilerinin eğitim seviyesi bakımından büyük çoğunluğunu ortaokul, ilköğretim veya okuma-yazma bilmeyen bireyler oluşturmaktadır.

Tablo 37: Kültür Mantarı İşçilerinin Eğitim Durumları

Eğitim Durumları	Erkek	Kadın	Oran (%)
Okumamış	-	-	-
İlköğretim	-	4	27
Ortaokul	1	5	40
Lise	3	2	33
Yüksek Öğretim	-	-	-
Toplam	4	11	100

Yukarıdaki tablo incelendiğinde görüşme yapılan kültür mantarı işçilerinden okumamış ve yükseköğretim mezunu olan işçi bulunmamaktadır. Görüşme yapılan işçilerin yüzde 67'si ortaokul ve altında bir seviyede eğitime sahiptirler. Sadece yüzde 33'ü lise eğitimini tamamlamış bulunmaktadır. Tarım sektöründe olduğu gibi kültür mantarı sektöründe de çalışanların büyük çoğunluğu ortaokul ve altında eğitime sahip bireylerden oluştuğu ifade edilebilir. Erkeklerde eğitim seviyesi en düşük ortaokul, kadınlarda ise ilköğretimdir.

2.1.2. Kültür Mantarı İşçilerinin Çalışma Koşullarına Ait Bulgular

Kültür mantarı işçilerinin çalışma koşulları ile ilgili konular çalışma ortamı, çalışma süreleri, işbaşı ve paydos saatleri, dinlenme süreleri, gece çalışması, kazanılan ücret gibi alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

2.1.2.1. Çalışma Ortamı

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine ‘‘ Çalışma ortamınız hakkında bilgi verir misiniz?’’ sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

‘‘ Ortam kapalı bir yer. Topraklama ve baskı döneminde 30 derece, mantar toplama döneminde ise 16 derece. Çoğu zaman soğuk ve nemli bir ortamda çalışıyoruz.’’ (K6). ‘‘Kışın sıcak, yazın soğuk bir çalışma ortamı yani mevsimlere göre uyumlu olduğu için rahat bir çalışma ortamı var. Kapalı mekân.’’ (K13). ‘‘Baskı döneminde 22 derece, toplama döneminde 16 derece sıcaklıkta çalışılıyor. Kapalı, nemli ve belirli dönemlerde sıcak bir ortamda çalışıyoruz.’’ (K1).

Kültür mantarı üretimi yapılan ortama genellikle mantar deposu denmektedir. Ortam kapalı ve dış etkilerden yalıtımlı bir yerdir. Genellikle dikdörtgen şeklinde betonarme yapılarıdır. Kompostların koyulduğu, yüksekliği 2 ile 6 metre arasında ve raf sayısı 2 ile 5 arasında olan demir ranzalar bulunmaktadır. Yüksek katlara ulaşmak için kullanılan raylı araba sistemi bulunmaktadır. Kültür mantarı üretimi için gerekli olan koşulları sağlamak için iklimlendirme makinaları(klima ve hava fanı) bulunmaktadır. Topraklama ve baskı döneminde ortam sıcaklığı 27-30 derece arasında, mantar toplama döneminde ise sıcaklık 16-17 derece olmaktadır. Mantar depolarında nem oranı yüzde 70 ile yüzde 90 arasında değişmektedir.

Resim: Kültür mantarı üretimi yapılan büyük ölçekli bir işletmenin depoları

Resim: 5 katlı ranza sistemi olan kültür mantarı deposunun görünümü

2.1.2.2. Çalışma Süreleri

Çalışma süresi kavramı, 4857 sayılı İş Kanuna ilişkin çalışma süreleri yönetmeliğinde “işçinin çalıştırıldığı işte geçirdiği süre” olarak tanımlanmıştır. 4857 sayılı İş Kanunu’nda genel olarak çalışma süresi haftada en fazla 45 saattir. Ve günlük çalışma süresi de 11 saati aşamaz şeklindedir (Akyıldız ve Korkmaz, 2010: 82).

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine “ Çalışma süresi günlük ortalama kaç saat?” sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

“ 8-12 saat günlük ortalama çalışma süresi” (K7). “Gündüz günlük ortalama 8-12 saat çalışıyoruz. Fakat mantar toplama döneminde mantarın olgunlaşma ve toplama saati geceye rasgeldiği zamanlarda gece de çalışmak zorunda kalıyoruz.” (K3). “ 8 saat, fazla çalışma yaptığımız zaman mesai ücretini alıyoruz.” (K15).

Görüşmelerden elde edilen bilgilerde kırsal kesimdeki ve ilçe merkezindeki küçük ölçekli işletmelerde çalışan işçilerin günlük ortalama 8,5 saat olarak hesaplanmıştır. Ancak işçiler çalışma sürelerinin düzensiz olduğunu ve bazen çalışma sürelerinin 11-12 saati aştığını belirtmiştir. Ayrıca işçilerin hafta tatili gibi bir uygulama söz konusu değildir. Yoğun çalışma dönemlerinde hafta tatili de olmadığını varsaydığımızda haftada 7 gün çalıştıkları zamanlarda haftalık çalışma süresinin 60 saati aştığı görülmektedir. Bu da sektörde çalışan işçileri ve özellikle kadın işçileri olumsuz etkilemektedir. Kültür mantarı üretiminde yapılan işlerin çoğu ayakta yapılan işler olduğu için uzun süre yapılan çalışmalar sonucu uzun dönemde ciddi sağlık problemleri ile karşılaşma riskleri olmaktadır.

2.1.2.3 İşe Başlama ve İş Bitiş Saatleri

Kırsal kesimde ve ilçe merkezinde küçük ölçekli işletmelerde çalışan işçilerin sabit bir işbaşı ve paydos saati bulunmamaktadır. Topraklama, baskı ve tırmık işlerinde işbaşı zamanını genellikle kendilerinin belirlediğini belirtmişlerdir. İşveren tarafından verilen tarihte veya tarih aralığındaki bir günde kendilerine uygun zaman dilimlerini belirleyerek işe gittiklerini ve işi bitirene kadar çalıştıklarını söylemişlerdir. Kırsal

kesimde ve ilçe merkezindeki küçük ölçekli işletmelerde yapılan topraklama, baskı ve tırmık işleri götürü usulüne göre yapılmaktadır. Götürü ücret sistemi, genellikle bir işin bitirilmesi koşuluyla ücret ödenmesini düzenleyen bir akort ücret şekli olarak tanımlanmaktadır. Süreklilik arz etmeyen yani seri olarak yapılması mümkün olmayan ve bir süre sonra bitecek işlerde uygulanmaktadır (Önsal, 2017, 171). Mantar toplama-kesme işinde işbaşı ve paydos saati mantarların hasat zamanına göre değişiklik göstermektedir. Mantar toplama-kesme işinde işbaşı saati, işletme sahibinin belirlemiş olduğu gün ve saatte başlayıp hasat bitene kadar devam etmektedir. İşçiler bu işbaşı saatinin bazen akşam veya gece saatlerine denk geldiğini söylemişlerdir.

Sadece büyük ölçekli olan işletmede sürekli olarak çalışan işçilerin sabit bir mesai dilimi bulunmaktadır. Büyük ölçekli işletmelerde işçiler, belirsiz süreli iş sözleşmesine dayalı olarak çalışmakta ve işçilerin sabah işbaşı saati 08.30 akşam paydos saati ise 17.30'dur. İşçiler, işlerin genellikle mesai saatleri içinde bittiğini ama bazen işin durumuna göre fazla mesaiye kaldıklarını belirtmişlerdir.

2.1.2.4. Dinlenme Süreleri

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine “Dinlenme süreniz var mı?” sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

“Sabah işe erken gidersek kahvaltı yapmadığımız zamanlarda saat 09.00 – 10.00 gibi kahvaltı yapmak için ara veriyoruz. Bir de iş tüm gün sürecektir ise öğle arası 60 dk. dinlenme yapıyoruz.” (K8). “Eğer tam gün çalışma olursa öğle arası dinlenme 30-60 dk. arası oluyor. Onun dışında iş bitimine kadar çalışılıyor. Dinlenme için ara verilmiyor. (K1). “Öğlen 1 saat, öğleden sonra yarım saat dinlenme süremiz var.” (K13).

Kırsal kesimde ve ilçe merkezinde küçük ölçekli işletmelerde çalışanların sabit bir dinlenme sürelerinin olmadığını belirtmişlerdir. Çoğu zaman işin durumuna göre dinlenme yapmadıklarını ve yaptıkları zaman da dinlenme saatlerini kendilerinin belirlediğini ifade etmişlerdir. Burada çalışanlar topraklama, baskı ve tırmık gibi 5-6 saati aşmayan işlerde çoğu zaman işin bitimine kadar dinlenmediklerini eğer iş 5-6 saatten daha uzun sürer ise 10 dakikalık 1 defaya mahsus ara dinlenmesi yaptıklarını

belirtmişlerdir. Eğer iş günün tamamını alıyor ise öğle arasında 60 dakikayı aşmayacak şekilde yemek için mola verdiklerini belirtmişlerdir. Mantar toplama-kesme işinde ise iş bitene kadar mola vermemektedirler.

Büyük ölçekli işletmede çalışanlar ise öğle arasında 12.30-13.30 saatleri arasında 60 dakika ara dinlenmesi ve öğleden sonra 15.30-16.00 saatleri arasında ise 30 dakikalık çay molası verdiklerini ifade etmişlerdir.

4857 sayılı kanunun 68. maddesinde işçilerin günlük çalışma süresinin içinde belli bir süre dinlendirilmesi ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre; günlük çalışma süresi 4 saate kadar olan işlerde 15 dakika, 4 saat ile 7,5 saat arasında olan işlerde 30 dakika ve 7,5 saatten daha fazla süren işlerde ise 60 dakika ara dinlenmesi verilmesi gerekmektedir (4857 sayılı İş Kanunu, madde 68).

Her ne kadar kanunda ara dinlenmesi ile ilgili düzenleme mevcut olsa da tarım işçilerinin büyük bir bölümü İş Kanunu kapsamı dışında kaldıkları için bu haktan mahrum kalmakta olup uzun süreler dinlenme yapmadan çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Yapılan saha çalışmasında da büyük ölçekli işletmede kanun kapsamında çalışan kültür mantarı işçileri dışında kalan küçük ölçekli işletmelerde çalışanların ara dinlenmesini düzenli olarak yapamadıkları ve belirli bir standardın olmadığı hatta bazı işlerde ise hiç dinlenme yapmadıkları görülmüştür.

2.1.2.5. Gece Çalışması

4857 sayılı İş Kanunu'nda gece çalışması, akşam 20.00 ile sabah 06.00 saatleri arasında yapılan çalışma olarak belirtilmiştir (4857 sayılı İş Kanunu, madde 69).

Kültür mantarı üretiminde, üretim süreci içinde her aşamasında gece çalışmasına rastlanmamaktadır. Çoğu zaman mantarların hasat zamanı gündüz dönemine rasgelse de ortam koşullarındaki değişikliklerden dolayı hasat zamanının değişmesinden kaynaklı hasat gece saatlerine sarkabilmektedir. Bu yüzden de işletme sahibi gece çalışması yaptırabilmektedir. Gece çalışmasına genellikle mantar toplama-kesme zamanında

rastlanmaktadır. Bunun sebebi mantar, sporla üreyen ve hızlı büyüyen bir üründür ve ürün olgunlaşma safhasında hasat edilmez ise ürünün maddi değeri kalmamaktadır.

“Mantar toplama zamanında geceye denk geldiği zamanlarda sıkıntı oluyor. Gece saatlerinde mantar toplamak için gitmek zorunda oluyoruz. Çünkü mantar toplanmaz ise vakti geçtiği ürün bozulabiliyor. Saat başı ücreti merkeze göre düşük olduğu için bu durumdan memnun değilim.” (K2). *“Mantar toplama zamanının geceye(01.00-06.00 saatleri arası) denk geldiği zamanlarda gece saatlerinde çalışmak zorunda kalmak da en önemli sorunlar arasında benim için.”* (K9).

Yapılan çalışmadan elde edilen verilerde, gece çalışmasına kırsal kesim ve ilçe merkezindeki küçük ölçekli işletmelerde çalışan işçiler kalmaktadır. Gece çalışması, gecenin herhangi bir saat dilimine denk gelebilmektedir. Büyük ölçekli işletmede ise gece çalışması yapılmamaktadır. Bunun sebebi ise büyük ölçekli işletmede, işletme kuralları gereği gece çalışması yapılmamakta ve vardiya sistemi bulunmamaktadır. Mantar hasatının geceye denk gelme olasılığı olduğu dönemlerde ise işçiler fazla mesaiye kalıp mantarları tam olgunlaşmadan hasat ederek çalışmanın gece dönemine sarkmaması engellenmektedir.

2.1.2.6. Kazanılan Ücret

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine “Ücretiniz ne kadar ve ücretleri kim/kimler nasıl belirliyor?” sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

“ Saati 5 TL mantar toplamının. Topraklama, baskı, tırmık gibi işlerde torba sayısı ile çalışıyoruz. 900 torba sayısı olan bir mantarhane için 150 TL yevmiye veriliyor. Kişi başına bu yevmiye paylaştırılıyor. Ücretler merkezdeki işletmelere göre 1-2 TL daha düşük. Biz kırsal kesimde olduğumuz için ücret bu şekilde oluşuyor. Merkezde saati 7 TL ama bizde 5 TL olarak veriliyor.” (K1). *“Genellikle büyük şirketlerin yıl içinde belirlemiş oldukları fiyatlara göre belirleniyor. Ama biz daha çok sigortasız olarak küçük işletmelerde çalıştığımız için daha yüksek ücret alıyoruz. Toprak işi için kişi başı yevmiye 55 TL, mantar toplama işi için ise saat ücreti 7-8 TL gibi bir ücret alıyoruz.”* (K9).

“Asgari ücret ile çalışıyorum. Mesaiye kaldığımız zamanlarda mesai ücreti alıyoruz. Normal saat ücretimizin 1,5 katı şeklinde hesaplanıyor.” (K13).

Kültür mantarı işçileri çalıştıkları sektör olarak bakıldığında tarım sektöründe bulunmaktadır. Tarım sektöründe ücretler konusu, önem teşkil eden problemlerin arasındadır. Araştırmada kültür mantarı işçilerinin ücretleri konusunda bölgesel farklılıkların olduğu görülmektedir. Kırsal kesimde ve ilçe merkezinde ücretler topraklama, baskı ve tırmık işlerinde götürü usulü veya yevmiye şeklinde, mantar toplama-kesme işinde ise saat başı olarak belirlenmiştir. Büyük ölçekli işletmede çalışanlar ise ücretleri aylık olarak almaktadırlar. Aşağıdaki tabloda işçilerin aldığı ücretler saat başı, yevmiye ve günlük olarak verilmiştir.

Tablo 38: Çalışılan Yere Göre Ücretler (Kişi Başı)

Çalışılan Yer	Toplama-Kesme (Saat-TL)	Baskı (Yevmiye- Günlük)	Toprak (Yevmiye- Günlük)	Tırmık (Yevmiye- Günlük)
Kırsal Kesim Küçük İşletme	5	50	50	50
İlçe Merkezi Küçük İşletme	7	60	60	60
Büyük İşletme	8,4	63	63	63

Ücretler, 2019 yılı Eylül ayı için geçerlidir. Tablodaki veriler incelendiğinde yapılan işler aynı olsa bile alınan ücretler arasında bölgesel farklılıklar görülmektedir. Araştırma sonucunda kırsal kesimdeki işletmelerde mantar toplama-kesme işi için saat ücreti 5 TL, ilçe merkezindeki işletmelerde 7 TL ve büyük ölçekli işletmede ise 8,4 TL olarak belirlendiği saptanmıştır. Topraklama, baskı ve tırmık işlerinde ücretlerin eşit miktarda olduğu saptanmıştır. Kırsal kesimdeki işletmelerde bu işlerin ücretleri yevmiye olarak ortalama 50 TL, ilçe merkezindeki işletmelerde ortalama 60 TL ve büyük ölçekli işletmede ise günlük ücret olarak hesaplanmış ve yaklaşık 63 TL olarak hesaplanmıştır. Yukarıdaki tabloda yer almayan kompost indirme ve boşaltma işleri için ücretler çok farklı rakamlarda olmaktadır. Bunun sebebi işletmelerin depolarının çok farklı sayıda kompost alabilmesi ve standardın olmamasıdır. Kırsal kesim ve ilçe merkezindeki küçük ölçekli işletmelerde kompost indirme işi için ortalama 1000 tane kompost alan bir depo

götürü usulü 240 TL (ortalama 4 işçi), kompost boşaltma işi için ise aynı kompost sayısına sahip depo yine götürü usulü 150 TL (ortalama 3 işçi) ile ücretlendirilmektedir. Büyük ölçekli işletmede aynı işler için çalışan işçiler belirsiz süreli çalıştıkları için günlük ortalama 63 TL ücret almaktadırlar. Kırsal kesimde işletme sahipleri ücretleri, ilçe merkezindeki işletmelere ve büyük ölçekli işletmeye göre daha az miktarda belirlemektedir. Bunun nedeni işçiler ile yapılan görüşmelerde kırsal kesimde çalışma alanı daha kısıtlı olduğu ve işlerin daha çok imece usulü ile görüldüğünden işverenler tarafından daha düşük ücretle çalıştırıldıkları anlaşılmıştır. Kırsal kesimdeki işletmelerdeki ücretler, ilçe merkezindeki ücretler ile karşılaştırıldığında aynı emeğin karşılığının eşit olarak verilmediği görülmektedir. Kırsal kesimdeki mantar işçileri emeklerinin karşılığı işletme sahiplerinin vicdanına bağlı durumdadır.

2.1.3. Kültür Mantarı İşçileri ile İlgili İş Sağlığı ve Güvenliği Bulguları

Kültür mantarı işçilerine ilişkin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bulgular, yapılan işler, iş kıyafetleri ve kişisel ekipman kullanımı, kimyasal madde kullanımı, yük taşıma, çalışma ortamındaki tehlikeler ve iş kazaları konuları alt başlıklarda incelenmiştir.

2.1.3.1. Yapılan İşler

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine ‘‘ Mantar üretiminde hangi aşamalarda çalışıyorsunuz?’’ sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

‘‘ Baskı, Topraklama, Tırmık, Kompost Depolama, Toplama-Kesme.’’ (K1).
‘‘Baskı, Topraklama, Tırmık, Kompost Depolama, Toplama.’’ (K8). ‘‘Toplama, kesme ve tırmık işlerini yapıyorum.’’(K14).

Görüşmelerden elde edilen verilerde çalışanların neredeyse tamamı, kültür mantarı üretiminin her safhasında çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Ancak bazı işlerin büyük ölçekli işletmede sadece kadınlar tarafından, bazı işlerin ise erkekler tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Kırsal kesimde ve ilçe merkezinde bulunan işletmelerde çalışanların tamamının, kültür mantarı üretimiyle ilgili her işi yaptıkları belirlenmiştir.

Büyük ölçekli işletmede kadınlar toplama-kesme ve tırmık işinde çalışmaktadır. Topraklama, kompost indirme ve boşaltma işleri erkekler tarafından yapılmaktadır. Kırsal kesimde ve ilçe merkezinde bulunan küçük ölçekli işletmelerde kadınlar ve erkekler bütün işi yapmaktadırlar. Ancak baskı, tırmık ve topraklama işlerini daha çok kadınların yaptığı belirlenmiştir. Kompost boşaltma işini de çoğunlukla erkekler yapmaktadır. Aşağıdaki tabloda mantar üretim sürecinde yapılan işler sıralanmıştır.

Tablo 39: Kültür Mantarı İşçilerinin Yaptıkları İşler

İşin Türü	Sayı	Oran (%)
Topraklama	13	86,7
Baskı	13	86,7
Tırmık	13	86,7
Toplama-Kesme	13	86,7
Kompost İndirme	12	80
Kompost Boşaltma	10	66,7

Tablo incelendiğinde kültür mantarı üretiminde çalışanların tamamına yakını bütün işleri yapmaktadırlar. Çalışanların yüzde 86,7'si topraklama, baskı, tırmık ve toplama işlerini yaptığı görülmektedir. Kompost indirme işini çalışanların yüzde 80'i ve kompost boşaltma işini ise yüzde 66,7'si yaptığı belirlenmiştir.

Resim: Raylı Sistem Üzerinde Topraklama Yapan Kadın İşçi

2.1.3.2. İş kıyafetleri ve Kişisel Ekipman Kullanımı

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine ‘‘ İşte kullandığınız alet ve malzemeler var mı?’’ sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

‘‘Baskı işinde kullanılmak üzere baskı tokucu ve eldiven götürüyoruz. Bazı işverenler kendileri getiriyor gerekli olan malzemeleri ama çoğunlukla kendimiz götürüyoruz.’’(K2). ‘‘İşletme sahibi gerekli olan teçhizatı ve malzemeleri bize veriyor.’’(K6). ‘‘Bıçak ve eldiven gibi malzemeleri biz temin ediyoruz. Diğer gerekli bütün malzemeleri işveren sağlıyor.’’(K14).

Görüşme yapılan çalışanların tümü çalışırken kullandıkları kıyafetleri kendileri temin etmekte ve işveren tarafından verilen bir iş elbisesi olmadığını belirtmişlerdir. Kırsal kesimdeki küçük ölçekli işletmelerde çalışanların tamamı baskı işinde kullandıkları eldiven ve baskı tokucu denilen aleti ve mantar toplama-kesme işinde kullandıkları beyaz eldiven ve bıçakları kendilerinin getirdiklerini belirtmişlerdir. İlçe merkezindeki küçük ölçekli işletmede çalışanların tamamı kültür mantarı üretimi ile ilgili

yaptıkları bütün işler için gerekli olan araç ve gereçleri işletme sahipleri tarafından temin edildiğini belirtmişlerdir. Büyük ölçekli işletmede çalışanların ise bıçak ve eldiven gibi ihtiyaçlarını kendilerinin karşıladıklarını ifade etmiştir.

2.1.3.3. Kimyasal Madde Kullanımı

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine ‘‘ Çalıştığınız işte kimyasal madde kullanıyor musunuz?’’ ve ‘‘ Eğer kullanıyorsanız kullanım veya uygulama ile ilgili eğitim aldınız mı?’’ soruları sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

‘‘Kullanmıyorum.’’(K3). ‘Kullanmıyorum.’(K9). ‘‘ Sulamada mantar için kullanılan ilaçlar var. Gerekli uygulama ve bilgiler veriliyor. İlçe tarım müdürlüğü yetkilileri tarafından kurslar verildi ilaç kullanımıyla ilgili.’’(K15).

Kültür mantarı üretiminde kullanılan kimyasal maddeler genellikle işletme sahipleri tarafından kullanılmaktadır. Kırsal kesimde ve ilçe merkezindeki işletmelerde çalışanların hiçbiri kimyasal madde kullanmamaktadır. Sadece büyük ölçekli işletmede çalışan işçilerden bir tanesi üretim sürecinde kimyasal ilaç kullandığını ve bununla ilgili gerekli olan eğitimi aldığını belirtmiştir. İşçi bu eğitimin Korkuteli Tarım İlçe Müdürlüğü tarafından verildiğini ifade etmiştir.

Kültür mantarı üretiminde çalışanların 1 tanesi hariç hiçbiri kimyasal madde kullanmasa da bazen kimyasal ilaç kullanımı sonrası çalışmak zorunda kaldıklarını ve kimyasal madde ile istemeden de olsa temas ettiklerini belirtmişlerdir. Bazı işçiler bu şekildeki durumlarla karşılaştıkları zamanlar nefes alma zorluğu ve astım gibi rahatsızlıklar yaşadıklarını belirtmektedirler.

2.1.3.4. Yük Taşıma

Kadınların ve erkeklerin yaş grupları içinde kaldırabilecekleri ağırlıklar, ortalama olarak belirlenmiştir. Belirlemelere göre; 14-16 yaş için kadınlarda 10 kg, erkeklerde 15 kg; 17-18 yaş için kadınlarda 12 kg, erkeklerde 19 kg, 19-20 yaş için kadınlarda 14 kg, erkeklerde 23 kg, 21-35 yaş için kadınlarda 15 kg, erkeklerde 25 kg, 36-50 yaş için

kadınlarda 13 kg, erkeklerde 21 kg, 51 yaş ve üzeri için kadınlarda 10 kg, erkeklerde 16 kg'dır. Belirlenmiş olan bu ağırlıklar, özel olarak eğitim almamış ve kaldırma işini ara sıra yapan çalışanlar içindir (Akbulut, 1996: 316).

Çalışanların yaptıkları bazı işlerde yük taşımaları gerekmektedir. Bu işler kompost indirme, kompost boşaltma ve topraklamadır. Kompostun tanesi ortalama 8-10 kg arasında değişmektedir. Topraklama için kullanılan torf torbası ortalama 10-15 kg arasında gelmektedir. Kompost indirme işinde küçük ölçekli bir mantarhane için yaklaşık 1000 tane kompost ikişer veya üçer olarak taşınmaktadır. Bu da kişi başı ortalama 25 kg ağırlık taşımak demektir. Aynı şekilde topraklama işinde de işçiler 10-15 kg arasında değişen ağırlıklardaki torbaları taşımak durumunda kalmaktadırlar.

“Topraklama zamanında 10 kg ve daha fazla torbaları taşımak durumunda kalıyoruz. Sürekli olduğu için de ağırlıktan dolayı fiziksel olarak çok zorlanıyoruz.” (K6).

Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre kırsal kesimde ve ilçe merkezinde bulunan küçük ölçekli işletmelerde kadın çalışanlar, kompost indirme, kompost boşaltma ve topraklama işlerini de yaptıklarından ağır yük taşımak zorunda kalmaktadırlar. Büyük ölçekli işletmede çalışan kadınlar ise bu işleri yapmadıkları için herhangi bir ağır yük taşımak zorunda kalmamaktadırlar. Yukarıdaki kadınlar ve erkekler için belirlenmiş olan veriler ile karşılaştırıldığında görüşmelere katılan çalışanların yaş ortalaması 38,7 olduğu için 36-50 yaş aralığı için kadınlarda 13 kg erkeklerde ise 21 kg ağırlık kaldırabilecekleri belirtilmiştir. Her ne kadar kültür mantarı işçilerinin yaptıkları işlerde kaldırmış oldukları ağırlıklar standardın içinde olsa da bazı işlerde sürekli tekrarlanan bir ağır yükleri kaldırma işleminin tekrarlanması sonucu kas ve iskelet yapıları ile ilgili rahatsızlar söz konusu olabilmektedir.

2.1.3.5. Çalışma Ortamındaki Tehlikeler

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine “ Çalışma ortamınızdaki tehlikeler nelerdir?” sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

‘‘Çalıştığımız ortamda mantar kompostlarını koyduğumuz ranza dediğimiz çok katlı demir yerlerin zamanla çürümesi veya yıpranması sonucu düşme tehlikesiyle karşılaşılıyor. Nemli ortamdan dolayı aynı yerde elektrikli cihazların olması sebebiyle çarpılma tehlikesi var. Raylı sistemler de yine çok yüksek olduğu için düşme tehlikesi mevcut.’’(K8). ‘‘ Raylı sistem yüksek olduğu için düşme riski çok yüksek. Hatta kendim de düştüm vücudumun bazı yerlerinde yaralanma ve ezilmeler oldu.’’(K2). ‘‘Raylı sistemde çalışıyoruz. Gerekli önlemler var ama yine de düşme riskimiz var. Çalıştığımız yerler yerden 3-4 metre yükseklikte. Kurallara uymayan bir arkadaşım düştü ve beli sakatlandı. 6 ayda iyileşemedi.’’(K13).

İşçilerin yüzde 27’si mantar deposunun nemli bir ortam, ıslak ve kaygan olmasından kaynaklı kayarak düşme tehlikesi olduğunu, yüzde 74’ü 2-5 metre arası yükseklikte bulunan raylı sistemden düşme tehlikesi olduğunu, yüzde 60’ı ranzalara ayaklarıyla basarak çalıştıklarını ve ayaklarının ranzadan kayarak düşme risklerinin olduğunu, yüzde 33’ünün de nemli ortam olması ve depolarda bazen kaçak elektrik akımı olmasından dolayı elektrik akımına kapılma risklerinin olduğunu ifade etmişlerdir.

2.1.3.6. İş Kazası

Kültür mantarı üretiminde kayıtdışı çalışmanın yaygın olması sebebiyle iş kazası geçiren işçilerin, iş kazası sonrasında ortaya çıkan sağlık sorunları ile kendileri başa çıkmak durumunda kalmaktadırlar. Kırsal kesimdeki ve ilçe merkezindeki küçük ölçekli işletmelerdeki görüşmelerde işçiler, iş kazası geçirdikleri zaman işletme sahiplerinin sadece ilk başta yanlarında olduklarını daha sonra hiçbir şekilde durumlarını merak etmediklerini söylemişlerdir. En sık rastlanan kazalar ise yüksek ranza ve raylı sistemden düşmelerdir. Kültür mantarı üretiminde çalışanlar ile yapılan görüşmelerde işçilerin yüzde 33,3’ü raylı sistemden veya ranzadan düşerek iş kazası geçirmiştir. Bu düşmeler sonucunda bel kayması, ayak, kol ve ellerde ezilme, sıyrıklar, kırık ve burkulmalar gibi sağlık sorunları meydana gelmiştir. İş kazası geçiren bir işçinin ifadesi şu şekildedir; *‘‘Raylı sistemden düştüm. Belimde kayma oldu. Tek başıma çalıştığım için zor günler geçirdim. Sigortasız olduğum için imkânlardan yararlanamadım’’(K7).* Bu ifadeyi

söyleyen kadın işçinin aynı zamanda eşinden ayrı ve bakmakla yükümlü olduğu 3 tane çocuğu bulunmaktadır.

Sektörde kayıtdışı çalışmanın ve sosyal güvenceden mahrum olmanın ne derece tehlikeli olduğunu gözler önüne sermektedir.

2.1.4. Kültür Mantarı İşçilerine Ait Diğer Bulgular

Kültür mantarı işçilerine ilişkin diğer bulgular başlığı altında sektörde çalışılan süre, sosyal güvence durumları, işe gidiş ve dönüş şekilleri, kültür mantarı sektöründe çalışma nedenleri, yıl içinde uğraşmış oldukları diğer işler gibi alt başlıklar halinde incelenmiştir.

2.1.4.1. Kültür Mantarı Sektöründe Çalışılan Süre

Yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda işçilerin sektörde çalıştıkları ortalama süre yaklaşık 13 yıl olarak hesaplanmıştır. Aşağıdaki tabloda da işçilerin kaç yıldır kültür mantarı sektöründe çalıştıkları görülmektedir.

Tablo 40: Kültür Mantarı İşçilerinin Kıdemleri

Çalışılan süre (yıl)	Kişi sayısı	Oran (%)
1-5	2	13,3
6-10	5	33,3
11-15	2	13,3
16-20	4	26,7
20+	2	13,3

Çalışanlara ‘‘Kaç yıldır bu işte çalışmaktasınız?’’ sorusu sorulduğunda vermiş oldukları yanıtlar yukarıdaki tabloda görülmektedir. Çalışanların yüzde 13,3’ü 1-5 yıl arası, yüzde 33,3’ü 6-10 yıl arası, yüzde 13,3’ü 11-15 yıl arası, yüzde 26,7’si 16-20 yıl arası ve yüzde 13,3’ü de 20 yıldan fazladır bu işte çalıştıklarının ifade etmiştir. Sektörde

yapılan araştırmada, görüşme yapılan çalışanların yüzde 50'den fazlasının kıdeminin 10 yıldan fazla olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.4.2. Kültür Mantarı İşçilerinin Sosyal Güvence Durumları

Kültür mantarı üretiminde çalışan işçilerin sosyal güvence durumları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 41: Kültür Mantarı İşçilerinin Sosyal Güvence Durumları

Sosyal Güvence Durumu	Sayı	Oran (%)
Yok	1	6,7
GSS/5510 sayılı Kanun 60/I/c(Sağlık sigortası primi devlet tarafından karşılanan)	1	6,7
Kendi nam ve hesabına bağımsız çalışan	3	20
Tarımda kendi nam ve hesabına bağımsız çalışan	2	13,3
Bir işverene hizmet akdiyle bağlı olarak çalışan	5	33,3
Toplam	15	100

Görüşmeler sonucunda kırsal kesimde ve ilçe merkezindeki işletmelerde çalışan işçilerin tamamı kayıtdışı olarak istihdam edildiği anlaşılmıştır. Sadece büyük ölçekli işletmede çalışanlar, kayıtlı olarak istihdam edilmekte ve 5510 sayılı Kanunun 4/I a bendine göre sigortalıdır. Kültür mantarı sektöründe çalışan işçilerin yüzde 6,7'sinin sosyal güvencesi bulunmamakta, yüzde 6,7'si GSS (Genel Sağlık Sigortası, 5510, 60/I/c), yüzde 20'si kendi nam ve hesabına bağımsız çalışan (5510, 4/I b), yüzde 13,3'ü tarımda kendi hesabına bağımsız çalışan (5510, 4/I b) ve yüzde 33,3'de 4/I a kapsamında sigortalıdır.

2.1.4.3. İşe Gidiş ve Dönüş Şekli

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine ‘‘ Kültür mantarı sektöründe çalışma nedeniniz nedir?’’ sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

‘‘Köyde olduğumuz için mantarhanelere yürüyerek gidip geliyoruz. Çok nadir işveren götürüyor.’’ (K1). ‘‘Genellikle işveren bizi evden alıyor ve çalışacağımız mantarhaneye götürüyor.’’(K6). ‘‘ İşyerinin servisi var. Servis getirip götürüyor.’’ (K11).

Çalışanların yüzde 66,7’si servis ile yüzde 33,3’ü yürüyerek cevabını vermiştir. Servis ile gidip gelenler, ilçe merkezindeki küçük ölçekli işletmede çalışanlar ile büyük ölçekli işletmede çalışanlar, yürüyerek gidip gelenler ise kırsal kesimdeki küçük ölçekli işletmede çalışanların olduğu belirlenmiştir. Kırsal kesimde görüşme yapılan çalışanların bu şekilde işe gidip gelmelerinin sebebi, bulundukları yerin küçük olması ve çalışmaya gittiği işletmelerin yakın olmasıdır.

2.1.4.4. Kültür Mantarı Sektöründe Çalışma Nedenleri

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine ‘‘ Kültür mantarı sektöründe çalışma nedeniniz nedir?’’ sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

‘‘ Korkuteli ’de en rahat iş bulunabilen bir sektör. Bana uygun bir iş. Bayanlar için çalışma ortamı rahat. Çalışanların çoğu bayan olduğu için çalışma ortamında daha rahat hissediyorum.’’ (K14). ‘‘ Öncelikle ev ekonomisine katkı için bu sektörde çalışıyorum. Okuyan çocuklarım var. Mantar üretiminde çalışma çoğu zaman esnek olabiliyor. Çocuklarım okuduğu için onlara da zaman ayırmak zorundayım. Bu iş sayesinde hep çalışıp hem çocuklarıma zaman ayırabiliyorum. Örneğin; çocuklarımı sabah okula gönderiyorum. Öğlene kadar ev işlerini yapıyorum. Öğlen çocuklarımla öğle yemeklerini yedirip okullarına gönderdikten sonra işe gidebiliyorum. Çünkü işim çalışma zamanını kendime göre ayarlama imkânı veriyor. Baskı, toprak, tırmık vb. işler bunlar.

Ama mantar toplama işi hariç. Çünkü mantar toplama zamanı geldiği zaman hemen toplanması gerekmekte.” (K9). ‘Ev ekonomisine katkı için çalışıyorum. Eşim engelli olduğundan dolayı evime yakın olduğu, iş imkânı ve sürekli istihdam sağladığı için bu işten memnunum.’ (K2).

Erkeklerin tamamına yakını aileme bakmakla yükümlü olduğum için cevabını vermiştir. Kadınlar ise çalışma nedenleri konusunda çok farklı cevaplar vermiştir. Kırsal kesimdeki küçük ölçekli işletmelerde çalışan kadınlar, evlerine yakın, yıl boyu iş imkânı sağlaması ve aile ekonomisine katkı yapmak gibi cevapları vermiştir. İlçe merkezindeki küçük ölçekli işletmelerde çalışan kadınlar, yıl boyu iş imkânı sağlaması, aile ekonomisine katkı, maddi kazanç elde etmek ve esnek çalışma imkânı sağlaması gibi nedenleri ifade etmiştir. Büyük ölçekli işletmede kadınlar ise sigortalı iş olması, maddi gelir elde etmek ve kadınların rahatlıkla çalışabileceği bir iş olması gibi nedenleri ifade etmiştir.

Bu soruya verilen cevapları değerlendirdiğimizde özellikle kadınların işgücüne katılmalarını sağlayan, sektörün öne çıkan olumlu özellikleri yıl boyu iş imkânı sağlaması, kadınların rahat yapabileceği bir iş olması ve esnek çalışma imkânı sağlaması gibi özellikleri içinde barındırmasıdır.

2.1.4.5. STK Üyeliği

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine “ Herhangi bir STK’ya üye misiniz?” sorusu sorulduğunda kültür mantarı işçilerinin tamamı hiçbir kuruluşa veya örgütlenmeye üye olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum işçileri, hak arayışı sırasında yalnız hareket etmek zorunda bırakmakta ve çoğunlukla işveren karşısında zayıf bırakmaktadır. Kültür mantarı işçilerinin işveren karşısında daha güçlü olması ve daha iyi hak ve kazanımlar elde etmesi açısından sendika vb. örgütlenmeler kurarak toplu bir ses olarak hareket etmeleri elzem bir konudur.

Tarım sektöründe çalışanların neredeyse yüzde 80’den fazlasının kayıtdışı olarak çalışması, işlerin çok çeşitli ve işlerin çoğunun sezonluk iş olmasından dolayı sendika, dernek vb. sivil toplum kuruluşlarına üye olmaları neredeyse imkânsız hale gelmektedir.

2.1.4.6. İşi Bulma Şekli

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine “ İşinizi nasıl buldunuz” sorusu sorulduğunda bazı işçilerin verdiği cevaplar aşağıdaki şekildedir.

“İşveren bize ulaşıyor. Köyde olduğumuz için daha önce işverende çalışmış olan arkadaşlarımız olursa cep telefonu numaralarımıza oradan ulaşip iş için iletişime geçiyor.”(K2). *“Arkadaşım tavsiye etti ve ben de işletmeye gelerek başvurdum böylelikle işe alındım.”* (K14). *“İşine gitmiş olduğum işverenler beni çavuş olarak tanıyorlar ve iletişim bilgilerim de onlarda mevcut olduğu için başka işverenler ihtiyaçları olduğunda beni tanıyan işverene sorarak bana ulaşıyorlar. Böylece iş için benimle iletişime işverenler geçiyor çoğu zaman.”* (K9).

Kırsal kesimdeki ve ilçe merkezindeki işletmelerde çalışan işçiler, çoğunlukla çavuş diye adlandırdıkları ve aynı kendileri gibi işçi olan kişilerle işverenlerin iletişime geçtiğini daha sonra da çavuşun kendilerini arayarak gidilecek iş ile ilgili bilgi verdiğini ifade etmişlerdir. Çavuş dışında çalışanların bazılarının, bölgede bu işleri yaptığı bilindiği için direk işverenler tarafından kendilerine ulaşıldığı görüşmelerden çıkan sonuçlar arasındadır. Büyük ölçekli işletmede çalışanların ise bazılarının İŞKUR üzerindeki iş ilanları üzerinden bazılarının ise işletmeye giderek bizzat başvuru yaptıklarını belirtmişlerdir.

2.1.4.7. Kültür Mantarı Sektöründe Aile Bireylerinden Çalışan Sayısı

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine “ailede sizden başka bu sektörde çalışan birisi var mı?” diye sorulduğunda büyük çoğunluğu çalışmaya aileden sadece kendilerinin gittiğini söylemişlerdir. Çalışmaya gidenlerin büyük çoğunluğunu sadece kadınlar oluşturmaktadır. Kırsal kesim, ilçe merkezi ve büyük işletmede sigortalı olarak çalışan işçiler açısından bu durumda bir farklılık bulunmamaktadır.

2.1.4.8. Yıl İçinde Uğraşılın Diğler İşler

Araştırmada, kırsal kesimde ve ilçe merkezindeki küçük ölçekli işletmelerde çalışan işçilerin tamamına yakını kültür mantarı işçiliğinin asıl işleri olduğunu belirtmişler ancak bazıları arta kalan zamanlarda sebze ve meyve işlerine gittiklerini ifade etmiştir. Sadece bir kişi asıl işinin hayvancılık olduğunu mantar işçiliğini de ek olarak yaptığını ifade etmiştir. Büyük ölçekli işletmede çalışanların tamamı sadece mantar işçiliği yapmaktadır.

2.1.4.9. Gelirden Memnuniyet

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine “Şu anki ekonomik durumunuzdan ne kadar memnunsunuz?” sorusu sorulduğunda işçilerden bazıları aşağıdaki cevapları vermişlerdir.

“Şu an için memnun değilim. Eşim olmadığı için evin bütün işleriyle ben ilgilenmek zorunda kalıyorum. Ayrıca sadece kendim çalıştığım için yetersiz gelir elde ediyorum. Kıt kanaat geçinmek durumunda kalıyorum.” (K7). *“Memnun değilim. Kıt kanaat geçinmeye çalışıyoruz.”* (K2). *“ Genel ekonomik durumundan çok memnun değilim fakat piyasaya göre aldığım ücret diğler işlere göre daha iyi seviyede.”* (K11).

İşçilerin yüzde 66,7’si gelirlerinden memnun olmadıklarını ve gelirlerinin yetersiz olduğunu, yüzde 13,3’ü ekonomik olarak iyi olmasalar da idare eder bir gelire sahip olduklarını ve yüzde 20’si ise ekonomik durumlarından memnun olduklarını ifade etmiştir.

Erkeklerin tamamı ekonomik durumlarından memnun olmadıklarını ifade etmiştir. Aynı şekilde kadın işçilerden, eşlerinden ayrı olanların da tamamı ekonomik durumlarından memnun olmadıklarını ifade etmiştir. Bu işçiler, evlerinin geçinden sorumlu tek kişilerdir. Ekonomik durumlarından memnun olmayan diğler işçiler de ekonomik pahalılıktan dolayı gelirlerinin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Ekonomik durumlarından memnun olan işçilerin tamamının eşlerinin de herhangi başka bir işte çalıştığı anlaşılmıştır.

2.1.4.10. Yapılan İşten Memnuniyet

Görüşme yapılan kültür mantarı işçilerine ‘‘Başka bir işte çalışma imkânının olsaydı çalışır mıydın?’’ sorusu sorulduğunda işçilerden bazıları aşağıdaki cevapları vermişlerdir.

‘‘ Hayır. İşimden gayet memnunum.’’ (K1). ‘‘ Kendi şartlarıma daha uygun ve sigortalı olarak çalışabileceğim bir iş olsaydı tabii o işi tercih ederdim. Çünkü çalıştığımız ortam uzun süreç içinde sağlığı olumsuz etkileyen bir ortam. Nemli ve çoğu zaman soğuk bir ortam var. Bunlardan dolayı ilerleyen zamanlarda değişik sağlık problemleri yaşamaya başlıyoruz.’’ (K9). ‘‘ Çalıştığım işten memnununum yine bu işi yapardım.’’ (K14).

Kırsal kesimde ve ilçe merkezindeki küçük ölçekli işletmelerde çalışanların yüzde 70’i kültür mantarı işinde çalışmayı sevdiklerini fakat sigortasız çalıştıkları için sigortalı bir işte çalışmayı tercih edeceklerini, yüzde 30’u da çalıştıkları işten memnun olduklarını ve başka işte çalışmak istemediklerini ifade etmiştir. Büyük ölçekli işletmede çalışanların yüzde 60’ı ücreti bakımından daha yüksek olan bir işte çalışmayı tercih edeceklerini, yüzde 40’da işlerinden gayet memnun olduğunu ifade etmiştir.

Yaptıkları işten memnun olan kadınlar, sektördeki çalışma ortamlarının kadınlar için uygun olduğunu, sektörde esnek çalışma olanağı olduğunu ve aile ekonomisine destek için ek gelir elde ettiklerini ifade etmiştir.

SONUÇ

Türkiye'de tarım sektörünün kendine özgü birçok problemi bulunmaktadır. Tarımsal alanların verimsiz kullanılması, parçalı toprak yapısı, miras yolu ile bölünen topraklarda hak sahiplerinin yeterli gelir elde edememesi gibi sorunlar, tarım sektöründen geçimini sağlayan tarım işçilerinin de birçok sorunla karşılaşmasına sebep olmaktadır. Tarım sektöründe çalışanlar, yoksulluk, iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının yetersizliği, sosyal güvenceden yoksunluk, işsizlik ve kayıtdışı istihdamın yaygınlığı gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Tarım sektöründe işler genellikle mevsimlik ve sezonluktur. Tarım sektöründe istihdam edilen kadınların çoğu ücretsiz aile işçisi statüsündedir. Bu durumun sonucunda işçilerin yıllık gelirleri yetersiz olmakta ve yoksullukla mücadele içinde olan tarım işçilerini daha da yoksullaştırmaktadır.

Yapılan saha araştırmasında Korkuteli 'de kültür mantarı işçilerinin çalışma ortamı, kapalı ve dış ortamdan yalıtımlı olan, üretim sürecinde nem oranının yüzde 70-90 arasında olduğu ve ortam sıcaklığının topraklama ve baskı döneminde 23-25 derece arasında, tırmık ve toplama-kesme döneminde ortalama 16 derece olduğu kültür mantarı depolarıdır. Çalışma şekli genellikle uzun süreler ayakta çalışmayı gerektiren işler olup çalışanların bel, ayak ve boyun bölgelerinde ağrılara sebep olmaktadır. Ayrıca bazı işlerde ağır yük kaldırmak zorunda kalınmakta ve özellikle kadın işçiler için sağlık problemlerine sebep olmaktadır. Depolarda ranzaların ve raylı sistemin üzerinde yerden 2-5 metre arası yükseklikte çalışırken düşme riskleri çok yüksektir. Bu durum ile ilgili iş sağlığı ve güvenliği önlemleri alınması gerekmektedir. Görüşme yapılan çalışanların önemli bir sorunu da yüzde 70'lere varan kayıtdışı istihdam sorunudur. Bu durum çalışanların yaşlılık dönemlerinde emeklilik hakkından faydalanamamalarına sebep olacaktır. Görüşme yapılan çalışanların yüzde 70'ini kadınlar oluşturmaktadır. Görüşme yapılan kadın çalışanların tamamına yakını kültür mantarı işinin asıl işleri olduğu ifade etmiştir.

Kültür mantarı işçilerinin sorunları tarımdaki diğer işlerde çalışanların sorunlarıyla hemen hemen benzerdir. Bu sorunların çözülmesi için özellikle devlet kurumlarına büyük sorumluklar düşmektedir.

Eğer bu sorunlar çözülürse, tarım sektörünün içinde yer alan kültür mantarı sektörü, tarım sektörünün sahip olduğu sorunların bazılarının(mevsimlik çalışma, gelirden süresizlik vb.) etkisini azaltacak bazılarının tamamen çözümü olabilecek bir alan olarak söylenebilir. Kültür mantarı üretimi, dış ortamdan yalıtılmış bir üretim alanında yani mantarhane denilen depolarda yapılmakta ve yıl boyu üretim imkânı sağlamaktadır. Bu yönüyle tarım işlerinde sezonluk çalışan işçilere yıl boyu istihdam sağlayarak mevsimlik işsizliği azaltacağı ve yoksulluğu azaltıcı yönde etkisinin olacağı söylenebilir. Özellikle kadınların tarımda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmesi sorunlu bir alandır. Kültür mantarı sektörü esnek çalışma imkânı sağlaması yönüyle kırsal bölgedeki kadınların istihdama katılmasını da kolaylaştırmaktadır. Kırsal bölgelerde kültür mantarı üretimi yaygınlaştırılarak bölgedeki kadınların yıl boyu istihdam edilerek aile ekonomisine katkı yapmaları sağlanarak kırsal kesimdeki ailelerin refahını arttırıcı yönde etki yapabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKBULUT, Turhan, 1996, **İşçi Sağlığı Prensip ve Uygulamaları**, Sistem Yayıncılık, İstanbul
- AKSU, Şeref, 2006, **Kültür Mantarı Üretim Teknikleri**, Hasad Yayıncılık, İstanbul
- AKYILDIZ, Hüseyin ve KORKMAZ, Adem, 2012, **İş ve Sosyal Sigortalar Hukuku**, Alter Yayınları, 4. Baskı, Ankara
- ANONİM, 2012, **Tarım Teknolojileri, Kültür Mantarı Yetiştiriciliği Kitabı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara
- ANONİM, 2013, **Tarımda Güvenlik ve Sağlık**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi, Ankara
- ANONİM, 2016, **Tarım Raporu**, Türkiye İhracatçılar Merkezi
- BARUTÇIYAN, Jilber, 2012, **Türkiye'nin Mantarları 1**, Oğlak Yayıncılık, İstanbul
- BEYAZIT, S. 2006, **İş Sağlığı ve Güvenliği ÇMİS OHSAJ 18001 Projesi**, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 30. Yıl Armağanı, TŞOF Plaka Matbaacılık, Ankara
- BOA, E. , 2004, **Wild Edible Fungi A Global Overview of Their Use and Importance to People. Non-Wood Forest Products 17**, Fao Press, Rome, Italy.
- DERNEK, Zeynep, 2005, **Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği**, SDÜ Basımevi, Isparta
- DİNLER, Zeynel, 1996, **Tarım Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, Bursa
- DPT, 2007, **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 İşgücü Piyasası**, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara
- GRY, Jørn, 2012, **'Mushrooms Traded As Food'**, Section 1: Nordic Risk Assessments and Background on Edible Mushrooms, Suitable for Commercial Marketing and Background Lists. for Industry, Trade and Food Inspe. Nordic Council of Ministers
- GÜNAY, Atila, 1995, **Mantar Yetiştiriciliği**, İlke Kitabevi Yayınları, Kültür Dizisi: 1, Ankara
- İSLAMOĞLU, Ahmet Hamdi, 2002, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Beta Yayınları, İstanbul
- KARLUK, Rıdavan, 2007, **Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, 11. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım Yayıncılık, İstanbul

- KARLUK, Rıdvan, 2005, **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, İstanbul Beta Yayınları
- KAZGAN, Gülten, 2009, **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul
- KORKMAZ, Adem ve MAHİROĞULLARI, Adnan, 2007, **İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları Türkiye ve AB Ülkeleri**, Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Ankara
- ORHAN, Osman Z.,1999, **Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul
- ÖNSAL, Naci, 2017, **Endüstri İlişkileri Sözlüğü**, Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları, Ankara
- ÖZGÜVEN, Ali, 1997, **Tarım Ekonomisi ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası**, Fakülteler Matbaası, İstanbul
- SAPANCALI, Faruk, 2005, **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir
- SOYER, M. Polat, 2010, **İş İlişkisinin Kurulması, Hükümleri ve İşin Düzenlenmesi**, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi, Ankara
- SÜMER, Sabri, 1987, **Türkiye’nin Yeniden Mantarları**, Ersu Matbaacılık, İstanbul
- T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2011, **Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013**, Ankara
- TONUS, Özgür, 2013, **Türkiye Ekonomisi**, Ekin Yayınevi, Bursa
- TÜRKBAL, Aydın, 1993, **İktisada Giriş**, Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır
- UÇKAN DAĞDEMİR, Elif, 2009, **Küresel Düzenlemeler ve Avrupa Birliği Politikaları Çerçevesinde Dünya Tarım Ürünleri Ticareti ve Gelişmekte Olan Ülkeler**, Beta Yayınları, İstanbul
- WEBSTER, John ve WEBER, Roland W.S. , 2011, **Introductin to Fungi**, 3. Baskı, Cambridge Üniversitesi Yayınları
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan, 1999, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayınevi, Ankara
- ZAİM, Sabahaddin, 1997, **Çalışma Ekonomisi**, 10. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul

Makaleler

- ADIGÜZEL, Ahmet, 2011, ‘‘6111 Sayılı Kanun’la Tarım İşlerinde Süreksiz Çalışanların Sigortalılığı’’, *Mali Çözüm Dergisi*, Mart-Nisan, İstanbul, ss. 327-335
- AKTÜRK, Faik, 1999, ‘‘Türkiye’de İşgücü Piyasası, İstihdam ve İşsizlik’’, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, S. 3, Yıl: 2, Ankara, ss. 185-194
- ANONİM, 2003, *Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi*, Cilt 18, S. 217
- AYDIN, M. Mustafa ve AYDIN, Bahadır, 2018, ‘‘Gıda Rejimi Çerçevesinde Türkiye’nin Tarımsal Dış Ticareti Üzerine Bir Değerlendirme’’, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, S. 2, C. 1, s.118
- BAYSAL, Ulaş, 2014, ‘‘Elli ve Daha Az İşçi Çalıştırılan Tarım ve Orman İşlerinin Yapıldığı İşyeri veya İşletmelerde Tarım İşlerinde Çalışmayanlar İş Kanunu Kapsamında Mıdır?’’, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, S. 2, C. 71, ss. 73-80
- BENEK, Sedat, 2007, ‘‘Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’deki Tarımsal İşletmelerin Günümüzdeki Durumu’’, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 15, ss. 191-206
- ÇAMURCU, Sinem ve SEYHAN, T. Göktürk, 2015, ‘‘Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, S. 3, C. 3, ss. 549-552
- EKİNCİ, Kadir ve SAYILI, Murat, 2010, ‘‘Tarım Arazilerinin Parçalanmasını Önlemeye Yönelik Mevzuat Üzerine Bir İnceleme’’, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, S. 27, C. 2, ss. 121-129
- ENSARİ, Sıddık, 2010, ‘‘TÜİK’in Yoksulluk Analizleri Üzerine’’, *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, C. 1, S. 87, ss. 9 - 15
- EREN, Erkan ve PEKŞEN, Aysun, 2014, ‘‘Türkiye’de Kültür Mantarı Üretimi, Sorunları ve Çözüm Yolları’’, I. Ulusal Mikoloji Günleri, Erzurum, ss. 29
- EREN, Erkan ve PEKŞEN, Aysun, 2016, ‘‘Türkiye’de Kültür Mantarı Sektörünün Durumu ve Geleceğine Bakış’’, *Türk Tarım- Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, C. 4, S. 3, ss. 189-196
- ERKAL, S., 1992, Türkiye’de Kültür Mantarcılığının Durumu, Türkiye 4. Yemeklik Mantar Kongresi, C. 1, Yalova, ss. 17-29
- ERKEL, I., 1992, ‘‘Dünya’da ve Türkiye’de Kültür Mantarcılığının Durumu’’, Türkiye 4. Yemeklik Mantar Kongresi, C. 1, Yalova, ss. 1-8
- GÜLCUBUK, Bülent vd., 2004, ‘‘Tarımda İstihdam Sosyal Güvenlik Uygulamaları ve Kırsal Yoksulluk’’, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/8cac9d33aad44bb_ek.pdf?tipi=14&sube=, ss.1-26, E.t: 10.08.2019

- GÜLOĞLU, Tuncay, KORKMAZ, Âdem ve KİP, Murat, 2003, ‘‘Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış’’, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 45, ss. 51-96
- GÜN, Sema, DELLAL, İlkay ve ÜNÜVAR, F. İlknur, 2012, ‘‘Türkiye’de Toprak Politikası ve Kırsal Yoksulluk’’, 10. Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya, ss. 217-223
- KADIOĞLU, Yahya, 2015, ‘‘Korkuteli’nde Gelişen Yeni Bir Ekonomik Faaliyet Kolu: Mantar Yetiştiriciliği’’, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 31, İstanbul, ss. 228-242
- KILIÇ, Mehmet, 2006, ‘‘4857 Sayılı Yeni Is Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu’’, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, C. 12, S. 2, ss.39 – 49
- KILIÇ, Mehmet, 2010, ‘‘Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Tarım Hukuku: Mevcut Durum, Son Gelişmeler ve Yaklaşımlar’’, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 9, ss. 67-92
- KUTUKIZ, Doğan vd., ‘‘Kırsal Yoksulluğun Giderilmesinde Kırsal Turizmin Yeri ve Bir Uygulama’’, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 47, C. 9, ss. 899-908
- METİN, İsmail, GÜNGÖR, Halil ve ÇOLAK, Ömer F., 2013, ‘‘Ülkemizdeki Bazı Mantar ve Mantar Ürünlerinin Dış Ticareti Üzerine Bir Araştırma ve Küresel Pazarlanmasına Yönelik Öneriler’’, *Mantar Dergisi*, S. 2, C. 4, ss.1-9
- ÖZTÜRK, Ahmet Turan, 2005, ‘‘Türkiye’de Kırsal Kesim Yoksulluğunun Sebepleri ve Çözüm Önerileri’’, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, S. 1, C. 16, ss. 79-93
- ÖZTÜRK, Mustafa, and ÇETİN, Başak Işıl, 2009, "Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar", *Journal of Yasar University*, S. 4, C. 16, ss. 2661–2698
- ROYSE, DJ, 2014, ‘‘A Global Perspective on the High Five: Agaricus, Pleurotus, Lentinula, Auricularia & Flammulina. In: Manjit Singh’’, (Ed.) Proceedings of the 8th International Conference on Mushroom Biology and Mushroom Products, New Delhi, ss. 1-6
- SAYIN, Cengiz vd., 2017, ‘‘Türkiye’de Toprak Parçalanması ve Miras Hukuku’’, *Mediterranean Agricultural Sciences*, S. 30, C. 3, ss. 213-218
- ŞEN, Selim ve YALÇIN, Mesut, 2010, ‘‘Dünya ve Türkiye’de Kültür Mantarcılığı ve Geliştirilmesi’’, III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, c. III, ss. 1208-1216
- TUNÇ, Havva, 2002, ‘‘Türk Sanayi ve Ekonomisinin 2002 Yılı Beklentileri’’, *İSO Dergisi*, S. 430, ss. 54-55.
- UÇAK, Harun, 2011, ‘‘Tarım Sektöründe Erken Emeklilik Sistemi ve Avrupa Birliği’ndeki Uygulamaları’’, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, S. 17, C. 1, ss. 9-17

Tezler

- AKPINAR, Teoman, 2008, ‘‘Türkiye’deki Tarım Sektörünün Sosyal Güvenlik Sorunlarına Avrupa Birliği İle Uyum Ekseninde Çözüm Önerileri’’, Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ
- ALABAŞ, Aydın, 2007, ‘‘Uzun Süreli İşsizler ve Uzun Süreli İşsizliği Azaltmada İŞKUR’un Önemi’’, İŞKUR Uzmanlık Tezi, Ankara
- BEKİROĞLU, Cemil, 2010, ‘‘Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi’’, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- DERAN, Ali, 2005, ‘‘Meyve Bahçelerinde Maliyetlerin Muhasebe Kuramı Çerçevesinde Hesaplanması ve Uygulamaları’’, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- DUMANLI, R. , 1996, Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara
- ERHALİM, Sevgi, 2011, Türkiye’de Tarım Sektöründe İstihdamın Azalması ve İşgücü Piyasasına Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- KAZANCI, Miraç, 2010, "Tarımsal İşletmelerin Finansmanı ve Türkiye Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- KOCAÖZ, Rüstem, 2009, ‘‘ Türkiye’de 1980 Sonrası Tarım Sektöründe Gelir ve İstihdamın Analizi’’, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- TATAR, Mehmet, 2006, ‘‘Türkiye’de İstihdam-İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Adıyaman İli Örneği’’, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş
- TETİK, Alim, 2012, ‘‘Dünyada ve Türkiye’de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar’’, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- TÜRKOĞLU, Enis, 2015, ‘‘ Küreselleşme ve Tarım Sektörü: Türkiye Örneği’’, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- TÜRKOĞLU, Enis, 2015, ‘‘Küreselleşme ve tarım sektörü: Türkiye Örneği’’, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- YURDAKUL, F. B, 2014, ‘‘Almanya’da Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikaları ve Uygulamalarının Yabancı İşgücüne Etkilerinin Değerlendirilmesi’’, Yurtdışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara

İnternet Kaynakları

ARISOY, Barış, <http://wildpeaceacademy.com/makro-mantarlarin-incelenmesi-ve-makro-mantar-morfolojisi>, E.T: 15.09.2019

BASIM, Vural, Türkiye'nin mantar başkenti: Korkuteli, <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/227/turkiyenin-mantar-baskenti-korkuteli>, E.T: 06.09.2019

ÇETİN, Mustafa Fikri, 2019, <http://www.turkiyeturizm.com/korkutelinde-mantar-uretimi-6-bin-kisiyi-istihdam-ediyor-58900h.htm>, E.T: 05.08.2019

FAO, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>, E.T: 08.09.2019

Hazine ve Maliye Bakanlığı, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/aylikekonomikgosterge24092019-1.pdf>, E.T:12.09.2019

<http://www.turktarim.gov.tr/Haber/227/turkiyenin-mantar-baskenti-korkuteli>,

E.T: 25.09.2019

Ticaret, Tarım ve Orman İşlerinden Sayılan İşlere İlişkin Yönetmelik, 2004, Resmî Gazete, S. 25387, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080903-5.htm>, E.T: 06.10.2019

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>, E.T: 19.09.2019

TÜSİAD, <https://tusiad.org/tr/tum/item/7021-tusiad-gida-ve-tarim-sektorunun-gelecegini-ele-alan-bir-konferans-duzenledi>, E.T: 12.09.2019

4857 sayılı İş Kanunu, 2003, Resmî Gazete, S. 25134. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf>, E.T: 06.10.2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : İBRAHİM KARA

Doğum Yeri : Korkuteli/Antalya

Doğum Yılı : 1990

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu

Lise : Korkuteli Lisesi (2005-2007)

Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri (2008-2012)

Yabancı Dil

İngilizce – İleri seviye

İş Deneyimi

Tahtakale Spot Ltd. Şti. İnsan Kaynakları Birimi (2011)

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Araştırma Görevlisi (2016-)